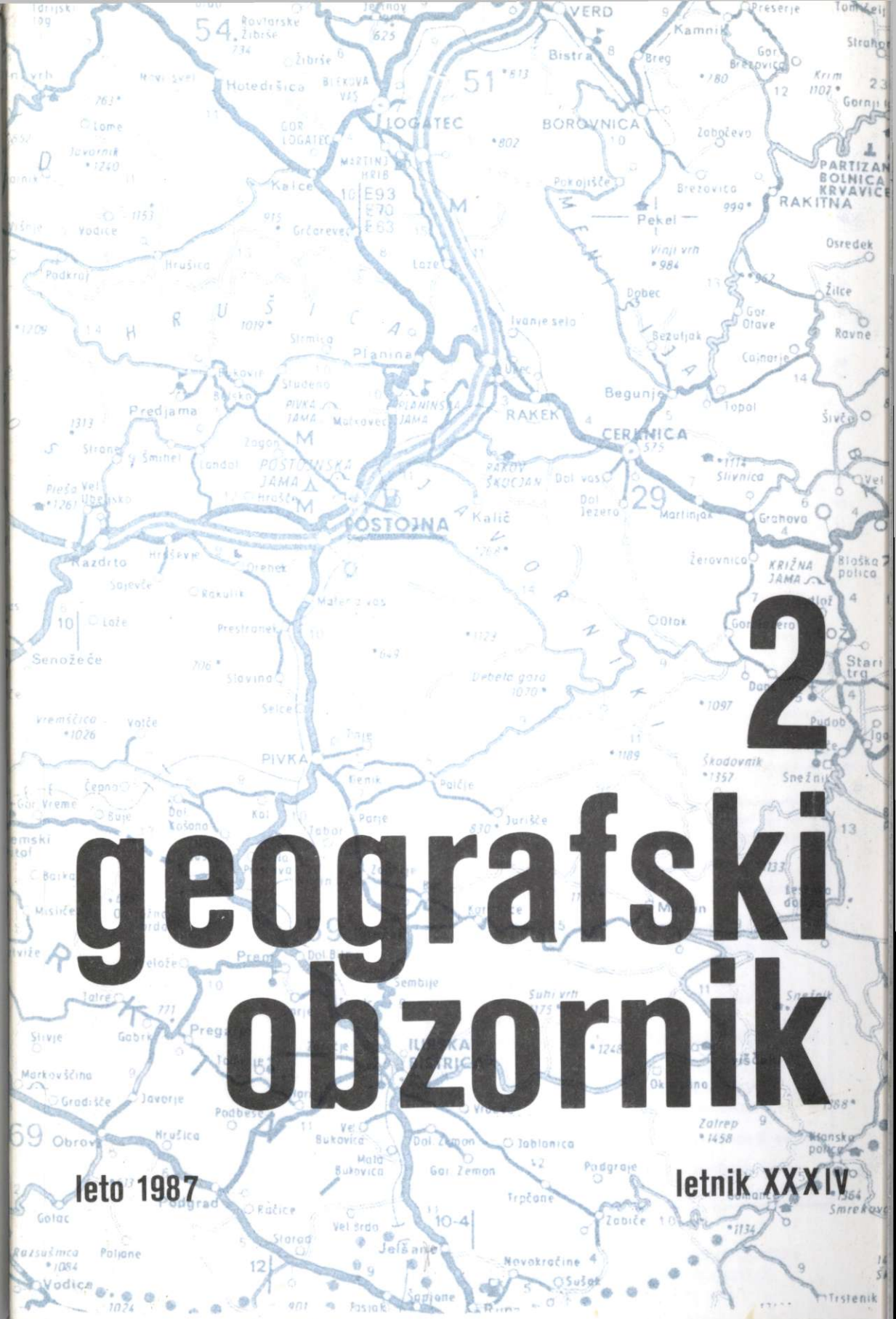

2 geografski obzornik

leto 1987

letnik XXXIV

geografski obzornik

časopis za geografsko vzgojo in izobrazbo

VSEBINA

GEOGRAFSKI OBZORNIK, časopis za geografsko vzgojo in izobrazbo. Izhaja štirikrat letno.

Izdaja Zveza geografskih društev Slovenije, Komisija za geografsko vzgojo in izobraževanje.

Cena posamezne številke: za člane ZGDS 1500 din, za študente 900 din, za nečlane in ustanove 1800 din, za inozemstvo 2400 din.

Za vsebino člankov so odgovorni avtorji sami.

GO izhaja s finančno pomočjo Izobraževalne skupnosti Slovenije.

GEOGRAFSKI OBZORNIK YU ISSN 0016-7274
leto 1987 letnik XXXIV/2

14. zborovanje slovenskih geografov je bilo od 15. do 17. oktobra v Postojni. Tako kot pred vsakim zborovanjem so bile tudi pred tem izbrane vsebine, ki bi jih na takih zborovanjih še posebej obravnavali. Geografskemu izobraževanju so bile namenjene tele teme: geografija v vzgojnoizobraževalnem procesu, odmevnost geografije v družbi, posebne metode pri pouku geografije. Prijavljenih tem ni bilo veliko.

Prijetno je, da se pojavljajo novi referenti. Tako se vendarle vrste geografov, ki poučujejo geografijo, širijo.

Regionalna predstavitev Notranjske je predstavljena v posebnem Zborniku 14. zborovanja. V njem je predstavljeno delo številnih geografov raziskovalcev, ki so raziskovali Notranjsko in svoje izsledke predstavljajo javnosti.

Razpisani sta bili še dve okrogli mizi. Prva je bila namenjena uporabi računalnika v geografiji, druga pa zamejstvu in izseljeništvu. Ker sta obe informaciji pomembni za geografe, pa ne bosta zastopani v Zborniku zborovanja, smo se odločili, da jih objavimo v Geografskem obzorniku.

Želimo, da bi vsebine, ki smo jih predstavili v Geografskem obzorniku, prebirali, našli v njih ideje, ki jih boste uporabili in vnesli v pouk geografije. Želimo, da bi Geografski obzornik velikokrat vzeli v roke in se tudi sami vključili med njegove sodelavce.

Urednik

GEOGRAFSKO IZOBRAŽEVANJE

UDK 91:371.4(497.12) = 863

GEOGRAFIJA V NAŠEM VZGOJNOIZOBRAŽEVALNEM SISTEMU

Mira Verbič *

Vsebina, smotri in obseg vsakega predmeta na vsaki stopnji izobraževanja so tudi pri nas določeni s splošnimi družbenimi smotri vzgoje in izobraževanja. Zato menim, da je nemogoče razpravljati o stanju geografije pri nas, o družbenem vrednotenju tega predmeta in stroke, ne da bi vsaj bežno poznali nekatera temeljna izhodišča, ki so jih sestavljalci morali upoštevati pri pripravi obsega in vsebine učnih načrtov. Predvsem pa ne smemo pozabiti, da so ti širši družbeni smotri okvir pri odločanju tistih struktur, ki po stroki niso geografske in se pogosto premalo poglabljajo v tista strokovna dejstva, ki bi jih morali poznati in upoštevati, da ne bi prišlo do nepopravljivih napak pri vzgoji in izobraževanju mlade generacije.

Reforma vzgoje in izobraževanja je skušala v temeljih pretresti in družbeno ovrednotiti celoten sistem vzgoje in izobraževanja in vse zastopane stroke oziroma vzgojnoizobraževalna področja. S temi zahtevami se je soočila tudi geografija, še posebej z dejstvom, da je od nje same odvisno, kako se bo uveljavila glede na to, kaj in koliko lahko prispeva k novo koncipirani vzgoji in izobraževanju ne samo ožje strokovno, stvarno, temveč tudi širše, smiselno, idejno. Največja pozornost je zato bila najprej namenjena geografiji kot splošnoizobraževalnemu predmetu v osnovni in srednji šoli.

Zanimivo in koristno bi bilo zbrati podatke, kdaj in na osnovi katerih kriterijev so bili določeni osnovni smotri pouka geografije, kako so vpeti v mednarodno pedagoško stroko in v kolikšni meri uresničujejo na več mestih in ob različnih prilikah celo aklamirano zahtevo "... da med geografijo kot znanostjo in geografijo kot vzgojnim predmetom ne sme biti konceptualnih razlik, razlika je lahko samo v širših, splošno vzgojnih nalogah, ki naj jih, kakor pogosto tudi že doslej, prevzame šolska geografija, toda ne na škodo bistva svojega koncepta." (4). Tisti, ki si domišljamo, da jih vsaj delno poznamo, smo jih zbrali po različnih virih, predvsem "za splošno rabo", če pa bi se hoteli nanje sklicevati oz. z njimi utemeljevati ali celo opravičevati obstoječe stanje, pa bi morali poiskati strokovno in metodološko utemeljenejšo pot, ki naj temelji na znanstveni metodologiji in jo lahko opravijo zato kvalificirani delavci. Tako ostaja dejstvo, da rešitve, ki so bile, kljub "omejitvam" v družbenem sistemu vzgoje in izobraževanja, vendarle prepuščene sami stroki, za marsikoga od geografov niso strokovne in razumljive.

Da bi lažje spreminjali obstoječe stanje, želim na kratko na tem mestu ponoviti že večkrat predstavljeno stanje v naši šoli.

---

* dipl. geog., Srednja šola za družboslovje in splošno kulturo, 61000 Ljubljana, Strossmayerjeva 1, glej izvleček na koncu Obzornika

Osnovne naloge pouka geografije v "splošnoizobraževalni šoli" so strnjene v dveh večjih skupinah:

- v prostorsko informativnih nalogah in
- v poglobljeni vzgoji celostnega ali geografskega načina mišljenja.

Te naloge smo pri pripravi učnih načrtov seveda prepletli. Zaradi sistematike obravnave in realizacije vertikalnega sistema geografskega izobraževanja, ki ga zahteva racionalizacija pouka, smo morali med njima postaviti načelno mejo, kar je bilo utemeljeno tudi z didaktičnega vidika. Prostorsko informativna funkcija geografije kot vzgojnoizobraževalnega predmeta je izhodišče, ob katerem dobivamo zaznave, predstave, oblikujemo pojme, dobivamo informacije in spoznanja tako o posameznih elementih kot o delnih kompleksih in končno o celotnih regijah.

Primarnost prostorsko informativne funkcije geografije pa ne smemo pojmovati po vzgojnoizobraževalnih smotrih, temveč po sposobnosti osvajanja geografskih spoznanj v skladu s psihofizičnimi sposobnostmi učencev na posameznih razvojnih stopnjah. Pridobivanje prostorskih predstav in spoznavanje domačega okolja, domače dežele, države, drugih držav in regij sveta je bila in ostane ena izmed temeljnih nalog pouka geografije. Poglobljena vzgoja geografskega načina mišljenja na vseh razvojnih stopnjah učencev in zahteva po večji aktivizaciji učencev v vzgojnoizobraževalnem procesu pa je nujno zahtevala zmanjšanje obsega vsebine. Zato smo težišče obravnave prenesli na širše regije. Tak koncept je v veljavi že od leta 1973, čeprav vemo, da se počasi uveljavlja.

Etape geografske vzgoje in izobraževanja so torej:

- pridobivanje elementov geografskega izobraževanja v okviru spoznavanja narave in družbe (razredna stopnja OŠ),
- pridobivanje elementov geografskega izobraževanja v okviru predmeta spoznavanje družbe (4. in 5. razred OŠ),
- pridobivanje prostorskih in fiziognomskih predstav o Evropi in njenih regijah (6. razred OŠ),
- pridobivanje prostorskih in fiziognomskih predstav o neevropskih regijah (7. razred OŠ),
- pridobivanje prostorskih in fiziognomskih predstav ter geografskih značilnosti velikih območij in Jugoslavije kot celote (8. razred OŠ),
- obravnava naravnogeografskih in družbenogeografskih pojavov in problemov s poglabljanjem celostnega geografskega mišljenja (srednje usmerjeno izobraževanje).

  Opomba: To je koncept vertikalnega sistema geografskega izobraževanja, ki ga je utemeljil pokojni dr. Medved s sodelavci. Žal zaradi krčenja obsega predmeta v usmerjenem izobraževanju ni bil dosledno uveljavljen (predlog: Splošni geografski problemi sodobnega sveta v 1. letniku in Geografski problemi posameznih regij SFRJ in SFRJ kot celote v 2. letniku). (5).

Te vsebine smo izbrali za okvir uresničevanja temeljnih smotrov naše šole:

oblikovanje svobodne, odgovorne, ustvarjalne, vsestransko razvite osebnosti. To pa hkrati pomeni, da se moramo zavedati, da kakor koli so že geografski vzgojnoizobraževalni smotri pri vzgoji mlade osebnosti pomembni, so vendar sestavni del celotnih vzgojnoizobraževalnih smotrov pri vzgoji našega občana. Številni tradicionalni predmeti oz. stroke, še bolj pa novi, še neuveljavljeni, v predmetniku šole zahtevajo svoje mesto, se v marsičem dotikajo naših vsebin in celo dokazujejo svojo aktualnost. Nerazčiščeni pojmi o vlogi splošnih informacijskih medijev (televizija, časopis) celo vsiljujejo mnenje, da se učenci večine geografskih vsebin nauče ob gledanju televizije in filmov.

Teh dejstev se geografi včasih premalo zavedamo; res je, da brez primernega števila vzgojnoizobraževalnih ur ne moremo uresničiti zastavljenih smotrov, na drugi strani pa je tudi res, da samo število ur še ni jamstvo za boljšo ali slabšo realizacijo teh smotrov. Primerno uresničevanje je zato povezano predvsem z didaktično reformo pri izboru vsebin, ki zahteva dvig kvalitete izobraževanja. To smo pri krčenju ur dolžni storiti, če hočemo kvalitetno uresničevati vzgojo za mednarodno spoznavanje in sporazumevanje. V naših razmerah pa je pouk geografije pomemben še iz dveh razlogov: zaradi velike družbene heterogenosti naše domovine in zaradi naših velikih prizadevanj, da bi ohranili neodvisnost in neuvrščenost. In ne nazadnje, naša naloga je tudi uresničevanje enega izmed osnovnih izhodišč usmerjenega izobraževanja "... da je treba učencem omogočiti razumevanje dialektične celovitosti razvojnih zakonitosti narave, družbe in človeka" in "naj celotni vzgojnoizobraževalni program teži k povezovanju vzgojnoizobraževalnega dela in k preraščanju zaprtosti tega dela v okvire posameznega vzgojnoizobraževalnega predmeta".

Pri oblikovanju izhodišč didaktične reforme pouka geografije ne moremo mimo opredelitve nalog geografije kot nacionalnega in internacionalnega predmeta, kar moramo poudariti tudi zato, da bi opozorili na vso širino in odgovornost našega dela, ki v nobeni fazi ni bilo zaprto v ozke republiške okvire, saj so v tem času nastajala tudi "skupna programska jedra za geografijo v SFRJ".

Iz objavljenih domačih in svetovnih strokovnih virov oziroma razprav tako lahko povzamemo ugotovitve, ki potrjujejo naša stališča: brez dvoma sta obe osnovni funkciji geografije kot vzgojnoizobraževalnega predmeta, t.j. prostorsko informativna in problemska ter vzgoja celostnega ali geografskega načina mišljenja internacionalni. Specifičnost posamezne dežele je le v različnem pojmovanju te funkcije, t.j. različnih ciljev te naloge. Pri prostorsko informativni funkciji lahko najdemo določena skupna (ne enotna) konceptualna izhodišča predvsem v tem, da vsaka dežela posveča več pozornosti svojemu ozemlju, svojim sosedom in več pozornosti deželam, s katerimi jo vežejo tesnejše politične, gospodarske in kulturne vezi. Bistvo razlik je torej didaktičnega značaja in izvira iz stopnje družbenogospodarskega razvoja in specifičnosti prostora ter seveda idejnih vidikov. Vsi vzgojnoizobraževalni smotri pouka geografije v SFRJ temeljijo in služijo ideologiji delavskega razreda, zato s tega vidika razlike niso mogoče. Ne moremo pa prezreti razlik v družbenoekonomskem razvoju in specifičnosti prostora, zato tudi ne moremo

pristati na uniformiranost učnih načrtov v naši državi (pa čeprav so v preteklosti tudi slovenski geografi to na zveznih zborovanjih zahtevali).

Dialektika ni samo sestavina smotrov pouka geografije. Spremembam so podvrženi tudi programi in učni načrti. V tej smeri smo po ugotovitvah spremljave in vrednotenja usmerjenega izobraževanja upravičeno pričakovali tudi korekture obsega in vsebin geografije. Pedagoško-svetovalna služba, pa delno tudi Strokovni svet SRS za vzgojo in izobraževanje sta podprla prizadevanja geografske stroke za vključitev vsebin geografije SFR Jugoslavije v t.i. minimalni standard splošnoizobraževalnih znanj v programih srednjega usmerjenega izobraževanja (prej skupna vzgojnoizobrazbena osnova). Žal je trenutno stanje v glavnem nespremenjeno. Pristojni strokovni sveti PIS sicer ne nasprotujejo utemeljenosti vključitve teh vsebin, vendar zato ne zagotavljajo ustreznega povečanja pedagoških ur. Možnost, da se sedanje vsebine zamenjajo z geografijo SFRJ, je s strokovnega stališča nesprejemljiva, saj bi tako porušili u uvodu tega prispevka predstavljeno vertikalno konceptualno zasnovo geografske vzgoje in izobraževanja.

Zahteva po določitvi minimalnega standarda splošnoizobraževalnih znanj je narekoval tudi pretres smotrov in vsebin učnega načrta za geografijo. Določiti je bilo potrebno temeljne vsebine oz. znanja, ki so obvezna za vse učence srednjih programov. Ob ugotovitvi, da so sedanji programi zelo obsežni in zahtevni, je to pomenilo črtanje nekaterih vsebin, saj diferenciacija z vidika različnega učnega tempa ni mogoča, ker enostavno ni na voljo dodatnih ur za učence, ki počasneje sprejemajo vzgojnoizobraževalno vsebino. V tej fazi smo izbor opravili predvsem z vidika praktičnih izkušenj. Strokovno poglobljeno in tudi širše pedagoško utemeljeno izdelavo minimalnih učnih norm je mogoče pripraviti le z znanstveno raziskavo, ki bi zajela celotno vzgojo in izobraževanje od predšolske preko osnovnošolske do srednje in visoke. Lahko le ugotovimo, da se tega dela na področju geografije geografi še nismo lotili. Tudi primerjava stanja v svetu bi v marsičem prispevala k objektivnejšemu vrednotenju stanja pouka geografije v SR Sloveniji pa tudi v SFRJ. Tako pa ostajamo še vedno na nivoju medsebojnega prepričevanja in dokazovanja pomembnosti geografskih vsebin pri oblikovanju celovite in ustvarjalne osebnosti mladostnika, bodočega občana in samoupravljalca. Učitelji praktiki pa odpovemo že pri prevzemanju nalog, ki nam jih nalagajo prenovljeni programi osnovne in srednje šole, ker smo nanje premalo pripravljeni ali nemotivirani, pa čeprav gre v bistvu za uvajanje geografskih metod dela (npr. naravoslovne in družboslovne dejavnosti, ekskurzije).

Trdim, da je stanje v šolski geografiji pri nas odraz trenutnih sposobnosti in pripravljenosti za sodelovanje strokovnjakov in praktikov. Več nismo uspeli narediti, čeprav so bili vpeti v delo tudi strokovnjaki (ali pa tudi ne?). Skupaj moramo odgovoriti, če ni morda še aktualna misel, izrečena na Simpoziju o modernizaciji pouka geografije v Portorožu leta 1980 "Skrb za geografijo v usmerjenem izobraževanju smo namreč preveč prepustili maloštevilnim, sicer prizadevnim šolnikom oziroma metodikom, premalo pa je pri tem sodelovala stroka kot celota. To toliko bolj bode v oči, ker je bilo pri drugih stro-

kah v marsičem drugače. Prezreti namreč ne smemo, da je sedanja reforma bistveno temeljitejša in širša od dosedanjih. Od posameznih ved je zato terjala vsestransko zavzetost in temeljit pretres lastnih izhodišč, miselnih pogledov, metodoloških načel in vsega, kar je v zvezi ne samo z vzgojnoizobraževalno aplikacijo, temveč tudi s stroko samo". (6).

Literatura

1. Skupna vzgojnoizobrazbena osnova v usmerjenem izobraževanju. Zavod SR Slovenije za šolstvo, Ljubljana 1979
2. Obvezni predmetnik in učni načrti za osnovne šole. Zavod SR Slovenije za šolstvo, Ljubljana 1983
3. Minimalni standard splošnoizobraževalnih znanj (predmetnik in učni načrti), Sprejel Strokovni svet SR Slovenije za vzgojo in izobraževanje, april 1987 (tipkopis)
4. Mariborsko Podravje - 11. zborovanje slovenskih geografov, Maribor 1978 (Ilešič: Misli o slovenski geografiji med Mariborom 1954 in Mariborom 1978, str. 18)
5. J. Medved, Koncept geografije kot učnega predmeta v splošnoizobraževalnih šolah, Geografski obzornik 1978, 1-2, Ljubljana (str. 23)
6. D. Radinja, Geografija in usmerjeno izobraževanje, Geografski obzornik 1980, 1-2, Ljubljana (str. 13)
7. I. Vrišer, Razmišljanja o geografiji, Geografski vestnik 1979, Ljubljana
8. M. Verbič, Koncept geografije v učnih načrtih v SR Sloveniji in predlog programskih jeder v SFR Jugoslaviji, Geografskih obzornik 1983, št. 3-4, Ljubljana

UDK 91:301.18(497.12) = 863

DRUŽBENA VLOGA GEOGRAFIJE

Lojze Gosar *

Še nikdar prej ni človeštvo razpolagalo s tako razvito znanostjo in tehniko, ki imata tako moč, da bi lahko upravičeno upali na splošno izboljšanje vsestranskega in ne samo materialnega blagostanja. Razvilo je ekonomske, socialne in tehnološke sisteme do zavidljive stopnje. Žal problemov, ki jih je ta razvoj prinesel, ne znamo reševati. Tudi kultura v najširšem smislu je ostala daleč zadaj. Zdi se, da tehnika napreduje ne da bi upoštevala človeka in njegove resnične potrebe. Drama modernega človeka je prav v tem, da ni sposoben usmerjati svoje bodočnosti, čeprav ima na razpolago velikanska sredstva. Problemi sodobnega sveta so vedno bolj zapleteni, človek pa vkljub velikemu znanju ni sposoben, da bi jih razumel in temu primerno ravnal. Kako premagati ta prepad?

V zadnjih desetletjih so se zelo razvile metode za uspešno izvajanje velikih projektov, npr. pri gradnji velikih elektrarn, industrijskih objektov in prometnih sistemov, ki jasno nakazujejo, kdaj se mora izsledek ene vede dopolniti z izsledkom druge. Vendar te metode niso uporabne pri reševanju zapletenih družbenih problemov, ki se nič manj ne odražajo v pokrajini kot v gospodarstvu.

In kaj je prispevala geografija k reševanju omenjenih problemov in v čem svojih možnosti ni izrabila? Kaj bi geografi lahko in tudi morali prispevati k bolj smotrnemu razvoju Slovenije? Poseben strokovni problem in kako doseči, da bomo določeno pokrajino celovito in smotrno urejali. Veliko strokovne literature je o regionalnem planiranju, smo pa še precej nebogljeni, ko hočemo realizirati določeni koncept razvoja. Še vedno obstaja prepad med strokovnim znanjem in njegovo praktično uporabo.

Premalo se zavedamo, kakšno vlogo bi geografija morala imeti, ko rešujemo družbene probleme, ki se posredno ali neposredno odražajo tudi v pokrajini. Pokrajina je kot celovit pojav izredno pomemben družbeni in gospodarski faktor. Da bi lahko oblikovali ustrezno okolje za življenje, je treba pokrajino proučevati, kar je gotovo naloga geografije. Torej je naloga geografije veliko širša in presega njene dosedanje meje. Geografija danes ne more imeti le izobraževalno in informativno funkcijo kot doslej. Seveda stara geografska dejavnost nič ne bi izgubila na pomenu, na kar opozarja tudi Vrišer.

---

* dr. geog., znanstveni svetnik, Urbanistični inštitut SR Slovenije, 61000 Ljubljana, Jamova 18, glej izvleček na koncu Obzornika

Povsod, kjer gre za urejanje in usklajevanje različnih problemov, ki so jih obdelovali posamezni specialisti, je pri regionalnem planiranju še posebej nujno interdisciplinarno (skupinsko) delo. Pri tem pa se pokaže, da se morajo lotevati predstavniki različnih strok tudi problemov, ki niso izrazito iz njihove stroke. Ni res, da je interdisciplinarno delo že, če sodelujejo s svojimi prispevki različni strokovnjaki, ki ostajajo samo v svoji stroki. Rezultati takega dela so le lepljenka.

Pravo interdisciplinarno delo pa presega meje posameznih strok. Zato smo vsi sodelujoči v interdisciplinarnem delu bolj ali manj novinci, kajti vsaka stroka stopa na mejno ali celo njej neznano področje. Geografija je že po svojem bistvu interdisciplinarna.

Pri sintezi gre za pravilno uporabo rezultatov najrazličnejših specialistov, je nujen kompleksni pristop, ki je za geografijo posebej značilen. To bi težko rekli za številne druge stroke.

Naravnost neverjetno je, kako si geografi sami postavljamo meje. Poglejmo nekaj takih primerov. Po Pierre Georgu je na primer meja kompetence geografije ravno tam, kjer se začenja aplikacija. Le ta pripada drugim strokovnjakom, ki imajo ustrezno izobrazbo drugega tipa, predvsem inženirjem. Jasno je, da je pri tem koristno sodelovanje geografa z inženirjem. Inženir potrebuje pri svojem delu podatke in analizo dosedanjega razvoja, ki mu jo nudi geograf.

Podobno je tudi mnenje, da geograf ni poklican, da bi presojal umestnost take ali drugačne agrarne reforme na določeni stopnji družbenega razvoja.

Tudi glede sodelovanja geografije pri planiranju in prostorskem urejanju pravi Pierre George, da presega njeno kompetenco. Geograf pri tem ne more pod pretvezo, da je potrebna njegova pomoč, nadomestiti ekonomista ali sociologa. Pač pa je pri tem lahko nekakšen razporejevalec raziskovanja in zbiranja podatkov (ne more pa iti dalje in reševati problemov, ki jih njegovo proučevanje samo nakazuje").

Vendar pa nekateri avtorji drugače gledajo. Hartke se npr. tudi ne strinja z naziranjem nekaterih, da je meja geografije tam, kjer se začne področje napovedi.

Kakšna naj bi torej bila vloga geografa v interdisciplinarnem delu? Lahko bi trdili, da je pravega interdisciplinarnega dela zelo malo. Večinoma se neha pri ekspertizah posameznih strok. Problem lahko ponazorimo takole. Pod izrazom družbeno planiranje pri nas razumemo planiranje v najširšem (kompleksnem) smislu od družbenoekonomskih vprašanj do urejanja pokrajine. Sinteza določenega problema zahteva nov, širši pogled, ki ga posamezni strokovnjaki na področju svoje stroke ne morejo dobiti. Vzemimo kot primer hidromelioracije v Vipavski dolini. Z inženirskega stališča jih lahko tehnično dobro izpeljemo, čeprav nismo dovolj upoštevali npr. klime, ekologije, posestne sestave, naselij itd. Torej se ne moremo čuditi, da je ena od posledic tako dragih melioracijskih ukrepov tudi odnašanje in zameti prsti.

Ob pravkar opisanem problemu se pokaže, da je sintezni pristop k reševanju takih problemov nujen. Vrišer pravi, da je ves dosedanji razvoj v bistvu tekel v smeri čedalje večjega poglabljanja in specializiranja, kar je povzročalo cepljenje in izredno razvejanost sodobne znanosti na številne ozke vede. Najhuje je, da je temu analitičnemu spoznavnemu dojemanju v največji meri prilagojeno tudi naše, celotno spoznavanje sveta in njegovih znanstvenih problemov. Šele v zadnjem času se množijo znamenja in pozivi, ki opozarjajo, da je takšen pogled preozek, da postaja zavora znanstvenemu napredku, ter da bo glede na to treba razvijati tudi sintezne vede.

V desetletju 1960 do 1970 so bili zelo moderni takoimenovani vseobsežni (comprehensive) modeli. Poleg tega, da so bili izredno dragi, še zdaleč niso dali željenih rezultatov. V zadnjem obdobju dajejo vedno več poudarka kvalitativnim metodam, pri čemer navadno ne zanemarjajo kvantitativnih metod, le s to razliko, da jim ne pripisujejo večjega pomena kot jim pripada.

Res je, da so posebej še računalniške obdelave dale možnost za številne analize in za izdelavo modelov, ki bi drugače bili neizvedljivi. Vendar nove statistične metode ostajajo le orodje pri našem delu in kompleksnega proučevanja ne morejo nadomestiti.

V raznih strokah, posebej še v tehniških, je v zadnjih desetletjih bilo zelo veliko inovacij, ki so prispevale k neslutenemu tehničnemu napredku. Ne zavedamo pa se, da so inovacije možne in tudi nujne prav tako v pristopih in pogledih na probleme tudi na področjih, ki se zdijo nedotakljiva. Po Albertu Ferrucciju je nujno potrebno vnašati nove pristope tudi v način reševanja problemov na primer v načelih gospodarskega razvoja, odnosih med narodi, v vrednotah.

V čem so torej pri našem delu potrebni novi pogledi. Posebej v strokah, ki niso izrazito tehnične, ali katerih rezultati niso količinsko merljivi, je pogosto navada, da se ustavimo pri analitičnih rezultatih. Prenos raziskovalnih rezultatov v prakso pa žal prepuščamo drugim. Pri pripravi družbenih planov občin ali kakih drugih planov prevladuje namreč praksa, da stroka da končni izdelek, kakšno stanje naj bi v nekem območju v bodoče bilo, manj pa kako naj bi želeno stanje dosegli. S takim stanjem so naročniki zadovoljni, saj se lahko pohvalijo s kvalitetnimi študijami ali plani, delajo pa še naprej po svoje.

Ne zavedamo se dovolj, da je tudi izvajanje določenih zastavljenih ciljev strokovni problem. Predsodek, da aplikacija pripada drugim, je nujno pripeljal do tega.

Predstavniki nekaterih drugih strok (na primer slavistike), ki so na prvi pogled veliko bolj oddaljene od perečih družbenih problemov, so znali preiti preko svojih strokovnih meja, ne da bi pri tem trpela osnovna stroka in se lotevajo izrazito aktualnih družbenih problemov. Stroka je znala dati neko sporočilo družbi.

Kaj pa geografi? Poglejmo, kje bi bil nujno potreben naš prispevek. Pri osveščanju javnosti o tem, kako se kultura ljudi odraža tudi v pokrajini, ki je

čisto nekaj drugega in še veliko več kot "kulturna krajina" kot jo imenujejo krajinski arhitekti.

Osveščati je treba javnost tudi o tem, kaj je pravi razvoj nasploh in posebej še pokrajine.

Ali dovolj opozarjamo na lastne razvojne možnosti posameznih območij Slovenije? Ali se zavedamo nujnosti skladnega razvoja posameznih območij? V Sloveniji bi to pomenilo, da naj bi se posamezne pokrajine Slovenije v vseh pogledih optimalno razvijale. Celota se lahko realizira le, če se realizirajo tudi njeni sestavni deli. Da bi to dosegli, pa je treba sprostiti in razviti sposobnosti posameznika in dati možnosti, da jih uveljavi.

Kako naj bi te poglede uvajali v prakso? V šolstvu ne gre toliko za uvajanje novih raziskovalnih metod, pač pa za uvajanje širših pogledov na problematiko, ki jo zajemajo učni programi.

Naravnost zavidljive možnosti imajo tisti, ki poučujejo geografijo, da mladim generacijam posredujejo zdrave poglede na vprašanje o nadaljnjem razvoju Slovenije.

Literatura

Vrišer Igor: Nove meje geografije. Geografski vestnik, XLVII, 1975, str. 3-9

Vrišer Igor: Razmišljanje o geografiji. Geografski vestnik, LI, 1979, str. 83-96

Ilešič Svetozar: Za regionalno kompleksnost v geografski teoriji in praksi. Geografski vestnik, XLV, 1973, str. 91-99

Ilešič Svetozar: Aplicirana geografija ali aplikacija geografije. Geografski vestnik, XXXV, 1963, str. 91-99

Ilešič Svetozar: Pomen kompleksnega aspekta v sodobni geografiji na primeru alpskih predelov Slovenije. Geografski obzornik, XXII, št. 3-4, 1975, str. 1-6

UDK 911.2:551:44(075)(497.12) = 863

KRAS V SLOVENSKIH GEOGRAFSKIH UČBENIKIH

Jurij Kunaver *

Prvi razlog, zaradi katerega se piscu tega članka zdi potrebno razpravljati o korektnem in čim bolj sprotnem prenosu znanstvenih izsledkov v šolsko geografijo na področju krasa, je brez dvoma razvitost našega krasoslovja in njegov ugled tudi v mednarodnem znanstvenem svetu. Drugi je priložnost, da na 14. zborovanju slovenskih geografov v Postojni, sredi slovenskega kraškega sveta, spregovori o tej problematiki najširši krog naših učiteljev, zlasti pa tisti z najbogatejšimi izkušnjami skupaj s področnimi strokovnjaki. Tretji in najpomembnejši razlog in izhodišče za razpravo so naši učni načrti in učbeniki in način zastopanosti krasa v njih, od tistih učbenikov, ki uvajajo najmlajše učence v svet družbe in narave, do tistih, ki pomenijo vrh srednješolske geografije.

Zagotovo so vprašanja o prenosu rezultatov znanosti v šolo vedno aktualna in ta proces ni nikoli povsem zaključen. Zato tudi didaktično-metodična vprašanja o ustrezni zastopanosti in obravnavi krasa v šolah ne morejo biti postranska stvar. Kras si je priboril ustrezno mesto v našem visokošolskem študiju, to pa pomeni, da si ga mora pridobiti, v kolikor ga še nima, tudi v šolski geografiji. Pri tem gre le za tolikšno izjemnost položaja teh vsebin v primerjavi z drugimi geografskimi področji, kolikor gre za izjemnost kraškega fenomena v pogostosti in intenzivnosti nastopanja ter njegovega znanstvenega pomena. To načelo pa, če ga priznavamo oziroma se zanj odločimo, v naših učnih načrtih in učbenikih ni vedno spoštovano, seveda tudi v primerih nekaterih drugih geografskih področij.

So pa še nekateri drugi smotri, ki jih zasledujemo v šolski geografiji zaradi katerih bi bilo treba krasu dati pri pouku večji poudarek. Navajamo jih v nadaljevanju.

Kot smo že poudarili, ima naš kras ne samo nacionalen, ampak tudi mednaroden pomen. S tem vnašamo v vzgojo zavest, da smo enakopraven del mednarodne kulturne in znanstvene skupnosti. S proglasitvijo Škocjanskih jam za svetovno znamenitost, ki je na seznamu UNESCO-a, ta vidik lahko še posebej poudarimo.

Kras je pomemben in specifičen življenjski prostor človeka in ostalega živega sveta. To je postal že zgodaj, ko je v svoje jame, obrnjene z vhodi na prisojno

* dr., izr. prof., Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, Univerza E. Kardelja v Ljubljani, 61000 Ljubljana, Aškerčeva 12, glej izvleček na koncu Obzornika

strán, sprejel prve prebivalce. Spoznanja o občutljivosti kraškega sveta zaradi nepremišljenega ravnanja z njim bi morala biti sestavni del vsebin o značilnostih te vrste pokrajin. Tu se kažejo lepe možnosti za vzgajanje čustveno razvitih osebnosti, ki bodo znale ceniti pomen navidez nekoristnih naravnih znamenitosti tudi v zrelih letih.

S tem je povezan tudi zgodovinski vidik obravnavanja krasa. Kras omenjajo različno stari zgodovinski viri, iz česar je mogoče sklepati na različne vplive, ki ga je imel na človeka in seveda tudi obratno.

Kraški pojavi vzbujajo sami po sebi večjo pozornost zaradi svoje nenavadnosti, pestrosti in pogostosti nastopanja. S tem vzpodbujajo mladostnika k razmišljanju in iskanju. Omogočajo tudi neposredno raziskovanje oziroma opazovanje v naravnem okolju na različni stopnji zahtevnosti. Že doživetje obiska turistične in še bolj neturistične jame ima lahko značaj neke vrste raziskovanja, to pa lahko povežemo še z merjenjem jame in z drugimi opazovanji. Zaradi izjemnosti takega dogodka lahko z njim dosežemo velik vzgojno-izobraževalni učinek.

Sem sodi tudi estetsko doživljanje naravne harmonije kraških oblik, tako površinskih kot tudi jamskih. S tem v zvezi pa se pojavljajo vprašanja o nastajanju kapnikov, o njihovi barvi in starosti. Razpravljanje o starosti kraških pojavov, zlasti sigovih tvorb pomeni za učenca oblikovanje zavesti o dolgotrajnem in večfaznem procesu, ki je potreben za njihov nastanek. V tej luči se kažejo kraški pojavi in njihova problematika še posebno primerni za aktiviranje interesov mladega človeka in za njegovo razumevanje naravnega in družbenega okolja.

Omenimo še eno dimenzijo estetskega doživljanja, ki jo vsebuje pojem umetniškega upodabljanja pokrajine. Kras v tem pogledu ni nobena posebnost, pa vendar je bilo potrebno za umetniški izraz uporabiti posebna sredstva. Zato ne bi smeli med vzgojno-izobraževalnimi sredstvi zanemarjati, še zlasti za potrebe motivacije, tudi leposlovnih, glasbenih in slikarskih upodobitev krasa, še zlasti če predstavljajo kot na primer Kosovel, Perko, Srebotnjak in drugi pomembna umetniška imena in stvaritve.

Med smotri, ki jih lahko dosegamo z obravnavanjem krasa, so razumljivo tudi tisti, ki imajo ekonomsko-geografski predznak. V mislih imamo najprej kraško kmetijstvo, nato gozdno gospodarstvo, industrijo v kraških območjih in na posebnem mestu kraški turizem. V učnem procesu ni mogoče izpuščati nobenega od teh vidikov, pa naj bo pomen kmetijstva v kraških globelih še tako zanemarljiv v primerjavi z ravninskim svetom. Toda ob tem laže kot ob drugih vsebinah razpravljamo o problemih erozije prsti in o človekovem prilagajanju na specifične kraške razmere. Enako ne moremo in ne smemo mimo onesnaževanja kraških voda in posledic za oskrbo in zdravje ljudi.

Sem sodi tudi energetsko izkoriščanje krasa, ki more zanimati učenca z vidika različnih pogledov na izrabo vode in različnih geografskih, hidroloških in geoloških pogojev ne samo v slovenskem temveč v celotnem Dinarskem krasu. Slovenske razmere zahtevajo seveda drugačen pristop kot drugod.

Opredeljevanje za ali proti izgradnji akumulacijskih jezer na naših kraških poljih je sicer lahko osebna zadeva, toda pri pouku zagotovo ne. Dovolj številni so razlogi, zaradi katerih se za te vrste gradenj na našem krasu ne moremo navduševati kljub temu, da to še ne pomeni zavračanje kakršnihkoli tehničnih posegov. Prizadevati si je treba za tak vzgojno-izobraževalni smoter, da bo učenec znal spoštovati in braniti naravno okolje in pojave pred nepremišljenimi posegi in si bo pri tem pridobil občutek za odgovornost pri pomembnih odločitvah.

Tudi prometni pomen slovenskega dinarskega območja ni majhen in se je kot tak pokazal v preteklosti v najrazličnejših oblikah. Pri tem je obilo možnosti za doseganje smotrov kot naprimer spoznavanje pomena nizkih prehodov za potek in izbiro prometnih sredstev, za vojaško in politično strategijo, za usmerjanje prometnih tokov itd.

Vprašanja ustrezne zastopanosti krasa v učbenikih

Pregled večine učbenikov za osnovne in srednje šole, ki obravnavajo Slovenijo in Jugoslavijo, je pokazal zelo različen pristop h krasu. Kras je prvič zelo temeljito obdelan v učbeniku Slovenija, moja ožja domovina, za 4. razred, kjer se učenci na okrog 13 straneh srečajo s 34 občimi pojmi s področja krasa, z 22 zemljepisnimi imeni, ki so povezani s tem in s 13 pojmi iz družbene geografije. Morda je snovi za prvič nekoliko preveč, vendar iz osnovnih šol poročajo, da učenci po 4. razredu dobro vedo, kaj je kras. Čeprav bodo potrebni nekateri terminološki popravki, pa učitelji menijo, da je ta snov v učbeniku lepo obdelana (Kovačič, 1984, 30).

V učbeniku za 5. razred, Naša domovina SFR Jugoslavija, nastopa kras v okviru poglavja o gorskem svetu Jugoslavije. Učni načrt sploh ne omenja krasa. Kritično se moramo zaustaviti ob očitnem izogibanju imenom velikih kraških polj, kajti tudi pod domnevno sliko Cerkniškega polja ni njegovega imena. Pa tudi novih kraških pojavov ali vsaj primerjave s slovenskimi praktično ni. Kot da so učenci v 4. razredu dojeli prav vse v zvezi s krasom. Nič ne izvedo o eroziji prsti, tudi ni prave informacije, kako so nastale kraške goljave. (str. 45).

Učbenik Zemljepis za osmi razred osnovnih šol (mimogrede, ali ne bi kazalo dodati vsaj podnaslov, da vemo, za kakšno snov gre) nudi dinarskemu gorskemu svetu komaj 53 vrstic, od katerih jih je precej namenjenih navodilom učencem. Česa posebnega o tem delu Jugoslavije učenci ne morejo izvedeti, kajti praktično gre le za ločevanje zunanjega in notranjega dinarskega sveta, za geološke razlike med njima, za pomanjkanje tekočih voda kljub obilnim padavinam, za ponikalnice, ki naj bi jih učenci sami poiskali (kje in kako jih lahko odkrijejo, ni jasno), za globoke doline, za gospodarsko revnost, za kmetijstvo na ugodnejših kraških poljih, za gozdove, kraške jame s Postojnsko na čelu, in to je v glavnem vse! Med pokrajinami naj bi na zemljevidu poiskali le Liko, na gospodarski karti pa rude in premog.

Na srednješolski stopnji se učenci s krasom ponovno srečajo v 1. razredu v

okviru SVIO-a. Tudi tu z obravnavanjem krasa ne moremo biti povsem zadovoljni, kljub manjšim popravkom slikovnega gradiva v novi izdaji. V prvi vrsti manjka podrobnejša obravnava kemičnega procesa raztapljanja apnenca in ponovnega izločanja kalcita iz vode. Avtorji smo morali pri opisu kraških pojavov uporabiti najkrajše možne definicije. SVIO je sicer namenjen vsem učencem, vendar pri tem ne bi smeli pozabljati, da je treba zahtevnejšim in boljšim učencem tudi v učbeniku nuditi nekaj več, naprimer vsaj napotek za uporabo literature.

Poglejmo še program za 3. razred. Učni načrt za Geografsko proučevanje domače pokrajine je prilagojen v glavnem možnostim, ki jih imajo srednje šole za organizacijo terenskega dela v svoji bližnji okolici. Zato se posebej spoznavanju kraškega ozemlja vsebina bodočega učbenika ne posveča, čeprav ga omenja. Toda metode proučevanja so uporabne tudi za kraško ozemlje.

Kraških vsebin je daleč največ v Geografiji Slovenije, kar je razumljiva posledica razširjenosti krasa pri nas, pa tudi strokovne orientacije avtorja. Tudi če bi, denimo, imel kdo pripombe na obseg snovi, bi precej težje našel strokovne pomanjkljivosti, ki žal niso redkost drugod. S tem ne želimo trditi, da istega učbenika ne bi mogel napisati tudi nekdo, ki se poklicno ne ukvarja s krasom, a tudi ne tega, da bi pričujoči učbenik ne mogel biti še boljši. Učenec lahko iz njega dobi (in ne samo on) zares izčrpne informacije, ki mu lahko pomagajo do dobre predstave o slovenskih kraških pokrajinah. Ne more pa vedeti, kakšni so naprimer visokogorski podi, lašti, kotliči ali pa konte, če mu jih ne pokažemo na sliki, pri čemer si sicer lahko pomagamo z drugo literaturo. Brez škode bi lahko pri tem dodali še fotografijo ali skico kraške mize, ki bi nadomestila besede in pokazala, kako hitro ali počasi se je zniževalo površje po ledeni dobi. Procesa površinske korozije in zniževanja površja še ni nihče poskušal razumljivo prikazati v šolskih knjigah. Ni čudno, da si tega ne moreta dobro predstavljati niti učitelj kaj šele učenec.

V učbeniku Geografske značilnosti SFRJ za srednje šole je obravnavanje krasa reducirano na minimum. V primerjavi z učbenikom za Slovenijo je to presenetljiv obrat, čeprav je do neke mere razumljiv zaradi drugačnega koncepta. Toda razumljivo pač ne more biti, da značilnosti dinarskega kraškega površja kot so kraška polja, velike korozijske uravnave, znane udornice in številni drugi pojavi, med drugim tudi ponori in izviri ter ponikalnice (z izjemo okolice Livanjskega polja, vaja v Delovnem zvezku na str. 50) stopijo povsem in dokončno v ozadje pred drugimi naravnimi značilnostmi, tudi geologijo.

Opozoriti moramo tudi na pavšalne ugotovitve kot je naprimer ta, da je ... površje Primorja povečini iz apnenca in je v glavnem golo, le v Istri ... je pokrito z jerino (str. 7). Učitelji opozarjajo, da ne znamo v učbenikih bolj točno opisati, kako je s to goloto. Učenci si namreč ustvarijo napačno predstavo češ, da gre za popolno skalno goličavo, kar je le deloma res.

Tudi v osnovni šoli ustvarjamo s slabimi opisi včasih izkrivljene predstave.

Manjkajoče vsebine o krasu v naših šolah

V zgornjih vrsticah smo že nakazali nekatere primere manjkajočih vsebin o krasu, vendar ta problem zasluži še drugačno osvetlitev. Zahteve po novih ali drugačnih vsebinah lahko povzročijo tudi nasprotno reakcijo češ, specialisti-strokovnjaki posameznih področij imajo nerealne želje in ne poznajo zmogljivosti učencev ter zahtev vzgojno-izobraževalnega programa in procesa.

Da bi se izognili takim nesporazumom, ki jih poznamo že iz nastajanja drugih, zlasti srednješolskih učbenikov, je treba vendarle poudariti nekatera neizpodbitna dejstva in načela. Ne more biti dvoma o strokovni upravičenosti zahtev, kadar ugotovimo,

- da vsebina učbenikov ne sledi dovolj hitro razvoju znanosti,
- da se uporabljena terminologija razlikuje od splošno in mednarodno priznane,
- da so bile uredniško spremenjene prvotno predlagane vsebine brez sodelovanja in odobritve strokovnjakov,
- da se pojavljajo predlogi za spremembe na terenu, torej v svetovalnih službah in med učitelji,
- da je snov v učbenikih bodisi preskromno ali preobsežno obdelana (bolj zaskrbljujoč je prvi primer),
- da so v učbenikih obravnavane vsebine, ki jih učenec ne more osvojiti, ker so bodisi preveč abstraktne ali pa niso dovolj razložene in še zlasti, ker niso pojasnjene bodisi s skico, karto ali fotografijo. Kras še posebej zahteva dovolj grafičnega pojasnila, je pa hkrati v tem pogledu hvaležna snov,
- da so v učbenikih uporabljeni neustrezni grafični ali slikovni prikazi ali pa s spremnim tekstom niso dovolj pojasnjeni. Taki primeri so bili v zadnjem času v naših učbenikih žal zelo pogosti.

Po našem mnenju si je treba prizadevati, da bi dosegli izboljšanje ravni znanja o krasu razen pri področjih, omenjenih zgoraj še z naslednjim:

- proučiti je treba ali je vertikalna razporeditev kraške snovi na vseh ravneh šolanja ustrezna. Kraške vsebine lahko pri tem služijo kot preskusna snov tudi za druge geografske vsebine. Že sedaj je mogoče reči, da bi bile korekture v tem pogledu nujne in koristne. Ta ugotovitev se vsiljuje predvsem zaradi velikega nihanja obsega snovi po 4. razredu, zlasti v 5. razredu. Posebej preseneča zanemarjanje posebnosti kraškega sveta v Jugoslaviji v učbeniku za 8. razred. Vendar ne mislimo, da bi bilo treba predstaviti bolje samo Dinarskega krasa, temveč je značilnih kraških pokrajin še precej tudi izven tega območja.

Da je naš gorski svet in z njim njegov kras preskromno predstavljen, ne dokazuje samo odsotnost številnih naravnih in družbenih značilnosti, da ne rečemo posebnosti in znamenitosti v obeh učbenikih, pač pa tudi razmerje med številom strani, posvečenih posameznemu območju Jugoslavije. Na karti Jugoslavije v učbeniku za 5. razred (str. 40) je razmerje med gorskim, nižinskim in primorskim svetom 58:28:13 (po učbeniku za 8. razred je gorskega sveta 68%, še več, 71,6% pa ga je po trditvi učbenika Geografske značilnosti SFRJ, str. 34). Med številom strani za ista območja pa je razmerje

v 5. razredu 28:20:20 (poleg zemljepisne je upoštevana tudi zgodovinska snov). V učbeniku za 8. razred je razmerje 19:9:18.

Do podobnega spoznanja o nekakšni "nepomembnosti" gorskega sveta Jugoslavije pridemo lahko tudi ob pregledovanju učbenika o Jugoslaviji za srednje šole. Zlasti je odsotno vsakršno obravnavanje reliefa, razen ko gre za promet, kar smo že omenili.

- V učbenikih mora biti proces kraške korozije in ponovnega izločanja $CaCO_3$ izčrpneje predstavljen ter na čim bolj sodoben metodični način (v učbeniku Spoznavanje narave za 5. razred je še vedno prisotna stara nestrokovna razlaga o izločanju apnenca zaradi izhlapevanja, str. 14). V programih nekaterih naravoslovnih dni na srednješolski stopnji so nasprotno že našle prostor analize trdot vode in karbonatnih kamnin (Veber, 1984, 56, Borštnar, 1984, 68).

- Brez nevarnosti, da bi zašli v podrobnosti, bi bilo mogoče nekaj več spregovoriti tudi o značilnostih apnenca in apnencih oziroma o karbonatnih kamninah sploh. Zakaj ne bi mogli učenci pogledati skozi sposojen mikroskop zbruske apnenca, da bi videli njegov sestav nekoliko pobliže in se prepričali o veliki pestrosti te kamnine, ko pa je ta metoda pri biologiji nekaj vsakdanjega!

- Enako velja tudi za spoznavanje mineraloških značilnosti kalcita iz sige. O pomenu vedenja o starosti jamskih tvorb smo že govorili. Danes je to precej bolj aktualno kot nekdaj zaradi množice novih spoznanj, tudi o razvoju paleoklime.

- Na preprost, vendar razumljiv način je treba približati učencu skrivnosti vodnega pretakanja v krasu pa tudi metode za sledenje voda.

- Pojavu in razlagi posameznih kraških oblik, naprimer kraškemu polju, je treba posvetiti več pozornosti. Učenci nimajo prave priložnosti tudi za predstavo o velikih uravnavah, ki so sicer ostanki pliocenskega razvoja reliefa, pa so vendarle obsežni sestavni deli našega Dinarskega sveta. Med manj znanimi pa vendar zanimivimi objekti so tudi udornice, ki jih razen v primeru Škocjanskih jam sploh ne omenjamo pri pouku. Vendar pa marsikje opozarjajo na položaj neznanih podzemskih prostorov.

- Velikega pomena za razumevanje značilnosti in funkcije kraških pojavov ter procesov je uporaba dobre grafične opreme. Fotografije ne morejo prikazati vsega, zlasti če niso bile izdelane posebej za obravnavano snov. Zato se je treba bolj pogosto posluževati posebej pripravljenih risb in blokdiagramov.

- Kraškega površja in pojavov je po svetu toliko in so tako raznovrstni, da bi naši učenci prav zato, ker so iz domovine klasičnega in matičnega krasa, morali nekaj več vedeti o tem, že zaradi primerjav. Prostor za to snov, ki jo lahko omenimo tudi samo v nekaj stavkih, je seveda v učbenikih regionalne geografije.

- Ugotovitve proučevanja človekovih vplivov in njegove prilagoditve na kras morajo čimprej zaiti v šole. To zadeva tako stare načine izrabe kraških tal

kot sodobne in prav tako nekvarne kot kvarne vplive. Sem sodi tudi omemba paleolitskih postaj pri nas.

- Pomenu in oblikam energetske in druge izrabe kraških voda je prav tako treba posvetiti več pozornosti. Pri tem ni vseeno, kako se bomo opredelili do izrabe energetskega potenciala kraških območij, katerih občutljivost za prehude spremembe je odvisna tudi od njihove lokacije.

- Ne bi bili odveč tudi posamezni prikazi pomembnejših jam in omemba načina raziskovanja. O speleologiji je govora pravzaprav le v 4. razredu.

- Učitelje geografije je treba bolj sproti seznanjati z novo literaturo o krasu, zlasti tako, ki jim je lahko najbolj v pomoč. Primer zelo uporabnega, a še ne dovolj razširjenega gradiva so vodniki po razstavah Inštituta za raziskovanje krasa SAZU v Postojni.

Zaključek

Na zaključku lahko ugotovimo, da je novih vsebin, ki bi lahko ali celo morale v bližnji bodočnosti obogatiti naše učbenike veliko, morda za koga celo preveč. A to je lahko tudi snov za geografske krožke in za naravoslovne dneve.

Povrhu vsega se zastavlja vprašanje ali so naši učitelji dovolj usposobljeni za nekatere predlagane dejavnosti. Sami večinoma ugotavljajo, da še vedno nimajo dovolj znanja in da je nujno treba bodisi izpolniti dodiplomski študij, tudi na metodičnem področju, ali pa organizirati ustrezno permanentno izobraževanje. S pomočjo strokovnjakov, ki delujejo na krasu in metodikov skorajšnja izvedba enega ali več seminarjev s kraško vsebino ne bi smel biti prevelik problem.

Odpira se tudi vprašanje enakovrednega posvečanja problematiki krasa v vseh slovenskih okoljih. Da je kras lahko bolj v ospredju zanimanja učiteljev zemljepisa oziroma geografije v kraških pokrajinah, je razumljivo. Zato v teh okoljih lahko še posebej intenzivno spoznavajo kras in ga celo raziskujejo. Česa takega v ravninskem oziroma subpanonskem območju Slovenije verjetno ni mogoče, čeprav imamo nekaj manj izrazitega krasa tudi v naših terciarnih goricah.

Zato bosta učitelj ali šola odvisno od njene geografske lege odrejala stopnjo pozornosti posameznim geografskim vsebinam, pa tudi krasu. Šole, ki so močno oddaljene od klasičnih kraških pokrajin, si tudi časovno ne morejo privoščiti enakega posvečanja krasu kot v primerih, ko ga imajo takorekoč na dvorišču. Zato pa bi bilo možno sodelovanje med enimi in drugimi zlasti v primerih, ko imajo nekatere kraške šole lahko dostopno in dobro proučeno bližnje kraško območje, ki bi ga lahko pokazale gostom iz vzemimo, vzhodne Slovenije.

Zgornji seznam pomanjkljivosti in potrebnih novosti pri obravnavi krasa zagotovo ni povsem popoln, vendar se skorajšnjemu prenosu najpomembnejših novejših znanstvenih izsledkov v šolo ne bo mogoče upirati. To pa tudi ne bi

smelo biti enkratno dejanje, temveč permanenten proces, kot je stalnica pridobivanje novih spoznanj in zakonitosti v znanosti sploh. Da bi imeli pisci učbenikov lažje delo in da bi bili po izidu učbenika manj izpostavljeni kritiki, bi morali imeti bodisi bolj natančen učni načrt ali pa nasprotno še več svobode. Preveč ohlapen učni načrt ni v pomoč nikomur.

Literatura in viri

Borštnar M., 1984. Naravoslovni dan - raziskovanje Dolžanove soteske, Geografski obzornik, XXXI, 2-3, 1984, Ljubljana

Brčan T., 1973. Spoznavanje narave za peti razred osnovne šole. DZS, Ljubljana

Več avtorjev. 1983. Geografija. Geografske značilnosti SFRJ. Delovni zvezek. DZS. Ljubljana

Gams I., 1983. Geografske značilnosti Slovenije. Srednje usmerjeno izobraževanje, Geografija. MK. Ljubljana

Gams I., 1983. Geografske značilnosti Slovenije. Geografija. Delovni zvezek. MK. Ljubljana

Več avtorjev, 1981. Geografija 3-I. Geografske značilnosti in sodobni problemi Slovenije in Jugoslavije. I. Spoznavanje in proučevanje domače regije. MK. Ljubljana

Kovačič N., 1984. Odnos med vsebino in metodo dela pri pouku geografije. Geografski obzornik, XXXI, 2-3, 1984. Ljubljana

Košak M., T. Weber, 1980. Slovenija, moja ožja domovina, Spoznavanje družbe za 4. razred osnovne šole. DZS. Ljubljana

Košak M., T. Weber. Naša domovina SFR Jugoslavija. Spoznavanje družbe za 5. razred. DZS. Ljubljana

Košak M., M. Vojvoda, 1987. Zemljepis za 8. razred osnovnih šol. MK. Ljubljana

Več avtorjev, 1983. Geografija. Geografske značilnosti SFRJ. MK. Ljubljana

Več avtorjev, 1981. Geografija. Srednje izobraževanje. Skupna vzgojnoizobraževalna osnova. MK. Ljubljana

Veber M., 1984. Naravoslovni dan - onesnaženost Save v Kranju. Geografski obzornik, XXXI, 2-3, 1984. Ljubljana

Zavod SRS za šolstvo: Predmetnik in učni načrt za osnovne šole. Ljubljana 1983

Zavod SRS za šolstvo: Učni načrti za minimalni standard splošnoizobraževalnih znanj v programih srednjega izobraževanja. Ljubljana 1987

UDK 91:373.5(497.12) = 863

GEOGRAFIJA IN SREDNJEŠOLEC

Tatjana Ferjan *

O stroki ...

Ob trenutnem položaju geografije v srednji šoli je prav, da spregovorimo o pomenu geografije za srednješolca. Glavni namen geografije je razviden iz učnih načrtov za posamezne programe. Geografija je veda o soodvisnosti pojavov na zemeljski površinski sferi in skuša to proučevati kompleksno, upoštevajoč vse elemente. Predmet geografske obravnave je pokrajina, pokrajinska prostorska stvarnost, geografsko okolje, kjer gre za součinkujoče pojave med prirodo in družbo. Geografija ima prostorsko informativno funkcijo, poleg tega pa usposablja za samostojno delo pri spoznavanju, odkrivanju in vrednotenju posameznih pojavov iz življenjskih situacij. Če hoče geografija obdržati specifično svoje delovno področje, je temeljna naloga (Ilešič, 1979) v ohranitvi kompleksnega regionalnega aspekta, v kompleksnem obravnavanju konkretnih regij in njihove razvojne dinamike.

Kako pa je v šoli? Učni načrti so se znatno spremenili (vsebina in struktura). Koncentrično razporeditev snovi je nadomestila vertikalna, kar je pozdravno. Treba je graditi na predznanju, ki ga učenci prinesejo iz osnovne šole, vendar tega na žalost mnogokrat ni, vsaj ne v vseh programih, zato je nadgradnja problematična. Splošna geografija je našla prostor v programih srednjih šol. Skuša ugotoviti elemente, pojave, procese z različno prostorsko razširjenostjo. Ne prikazuje več samo absolutnih vrednosti določenega pojava, ampak tudi relativne. Izhodišče za proučevanje so absolutne vrednosti pojava, relativna vrednost pa prikaže vrednost tega pojava za človeka v različnem prostoru in času. Pri tem gre za vertikalno stopnjevanje zahtevnosti, pri čemer se pokaže nov odnos do splošne geografije. Zasleduje se kompleksen in regionalen pristop.

Geografija v srednji šoli ne pozna več klasične regionalne geografije, kar je do nedavna bila šolska geografija. Očitali so ji spominsko osvajanje, deskriptivni način, enciklopedičnost in zaporednost. Imela pa je sistem in dajala je topografsko znanje. Regionalna geografija je v šoli doživela bistvene spremembe. Ne govori več o pokrajinah in državah, kot smo bili vajeni. Regionalno geografijo sveta naj bi deloma nadomestili geografski problemi držav

* dr. geog., Srednja šola za trgovinsko dejavnost, 61000 Ljubljana, Poljanska 28A , glej izvleček na koncu Obzornika

v razvoju in razvitega sveta. Ali je to regionalna geografija? Ali s to snovjo regionalna geografija išče nove vsebine oz. oblike? Obravnavajo se problemi razvitih oz. nerazvitih držav, kjer skušamo pojasniti odnos med stopnjo družbenega in gospodarskega razvoja ter naravnimi razmerami. Učenci morajo spoznati spremembe vrednosti posameznih elementov, če hočejo spoznati trenutno gospodarsko stanje posameznih dežel oz. skupin dežel. Ta tip obravnave velikih regij, kot je razviti oz. nerazviti svet, je mogoč pri dobrem poznavanju regionalne geografije posameznih držav, ki pa ga učenci mnogokrat nimajo, vsaj ne v vseh programih.

Regionalna geografija sveta bi morala učencem dati osnovno topografsko znanje (o Evropi in o svetu kot celoti), kompleksno poznavanje konkretnih regij in njihove razvojne dinamike. Ali to dosegamo z moderno regionalno geografijo? Mnogo bolj se klasični regionalni geografiji približuje kompleks Geografski problemi SFRJ, vendar z modernimi pristopi, kar spodbuja učence k aktivnemu delu. Geografijo Jugoslavije moramo učencem prikazati kot geografsko celoto, kompleksno, z regionalnim aspektom, tako kot je potreba in zahteva sodobnega pouka. Zavedati se moramo, da je treba geografijo Jugoslavije obravnavati podrobno, saj je to spoznavanje domovine. Obravnavamo ga kot splošno izobraževalni predmet v vseh programih in kot strokovni predmet v določenih programih. Zato je potrebno zagotoviti tudi ustrezno število ur in primerno razporeditev, česar se premalo zavedamo.

Za učence je zanimiva regionalna geografija, ki jo lahko obravnavamo problemsko, kjer ugotovimo jedrni problem, ki je vodilo pri obravnavi. Vendar moramo vedeti, da se vsi dejavniki relativno vrednostno spreminjajo in z njimi tudi jedrni problemi. Pri eksemplarični geografiji prikažemo deželo kot primer določene večje skupine dežel. Vsaka regija je individualna, kjer gre za prepletanje in součinkovanje različnih pojavov. Učenci morajo spoznati spremembe v prostoru, ki so posledica sprememb posameznih dejavnikov, čemur najbolj ustreza funkcionalna geografija.

Problematična je opustitev klasične regionalne geografije, kajti nekaj osnovnega znanja bi učenci morali imeti za razumevanje vsakodnevnih dogodkov v svetu in doma, za branje časopisov, gledanje TV itd. Določena ponovitev snovi ni absolutno nepotrebna, saj tudi za geografijo velja: Repetitio mater studiorum est, tako pa se mnogokrat srečujemo z zelo problematičnim znanjem. Iz izkušenj sledi, da si učenci želijo podrobnejšega znanja o posameznih deželah, česar pa zaradi predpisa snovi v določenih programih ne morejo dobiti.

Pri geografskih obravnavah dajemo učencu znanje, ki ga lahko aplicira v vsakdanjem življenju. Cilj našega dela naj bo razumevanje geografskega okolja. Pouk mora preiti od pojmovnega razumevanja k širšemu razumevanju med geografskimi pojavi in odnosi do praktične uporabe znanj. Oblike in metode dela pri pouku so pot do tega.

Načini dela

Pri pouku moramo ustvariti interes za delo in omogočiti učencem aktivnost. Oboje je povezano in je pravzaprav osnova za vsako uspešno delo. Načini dela vzbujajo večji ali manjši interes za vsebino, spodbujajo učence za doseganje rezultatov.

Izbiramo aktivne metode, ker s tem postavimo učence pred problem, ki ga je prisiljen sam rešiti. Analizi sledi sinteza. Terensko delo (naravoslovni dan) je osnova za geografska spoznavanja, saj je to delo v prostoru, iz katerega črpamo spoznanja. Učenci samostojno analizirajo pojave in pridejo tudi sami do sinteze. Vsaka pokrajina je del celote in tu učenec spoznava odnose med prirodo in družbo, ki so potrebni za razumevanje tujega sveta. V pokrajini damo učencu najosnovnejše spoznaje o geografskem okolju, in sicer:

- srečanje s prostorsko stvarnostjo, torej analiza elementov v prostoru, poznavanje medsebojne odvisnosti in podrejanje sinteze med elementi;
- konkretno poznavanje terenskih metod (kartiranje, anketiranje itd.), njihovo izvedbo in uporabo pri poznavanju določenega prostora;
- uporabo kart na terenu, orientacijo z njo in izdelavo krokija, skice itd.

Veliko pozornost posvečamo intenzivnemu delu s kartami, s čimer skušamo izpolniti več nalog:

- usposabljamo učence za kartografsko pismenost,
- s pomočjo kart pridemo od spominske zapomnitve k razumski osvojitvi snovi oz. od deskripcije k problemski predstavitvi,
- ustvarimo večji interes.

Karte so osnovni pripomoček, s katerim učenci spoznajo glavne naravne in družbene zakonitosti. Ob njihovi uporabi se učijo geografskega tolmačenja in geografskega načina prikazovanja določenega problema. Podobno vlogo imajo slike, diapozitivi, filmi ter številne informacije, ki jih dobe učenci iz literature in iz drugih sredstev obveščanja. Razgovor in razlago tako vodimo, da odkrivamo dominantne elemente in faktorje v medsebojni odvisnosti in funkcionalnosti. Vse zahteva poglobljeni pouk geografije in usposabljanje za samostojno delo, čemur posvečamo posebno pozornost. Pri samostojnem delu so učenci angažirani glede na svoje sposobnosti. Pri tem se tudi usposabljajo, da bodo znali rešiti probleme v novi situaciji in se bodo sposobni tudi sami izobraževati. Teoretično znanje so tako sposobni praktično uporabiti. Z vsemi modernimi pristopi k pouku skušamo doseči, da bi bil učenec subjekt v novem procesu.

Rezultati dela

Moderna geografija daje (na osnovi izkušenj v razredih) določene rezultate v znanju:

- učenci razumejo dinamiko v prostoru, gledajo vzročno in ne več statično,

- razvijajo sposobnost za sintezo in razumejo medsebojne odnose v prostoru,
- razumejo kompleksnost elementov v pokrajini,
- pridobijo vizualno predstavo, kar je rezultat dela z atlasom, pri čemer gre za uporabo fizičnih in tematskih kart,
- so sposobni kreativnega dela z literaturo, ob karti.

Informacije o okolju zahtevajo poglobljen pouk. Učenci se usposabljajo za samostojno delo pri poznavanju in vrednotenju pojavov in problemov.

Razvojna dinamika pokrajine, regionalni aspekt, kompleksno obravnavanje in s tem razvoj geografskega mišljenja, k vsemu temu teži sodobni pouk. Uspeh našega dela bo zagotovljen, če bomo dali učencem široko geografsko znanje (ob konkretnih primerih dežel, regij, držav), in sicer ne samo problemsko, ampak kompleksno regionalno, razvojno, vzročno funkcijsko in seveda sistemsko povezano s prostorsko informativno funkcijo.

Mladega človeka je treba seznanjati z dogajanji, sredi katerih živi. Danes je aktualno vprašanje t.i. življenjskega okolja, kjer gre za medsebojni odnos med prirodnimi in družbenimi elementi tega okolja. Delovno področje je vsestransko obravnavanje prostorske stvarnosti, kar daje učencu sposobnost razumevanja geografskega okolja in možnost uporabe znanj o prostoru v praksi. Geografska znanja spodbujajo učence k opazovanju in razmišljanju o vseh posegih (pozitivnih in negativnih) v okolje, v geografsko prostorsko stvarnost.

Literatura

Ilešič S., 1979. Pogledi na geografijo, Ljubljana

Gams I., 1987. Regionalna geografija v sistemu geografske znanosti, Teorija in metodologija regionalne geografije, Dela št. 4, Ljubljana

Ferjan T., 1987. Sodobni vidiki problematike obravnave regionalne geografije v šoli, Teorija in metodologija regionalne geografije, Dela št. 4, Ljubljana

Medved J., 1973. O novi orientaciji geografije kot novega predmeta v šoli, Geografski obzornik XX., št. 1-2

UDK 91:373.32/.34 + 373.5(497.12) = 863

POLOŽAJ ZEMLJEPISA - GEOGRAFIJE NA OSNOVNIH IN SREDNJIH ŠOLAH

Maja Umek *

V mesecu juniju je Katedra za didaktiko in metodiko geografskega pouka Oddelka za geografijo Filozofske fakultete poslala na vse osnovne in srednje šole v SR Sloveniji vprašalnike učiteljem zemljepisa - geografije. Z anketo smo želeli zbrati podatke za analizo kadrovskih razmer med učitelji zemljepisa - geografije, ugotoviti potrebe in pogoje za čim boljšo organizacijo permanentnega izobraževanja ter razširiti krog sodelavcev in s tem prispevati k izboljšanju položaja naše stroke. Razposlanih je bilo 516 vprašalnikov, prejeli pa smo 219 odgovorov; izpolnjene ankete je vrnilo 166 osnovnošolskih in 53 srednješolskih učiteljev. V prispevku bom prikazala ocene učiteljev o položaju zemljepisa - geografije na šoli, predloge za izboljšanje ter še nekatere rezultate ankete, ki posredno kažejo na položaj našega predmeta.

A. Kaj menijo učitelji zemljepisa - geografije [1] o položaju predmeta na svoji šoli?

Osnovnošolski učitelji ocenjujejo položaj svojega predmeta na šoli mnogo bolje kot njihovi kolegi na srednjih šolah.

- 108 (65%) osnovnošolskih učiteljev je opisalo položaj zemljepisa z besedami dober, enakovreden drugim predmetom ali pridobiva na pomenu; med srednješolskimi učitelji je bilo takšnih ocen le 17 (32%).
- Da ima predmet zadovoljiv položaj, meni 23 (14%) učiteljev osnovnih in 10 (19%) srednjih šol.
- Kar 24 (45%) srednješolskih učiteljev pa meni, da je položaj predmeta na njihovi šoli slab, podrejen, da nazaduje. Tako ocenjuje položaj zemljepisa v osnovnih šolah tudi 15 (9%) osnovnošolskih učiteljev.
- Svoje ocene ni zapisalo 20 (12%) osnovnošolskih in 2 (4%) srednješolskih učiteljev.

[1] naprej samo učitelji .

* dipl. geog., asistentka, Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, Univerza Edvarda Kardelja, 61000 Ljubljana, Aškerčeva 12, glej izvleček na koncu Obzornika

B. Kako ocenjujejo položaj geografije nasploh v vzgojnoizobraževalnem sistemu?

Bolj enotni kot pri oceni položaja predmeta na svoji šoli so si učitelji obeh stopenj o položaju zemljepisa v vzgojnoizobraževalnem sistemu. Tu se tudi učitelji osnovnih šol približujejo nizkim ocenam srednješolskih kolegov.

- Da je položaj geografije v vzgojnoizobraževalnem sistemu dober, ustrezen, meni 28 (17%) osnovnošolskih in le 2 (4%) srednješolska učitelja.
- Položaj se zdi zadovoljiv 11 (7%) osnovnošolskim in 4 (7%) srednješolskim učiteljem.
- Kar 45 (85%) učiteljev srednjih šol in 80 (48%) učiteljev osnovnih šol pa ocenjuje, da je položaj zemljepisa slab ali da nazaduje.
- Odgovorilo ni 47 (28%) osnovnošolskih in 16 (19%) srednješolskih učiteljev.

Primerjava odgovorov na obe vprašanji kaže, da učitelji nizko ocenjujejo predvsem položaj srednješolske geografije. Kar 1/2 osnovnošolskih učiteljev, ki so s položajem zemljepisa na osnovni šoli še kar zadovoljni, misli, da je z geografijo na srednjih šolah slabo. Še posebej pa so zanimivi odgovori srednješolskih učiteljev. Ti na položaj predmeta na sploh še precej bolj črno gledajo (85%!) kot na položaj geografije na svojih šolah (45% slabih ocen). Kje so vzroki za tolikšen razkorak? Ali mislimo, da je s položajem geografije na šoli dosti slabše kot v resnici je ali pa so učitelji položaj predmeta na svojih šolah predobro ocenili? Menim, da je bliže resnici prvi odgovor.

C. Predlogi za izboljšanje položaja zemljepisa - geografije na šolah

V vprašalniku smo dali učiteljem 6 predlogov, po kakšni poti izboljšati položaj predmeta, sedmega pa naj bi učitelji sami napisali. Vse predloge so učitelji rangirali po pomembnosti od 1 do 7. Analiza odgovorov je pokazala, da se tudi po predlogih učitelji osnovnih in srednjih šol razlikujejo.

dani predlogi	rangi učiteljev	
	OŠ	SŠ
- boljši učbeniki in didaktično gradivo	3	1
- kvalitetnejši dodiplomski študij	2	4
- aktivnejša geografska društva	5	5
- redno permanentno izobraževanje	1	2
- boljša svetovalna služba	6	6
- več splošne geografske literature	4	3

Učitelji osnovnih šol so na prvi dve mesti postavili izobraževanje: 1. redno permanentno izobraževanje in 2. kvalitetnejši dodiplomski študij. Tako visoko vrednotenje izobraževanja kaže, da čutijo učitelji z višješolsko izobrazbo pomanjkanje strokovnega znanja pri svojem delu. S prehodom pedagoškega

izobraževanja na visokošolsko, bo to vprašanje za prihodnje rodove verjetno manj pereče. Učiteljem z višješolsko izobrazbo pa bo potrebno nuditi več permanentnega izobraževanja. Oddelek za geografijo FF namerava v tem šolskem letu intenzivneje nadaljevati s seminarji za učitelje. Redno permanentno izobraževanje v daljših oblikah pa bo lahko steklo, ko bo tudi ta dejavnost postala redno delo kadrovskih šol in bodo zanjo zagotovljena sredstva.

Velik poudarek dajejo učitelji osnovnih šol tudi učbenikom in didaktičnemu gradivu. Ker so v odgovorih mnogi pohvalili nove učbenike, pomeni visoki rang (3), da predvsem pogrešajo ostale pripomočke.

4. mesto pomembnosti so učitelji prisodili predlogu več splošne geografske literature. Poljudnejše geografske knjige in članki bi obogatili izobrazbo učiteljev in omogočali raznovrstnejše oblike in metode pedagoškega dela.

Zelo majhno moč za izboljšanje položaja zemljepisa v šolah pa pripisujejo osnovnošolski učitelji geografskim društvom (rang 5) in svetovalni službi (rang 6).

Srednješolski učitelji čutijo ovire za boljši položaj geografije drugje. Odločno prvo mesto je dobil predlog - boljši učbeniki in didaktično gradivo; kar 1/2 vseh učiteljev mu je pripisala 1. rang. Odgovor ni presenetljiv, če vemo, da so kar trije srednješolski učbeniki geografije ponovno (eden celo prvič) v pisanju, da za 175 ur geografije ni ustreznih učbenikov.

Tudi srednješolski učitelji so dali na drugo mesto redno permanentno izobraževanje, takoj za tem pa potrebo po splošni geografski literaturi. Z dodiplomskim študijem so razmeroma zadovoljni (rang 4), geografskim društvom in svetovalni službi pa tudi oni ne pripisujejo večjega pomena.

Tako nizko rangiranje vloge geografskih društev lahko kaže dvoje: ali društva ne delajo dobro in jih učitelji ne čutijo kot mesto, kjer bi lahko aktivno, v sodelovanju s kolegi reševali strokovna vprašanja ali pa mislijo, da je naloga raznih institucij torej drugih, da rešujejo vsa vprašanja šolske geografije. Verjetno je pravi odgovor nekje vmes; društva bi lahko več naredila, saj je mnogo učiteljev v anketi izrazilo pripravljenost sodelovati na različnih področjih dela, po drugi strani pa je naša aktivnost (pasivnost) tudi odraz družbenih razmer, zlasti slabega položaja šolstva.

Predlogi učiteljev

Svoj predlog je napisalo 38 (22%) osnovnošolskih in 17 (32%) srednješolskih učiteljev. Največ (19) jih meni, da bi predmet pridobil položaj z novimi urami geografije; 7 učiteljev predlaga več geografskih ekskurzij v šole, ravno toliko (7) jih je napisalo več terenskega dela z učenci, 3 učitelji krivijo za slab položaj učne programe, 5 jih meni, da bi se položaj popravil, če bi imeli več denarja za opremo in 4 predlagajo več sodelovanja, izmenjav izkušenj, idej med učitelji in s kadrovskimi šolami ter svetovalnimi službami. Nekaj je predlogov z didaktičnometodičnega področja: več hospitacij za učitelje, več didaktičnega gradiva, boljša opremljenost učilnic, več pedagoškega

usposabljanja študentov, boljša vertikalna in horizontalna korelacija učne snovi. Učitelji predlagajo še popularizacijo geografije v javnih medijih ter boljše informiranje o novih geografskih knjigah in sprotno posredovanje novejših geografskih podatkov v Geografskem obzorniku.

Č. Rezultati ankete, ki posredno kažejo na položaj geografije v šoli

Šolske dejavnosti, pri katerih osnovnošolski učitelji zemljepisa aktivneje sodelujejo:

- naravoslovne dejavnosti	93% učiteljev
- obrambni dnevi	87% učiteljev
- kulturne dejavnosti	62% učiteljev
- športni dnevi	60% učiteljev

Kar 41% učiteljev opravlja mentorstvo pionirske ali mladinske organizacije na šoli. Povprečno vodi vsak učitelj 1,4 krožka ali vsi učitelji (166) vodijo 234 krožkov; toda med njimi je samo 20 zemljepisnih. Torej samo 12% učiteljev vodi zemljepisni krožek; vendar pa je vsak drugi učitelj (48%) vodja kluba OZN in vsak tretji (31%) zgodovinskega krožka. Med ostalimi krožki nekoliko izstopajo še obrambni, planinski in turistični.

Zakaj tako malo učiteljev zemljepisa vodi zemljepisni krožek? Verjetno sta najpomembnejša naslednja razloga: 1.učitelji so pri tem povsem prepuščeni sami sebi in mnogi ne vedo, kaj naj bi pri krožku delali in 2. geografi ne organiziramo tekmovanj iz zemljepisa - pripravljanje na tekmovanje pa pravzaprav pomeni že krožek.

Srednješolski učitelji aktivneje sodelujejo pri:

- naravoslovnih dejavnostih	94% učiteljev
- kulturnih dejavnostih	37% učiteljev
- obrambnih dnevih	62% učiteljev
- športnih dnevih	51% učiteljev

Mentorstvo ZSMS ali šolske skupnosti ima 17% učiteljev, 37 (69%) pa jih vodi krožek. Med krožki je 9 (17%) geografskih, 16 (30%) klubov OZN, sledijo pa še planinski, marksistični, šahovski ...

Delež geografskih krožkov je na srednjih šolah malo boljši kot v osnovnih; verjetno zaradi gibanja Znanost mladini, s katerim sodeluje vsaj občasno 22% učiteljev geografije.

Zaključek

Anketa je pokazala, da ocenjujemo geografi položaj geografije zlasti na srednji šoli kot zelo slab. Menim, da so naše ocene nekoliko prečrne. Če primerjamo samo število ur geografije na srednjih šolah pred in po reformi šolstva, smo v celoti ure pridobili. Tudi primerjava z nekdanjo gimnazijo ni

tako zelo slaba: srednja pedagoška in družboslovna šola imata še vedno 4 leta geografije, le naravoslovna ima leto manj. Vendar pa imajo sedaj vse štiriletne in triletne šole vsaj 70 ur geografije, nekatere 105, 140 ali 210 ur; pred reformo mnoge niso imele geografije. In tudi v dvoletnem programu je geografija zastopana v predmetu družboslovje.

Drugo vprašanje pa je, kaj smo sami naredili z geografijo v šoli. Tu pa je lahko naša zaskrbljenost večja. Naj ponovno omenim samo učbenike in krožke.

In kako lahko položaj izboljšamo? Največ lahko naredimo geografi sami: posredujemo svoje izkušnje kolegom v društvih, pritegnimo jih k reševanju skupnih problemov, predlagajmo delovna srečanja in ne čakajmo samo "uradnih" vabil raznih komisij, prenesimo svoje izkušnje preko naših glasil, na zborovanjih, seminarjih čim večjemu krogu geografov, skratka delajmo več in bolje in ponudimo svoja spoznanja, izdelke tudi drugim.

UDK 91:371.4(497.12) = 863

VLOGA GEOGRAFIJE V ŠOLI IN ŽIVLJENJU

Bojan Ančik *

Uvod

Geografija je bila včasih eden temeljnih predmetov v izobraževalnem sistemu. Sčasoma pa se pri nas z reformami vedno bolj umika iz šol, kar se odraža v upadanju števila ur v osnovni in srednji šoli. To daje vtis, da je geografija postala manj pomembna za splošno izobrazbo povprečnega Slovenca. Po drugi strani pa je svet vse manjši zaradi vedno bolj razvitih komunikacij in vse tesnejših gospodarskih, kulturnih, športnih in političnih stikov med ljudmi sveta. Zato je pričakovati, da mora majhen narod, kot je naš slovenski, svet čimbolj poznati, da si utrdi mesto v njem. Osnovo vsega tega poznavanja pa mora nedvomno opraviti geografija kot naravoslovni in družboslovni predmet v procesu izobraževanja.

Ali pri nas geografija to vlogo v šoli res opravlja, smo tokrat poizkusili izvedeti od učencev. Z anketo smo jih povprašali, kaj mislijo o predmetu, ali jim bo koristil v življenju in poklicu ter kaj so se pri predmetu do sedaj naučili. V ta namen smo anketirali učence desetih srednjih šol na Gorenjskem. Anketa je bila izvedena v mesecu maju. Zajela je šest prvih letnikov četrte zahtevnostne stopnje in štiri prve letnike pete zahtevnostne stopnje, skupaj 230 dijakov. Anketo smo oblikovali in obdelali profesorji: Polona Avsenak, Mile Ahačič, Bojan Ančik s pomočjo predstavnice zavoda za šolstvo Nevenke Cigler. Učenci so imeli za odgovore na razpolago eno šolsko uro. Anketa je sestavljena z več tematsko različnih delov - geografija kot predmet v vzgojnoizobraževalnem programu, učne vsebine v primerjavi z osnovno šolo, didaktični komplet, metode pouka, ocenjevanje znanja, na koncu pa smo s kratkim testom poizkušali ugotoviti, kako je naše delo učinkovito.

1. Geografija kot predmet v vzgojnoizobraževalnem programu

Vsi anketirani učenci mislijo, da jim bo geografsko znanje koristilo v življenju in da je geografija pomembna za človeka. Učenci odgovarjajo, da jim bo geografsko znanje koristilo predvsem pri splošni razgledanosti in pri potovanjih. Zato tudi večina anketiranih učencev, kar 80% misli, da je v njihovi usmeritvi geografija med predmeti splošnega izobraževanja.

---

* dipl. geog., Srednja šola za trgovinsko dejavnost, 64000 Kranj, Župančičeva 22, glej izvleček na koncu Obzornika

2. Učne vsebine

Priljubljenost učnih vsebin v osnovni in srednji šoli je med anketiranimi učenci enaka. Med učnimi vsebinami, ki so učencem bolj ostale v spominu, so iz osnovne šole, vsebine iz 7. razreda, iz srednje šole pa iz učne snovi - naravno geografski dejavniki in njihova vloga v pokrajini. Iz tega sledi, da je spoznavanje sveta in vloga naravno geografskih dejavnikov v pokrajini za učence najbolj zanimivo. Verjetno so tudi ustrezne učne teme v pripomočkih, učbeniku, del. zvezku, ki jih učenci pri učenju uporabljajo, najbolje prikazane in od učitelja v učnovzgojnem procesu najbolj posredovane.

3. Didaktični komplet

Pri vprašanju, ali pri učenju učenec uporablja učbenike, je 70% odgovorilo pritrdilno, 30% pa v glavnem uporablja svoje zapiske v zvezku. Sorazmerno velik procent (30%) tistih, ki ne uporabljajo učbenika, nam kaže, da so določena poglavja v učbeniku za 1. letnik še vedno neprimerna, krivdo pa lahko najdemo tudi v profesorjih, ki sami z učbeniki ne delajo in nanj premalo opozarjajo.

Vaje v delovnem zvezku rešujejo praktično vsi učenci. Rešujejo pa jih deloma doma, deloma v šoli. Torej so vaje kljub popravkom še vedno preobsežne, da bi jih lahko v celoti rešili v šoli.

Pri vprašanju, koliko uporabljajo za poglabljanje in širjenje geografskega znanja dostopno literaturo, jih je 80% odgovorilo, da malo, 15% nič in le 5% veliko. Pri navajanju te literature se kažejo razlike po šolah in zahtevnostni stopnji. Enciklopedije in leksikone uporabljajo pretežno učenci bivših gimnazij, Mladino, Teleks, TV, radio pa pretežno učenci 4. zahtevnostne stopnje. Pri vprašanjih, ali menijo, da profesor upošteva znanje, ki ga pridobe izven šole, je kar 85% učencev odgovorilo pritrdilno.

4. Metode pouka

Pri vprašanju, kaj vse se pri urah zemljepisa uporablja, je anketa pokazala, da so prosojnice najbolj pogost in vsepovsod uporabljan didaktični pripomoček. Tudi diapozitivi so pogosto uporabljeni, redkeje pa kasetni filmi in šolske TV. Nikjer med anketiranimi pa se še ne uporablja računalnik pri pouku geografije. Ko govorimo o uporabi didaktičnih pripomočkov, ne moremo mimo opremljenosti šol z namenskimi učilnicami in njihovo tehnično opremljenostjo. Grafoskopi, prosojnice, diaprojektorji niso več redkost, manj pa je filmskih projektorjev, TV aparatov in računalnikov, če pa računalniki že so, ni programov za geografijo in za to usposobljenih geografov. Mislim, da bi morale imeti vse šole namenske družboslovne učilnice in vsaj osnovne didaktično tehnične pripomočke.

Pri vprašanju v uporabi atlasa odgovarjajo v glavnem, da atlas uporabljajo v šoli redno, le del izjavlja, da občasno, skoraj vsi anketirani ga imajo tudi doma.

Pri vprašanju o udeležbi v krožkih, jih je največ vključenih v planinski krožek, tako kar lepo število učencev poglablja svoje geografsko znanje. Na drugem mestu je računalniški krožek, kar je verjetno posledica računalniške mode v Sloveniji, bi pa vendarle ti učenci lahko sodelovali pri uvajanju računalnika v pouku geografije, saj bi njihovo znanje lahko uporabili.

Pri vprašanju ali so v času šolanja na srednji šoli kdaj šli na ekskurzijo, jih je 60% odgovorilo z da. Iz odgovorov je razvidno, da je večini učencev ta oblika všeč. Ekskurzije so v glavnem po Sloveniji, upoštevati moramo čas anketiranja - sredina maja, največkrat pa so ekskurzije v juniju. Ekskurzije so v nekaterih šolah Gorenjske težko izvedljive, ker zanje ni posebnih finančnih sredstev. Neredko se gleda nanje kot na izlet, čeprav so pripravljene in vodene. Zavzemati bi se morali, da postanejo ekskurzije standardne glede na usmeritev in vključene v predmetnike, oziroma učne načrte. Na vprašanje, ali so bile v naravoslovne dneve na šoli vključene tudi geografske vsebine, je 80% anketiranih odgovorilo pritrdilno. Ugotavljamo, da so geografske vsebine sestavni del naravoslovnih dni. Postale so standardne oblike dela za praktično poglabljanje geografskega znanja in spoznavanja z metodami dela na terenu.

5. Preverjanje znanja

V okviru te teme so bila postavljena tri vprašanja.

a) Na osnovi česa je učenec ocenjen - rezultat je pokazal, da so prav vsi dijaki dobili ocene pri ustnem in pisnem preverjanju znanja. Približno 60% anketiranih je odgovorilo, da dobi ocene tudi iz delovnega zvezka, 30% pa dobi ocene tudi za referate.

b) Pripombe v zvezi z ocenjevanjem. Dobra polovica anketiranih se z načinom preverjanja in kriteriji popolnoma strinja, četrtina, in to v glavnem učenci iz šol četrte zahtevnostne stopnje, pa je izjavila, da je pri ocenjevanju prestrog kriterij in da želijo lažja vprašanja. Med ostalimi pripombami smo zasledili, da želijo nekateri le pisno, drugi zopet le ustno preverjanje. Nekateri so bili mnenja, da bi bilo treba upoštevati tudi splošno znanje in morda manj podatkov.

c) V tretjem vprašanju smo želeli zvedeti za oceno iz geografije v 8. razredu in trenutno oceno v srednji šoli. Srednja ocena osmega razreda je znašala kar 3,90, najvišjo so imeli sedanji dijaki Srednje družboslovne in jezikovne šole v Škofji Loki - kar 4,74, najnižjo pa dijaki Kovinarske šole iz Škofje Loke - 3,17. Srednja ocena v srednji šoli se je znižala približno za eno oceno, kar kaže na realnost podatkov - znaša 2,97. Najvišjo srednjo oceno izkazujejo učenci Elektro - tehnične šole v Kranju - 3,62, najnižjo pa učenci metalurške usmeritve na Jesenicah in kuharske usmeritve Gostinske šole z Bleda, in to 2,33.

Glede na zbrane ocene lahko ugotovimo, da so pri predmetu geografija v povprečju dobri učenci.

6. Test - sestavljen je bil iz sklopa vprašanj obče geografije, regionalne geografije in geografije Jugoslavije.

Rezultati so pokazali pri prvem sklopu vprašanj iz obče geografije, da učenci še najbolj poznajo pojem ekvator (80%), najslabše je znanje o tundri, saj je pravilnih odgovorov manj kot tretjino. Pri stepi in savani pa je skoro polovica učencev obe pokrajini zamenjala (klimatsko rastlinske značilnosti). Pri regionalnem sklopu vprašanj so dijaki pri naštevanju štirih Južnoameriških držav pokazali precejšnje neznanje, pokaže se razlika med usmeritvami četrte in pete stopnje zahtevnosti. Le 60% jih je pravilno naštelo štiri države. Precej nepravilnih ali pomanjkljivih odgovorov odpade na učence, ki ne ločijo pojmov Južna in Latinska Amerika, saj se med odgovori pogosto pojavljata Mehika, Salvador. Kar desetina pa je naštevala afriške države. Pri navajanju malce provokativno izbranih glavnih mest je le 40% učencev za vse tri primere navedla pravilne odgovore. V glavnem so pri napačnih odgovorih navajali največja mesta države. Pri znanjih o domovini so učenci pri regionalizaciji Vojvodine le 60% odgovorili pravilno. Pri naštevanju Jugoslovanskih narodov je 70% pravilnih odgovorov, med nepravilnimi se kaže, da učencem niso jasni pojmi narod - narodnost, saj naštevajo zraven še Albance in Madžare, precej napak pa je tudi v zvezi z muslimani kot narodom.

Pri naštevanju, kje žive zamejci, so odgovori precej pomanjkljivi. Za Slovence v zamejstvu ni bilo problemov, veliko pa jih je pozabilo na Makedonce. Pri navajanju števila narodnosti, ki žive v SFRJ, je dobra polovica navedla pravo število - nad 10.

Test znanja, ki smo ga dodali anketi, je pokazal, da učenci kljub relativno visokim ocenam v osnovni in srednji šoli, snovi ne obvladajo najbolje. Sprašujemo se, kje so vzroki za to. Morda naši učni načrti in njihova izvedba niso takšni, da bi učenci lahko pridobili trajno znanje.

Sestavljalci te ankete se zavedamo, da je anketa pomanjkljiva, kar zadeva obseg snovi in da zajema le majhen vzorec srednješolske populacije v gorenjski regiji. Vendar mislimo, da bi del odgovorov lahko upoštevali ob morebitnih novih reformah geografije v srednjem usmerjenem izobraževanju.

UDK 91:371.3:373.32/.34 + 337.5(497.12"Celje") = 863

MNENJA UČENCEV IN UČITELJEV OSNOVNIH IN SREDNJIH ŠOL V CELJU O NARAVOSLOVNIH DEJAVNOSTIH

Karmen Kolenc-Kolnik *

1. Vprašanja, ki se po rajajo ob naravoslovnih dejavnostih

Vzgojnoizobraževalne dejavnosti (kulturne, naravoslovne, telesnovzgojne in obrambne) so enakovredna sestavina slehernega vzgojnoizobraževalnega programa v osnovnem in srednjem izobraževanju. Koliko smo dosegli to "enakovrednost" v osnovnih in srednjih šolah v Celju, je bila osnovna misel pri vsebinskem oblikovanju naloge. Kakšno je današnje mnenje neposrednih akterjev, zlasti potem, ko imamo za sabo že nekajletne izkušnje? V srednjih šolah smo pred novimi prenovami programov, ki bodo prav gotovo zajete tudi vzgojnoizobraževalne dejavnosti. Ali smo že izkoristili vse možnosti, tako vsebinske kot časovne za boljše delo in rezultate? Smo jih sploh organizirali in izvedli tako, kot je bilo v osnovnih smernicah to nakazano? Kje so vzroki za neuspeh? Kaj so nam prinesli dobri rezultati?

2. Mnenja osnovnošolcev in srednješolcev ter njihovih učiteljev

Pojavljala so se številna vprašanja, na katera sem poskušala poiskati odgovore s pomočjo anketnih vprašalnikov in intervjujev.

Anketa je zajela 75 učencev petih celjskih osnovnih šol (od skupno 10) in 75 učencev prvih letnikov štirih srednjih šol (od skupno 9), oziroma pet različnih srednješolskih usmeritev.

Učenci so bili izbrani po naključnem vzorcu. Osnovnošolci 7. razredov so bili doma iz mesta in podeželja. Imeli so različen učni uspeh. Pri srednješolskih pa so bili anketirani prvi letniki splošne ekonomske usmeritve, gostinske, družboslovne, elektro in naravoslovno-matematične usmeritve. Anketa je bila anonimna.

Na anketni vprašalnik so odgovarjali tudi učitelji, ki poučujejo na teh šolah, tako tisti, ki so nosilci naravoslovnih dejavnosti, kot tisti, ki pri njih sodelujejo občasno ali pa le kot razredniki - spremljevalci. Tudi ta anketa je bila anonimna, nanjo je odgovorilo 43 učiteljev. Z nosilci naravoslovnih dejavnosti na teh šolah sem opravila tudi posamične intervjuje.

---

* dipl. geog., Srednja tehnična šola Maršala Tita, 63000 Celje, Pot na Lavo 22, glej izvleček na koncu Obzornika

Anketni vprašalnik za učence in rezultati

1. Kakšno je tvoje mnenje o naravoslovnih dnevih?

	osnov. šole/%	sred. šole/%
a) pozitivno	94,6	100
b) negativno	5,3	0

2. Zakaj takšno mnenje?

	osnov. šole/%	sred. šole/%
Pozitivno		
a) zaradi pestrih, zanimivih vsebin	33,3	36
b) delo v naravi, laboratorijih	46,7	46,7
c) spremembe, odpade pouk	14,7	17,3
Negativno		
a) slabo izbrane, nezanimive vsebine	4,0	0
b) slaba organizacija in izvedba	1,3	0
c) isti učitelji kot pri pouku	0	0

3. Kako se učenci vključujete v naravoslovne dneve?

	osnov. šole/%	sred. šole/%
a) predlagamo vsebine	18,7	2,6
b) sodelujemo pri organizaciji in izvedbi	62,6	66,7
c) ne sodelujemo	18,7	30,7

4. Kakšni naravoslovni dnevi bi te še bolj pritegnili?

	osnov. šole/%	sred. šole/%
Takšni, da bi bilo:		
a) več dela v naravi, laboratorijih	57,3	54,7
b) drugi predavatelji (učitelji)	2,6	1,3
c) več načinov dela, ki jih pri pouku ni	40,0	44,0

5. Ali ti pridobljeno znanje pri naravoslovnih dnevih koristi pri pouku in v življenju?

	osnov. šole/%	sred. šole/%
a) da	97,3	98,7
b) ne	2,6	1,3

6. Je po tvojem mnenju potrebno naravoslovne dneve tako vsebinsko kot časovno:

	osnov. šole/%	sred. šole/%
a) povečati	86,6	69,3
b) skrčiti	6,6	4,0
c) ohraniti sedanje	6,6	26,7

Anketni vprašalnik za učitelje in rezultati

1. Kakšno je vaše mnenje o naravoslovnih dnevih?

	osnov. šole/%	sred. šole/%
a) pozitivno	95,6	75
b) negativno	4,3	12,5

2. Od česa je odvisno učiteljevo sodelovanje pri naravoslovnih dnevih? Od tega, ker je to:

	osnov. šole/%	sred.šole/%
a) njegovo predmetno področje (biologija, geograf., kemija, itd.)	78,3	65,0
b) njegova učna obveza	17,4	20,0
c) lastna pobuda	4,3	15,0

3. V kolikšni meri sodelujejo učenci pri oblikovanju naravoslovnih dni?

	osnov. šole/%	sred. šole/%
a) predlagajo vsebine	0	0
b) sodelujejo pri organizaciji in izvedbi	91,3	65
c) ne sodelujejo	8,7	35

4. Na kakšne težave ste dosedaj naleteli pri organizaciji in izvedbi naravoslovnih dni?

	osnov. šole/%	sred. šole/%
a) organizacijske (pomanjkanje strokovnjakov, tako učiteljev kot zunanjih sodelavcev	26,1	35,0

b) finančne (pomanjkanje sredstev)	26,1	25,0
c) prostorske (pomanjkanje laboratorijev, ustreznih naravnih okolij, itd.)	47,8	40,0

5. Ste opazili pozitivne učinke osvojenih znanj iz vsebin naravoslovnih dni pri pouku?

	osnov. šole/%	sred. šole/%
a) da	82,6	75
b) ne	17,4	25

6. Je po vašem mnenju potrebno naravoslovne dneve, tako vsebinsko kot časovno:

	osnov. šole/%	sred. šole/%
a) povečati	17,4	10,0
b) krčiti	26,1	30,0
c) ohraniti sedanje	56,5	60,0

III. Analiza ankete

Najbrž je potrebno ponovno poudariti, da so naravoslovne dejavnosti v osnovi zelo dobro sprejete, saj jih tako učenci kot učitelji ocenjujejo kot pozitivno pridobitev. Učence najbolj pritegnejo nova področja raziskovanja, delo v naravi in laboratorijih, eksperimentalno delo itd. Vendar pa so tudi delno nezadovoljni zaradi prepogosto ponavljajočih se vsebin. V anketi ni bilo opaziti velikih razlik med različnimi osnovnimi šolami, niti med različnimi usmeritvami pri srednješolcih (npr. družboslovna ali naravoslovno-matematična). Učitelji se še vedno zelo togo drže vzgojnoizobraževalnega programa UNESCO. Premalo pritegnejo učence k razmišljanju in pobudam za iskanje novih vsebinskih področij. Učenci so aktivni pri naravoslovnih dnevih predvsem v izvedbenem delu, veliko manj pri organizacijskem, predlaganju novih vsebin, iskanju raziskovalnih območij itd. Slaba tretjina srednješolcev meni, da so še vedno v pasivni vlogi poslušalcev in opazovalcev. Vsi pa ocenjujejo, da je pridobljeno znanje pri teh dejavnostih koristno in uporabljivo za šolo in za življenje. Učenci so izrazili željo po večanju števila naravoslovnih dni tako časovno kot vsebinsko. Najbrž gre precejšen delež teh želja na račun tega, da čutijo možnosti za pridobivanje obsežnejšega znanja ali drugače povedano, najbrž teh petih naravoslovnih dni nismo še popolnoma izkoristili. Učitelji ugotavljajo, da časovno naravoslovni dnevi povsem ustrezajo, da pa je v njihovi kvalitetnejši obdelavi tista rezerva, ki bi jo veljajo še dopolniti. Naravoslovni dnevi so še vedno zgolj domena učiteljev teh predmetnih področij. Predvsem v osnovnih šolah so nosilci biologi, ostali (npr. kemiki, geografi itd.)

pa sodelujejo le občasno. Lastnih pobud za sodelovanje skoraj ni, oziroma se vključujejo ostali učitelji predvsem kot razredniki - spremljevalci. V srednjih šolah je položaj nekoliko boljši, saj so si delo zastavili bolj interdisciplinarno. Več je nosilcev iz različnih predmetnih področij. Učitelji menijo, da bi bilo smiselno osnovne naravoslovne dejavnosti ohraniti v prvih letnikih, v višjih pa bi bile bolj smiselne strokovne ekskurzije, ogledi itd. Večina starejših učiteljev pogreša nekdanje strokovne geografske ekskurzije po Sloveniji. V le-teh so lahko dosegli številne učne in vzgojne smotre ter cilje, ki jih sedaj pri naravoslovnih dejavnostih pogrešajo.

Težave, ki jih učitelji srečujejo pri svojem delu, pa so finančne in organizacijske. Morda je pomanjkanje opremljenih laboratorijev, eksperimentalnih učilnic in ustreznih naravnih učnih območij nekoliko bolj izpostavljeno.

To bi bilo moč delno tudi odpraviti, predvsem z večjim medšolskim sodelovanjem, kjer bi s skupnimi močmi poiskali in klasificirali primerna naravna območja za raziskovanje. Skupine nosilcev naravoslovnih dni različnih predmetnih področij bi lahko nato na izbranih primerih izdelale skupno metodološka in osnovna navodila za naravoslovne dni. Le-te pa bi potem posamezne šole lahko prilagodile svojim potrebam, zmogljivosti učencev itd. Žal je takšnega sodelovanja vse premalo, oziroma ga sploh ni.

Učitelji so enotnega mnenja, da so bili zlasti v začetnem stadiju (morda prva 3 leta) vse preveč prepuščeni lastni iznajdljivosti in pridnosti. Pogrešajo predvsem aktivnejše medsebojno sodelovanje in povezovanje na nivoju strokovnih aktivov predmetnih področij pri občinski svetovalni službi. Prav gotovo bi le-ta lahko uresničila pobudo, da bi se uspele vsebinske zamisli, organizacijski prijemi in izvedbe posredovale šolam. Še vedno se čuti prevelika zaprtost znotraj šol, pa naj jim naravoslovne dejavnosti uspevajo ali ne.

Kakšna je pri tem delu vloga učiteljev geografije?
Žal ugotavljam, da majhna, ali kvečjemu nekakšna spremljevalna. Tudi tu se najdejo svetle izjeme, vendar jih je vse premalo. Pa bi tudi skozi te dejavnosti lahko poiskali pot do razširjanja šolskih vsebin pouka geografije in do nove uveljavitve geografije kot učnega predmeta v osnovnih in srednjih šolah.

IV. Zaključne ugotovitve

Če imamo za sabo že kar nekajletne izkušnje z naravoslovnimi dejavnostmi, še vedno ne moremo in ne smemo biti z dosedanjimi rezultati zadovoljni. Še vedno je njihova organizacija prepuščena šolam in posameznikom. Učitelji pogrešajo povratne informacije o kvaliteti dela, primerjave s sorodnimi šolami, pripravljenosti za sodelovanje širše družbene skupnosti itd. Premalo je strokovne povezanosti med učitelji. V osnovnih šolah je prav pogosto en sam učitelj nosilec tudi po 11. naravoslovnih dni v letu na predmetni stopnji pouka. Premalo stvari je dorečenih pri metodologiji zasnove naravoslovnih dni in pri vsebini. Dilema je, ali upoštevati navodila ali pa iskati specifične naravne in družbene značilnosti domačega okolja.

Prepogostokrat zato naravoslovni dnevi postajajo nekakšen podaljšan šolski pouk in izgube svojo osnovno kvaliteto.

Vendar pa ne smemo biti preveč črnogledi. Dosedanja spoznanja nas prav gotovo uče, da bi morali nadaljevati tako začeto delo. Učenci so zelo dobro sprejeli te dejavnosti in v njih žele aktivno sodelovati. Mnogi učitelji prav z velikim elanom samostojno pripravljajo učila in pripomočke, se dodatno izobražujejo, samoiniciativno iščejo nove sodelavce itd. Torej je potrebno še posebej razvijati, poudarjati in pospeševati vse tisto, kar so nam naravoslovne dejavnosti prinesle novega in dobrega.

Zato pa so bile te dosedanje izkušnje potrebne. V bodoče pa bi veljalo nekatere pomanjkljivosti odpraviti, nekatere metodološke in vsebinske nejasnosti bolj doreči in predvsem doseči veliko mero medsebojnega sodelovanja in pomoči.

Literatura

Dr Janez Sagadin - Poglavje iz metodologije pedagoškega raziskovanja - I. del; Ljubljana 1977

Mag. Slavko Brinovec - Nekaj ugotovitev o naravoslovnih dejavnostih v srednji šoli. Geografski obzornik 2-3, letnik XXXI, Ljubljana 1984

Janez Godnov - Naravoslovni dan v osnovni šoli. Geografski obzornik, 2-3, letnik XXXI, Ljubljana 1984

Dr Vojin Milić - Sociološki osnovi, Nolit, Beograd 1978

UDK 91:371.3 = 863

EKSKURZIJA - UČNA METODA VELIKE IZOBRAŽEVALNE IN VZGOJNE VREDNOSTI

Slavko Brinovec *

Uvod

Sodobni koncept izobraževanja odlikuje usmerjenost najprej v sposobnost mišljenja, šele nato v pridobivanje znanja. Cilj izobraževanja je torej usposobiti učence za samostojno miselno delo in ustvarjanje. To še posebej velja za geografijo. Razvijanje geografskega mišljenja kot cilj geografskega izobraževanja v bistvu ni nič drugega kot razumevanje pokrajine, zakonitosti njenega razvoja in sprememb ter ugotavljanje medsebojnih zvez med posameznimi pojavi in procesi v pokrajini. Zato si boljše metode, s katero bi razvijali geografsko mišljenje, vidno pomnenje in razumevanje kulturnega razvoja, ne moremo predstavljati brez ekskurzije.

Geografska ekskurzija je hkrati strokovno-didaktično in metodično najzahtevnejša metoda pouka geografije. Mislimo, da je ekskurzija nezamenljiva, zahtevna metoda z največjo strokovno in izobraževalno vrednostjo. Kljub taki opredelitvi pa le ugotavljamo, da je ekskurzija zelo skromno didaktično razdelana. Da je to res, nas opominja že uporaba različnih terminov. Nekateri učitelji jo opredeljujejo kot ekskurzijo, znanstveno ekskurzijo, delovno ekskurzijo, poučno ekskurzijo, geografsko ekskurzijo, itd. Podobna nedefiniranost je tudi v geografski in pedagoški strokovni literaturi.

Ekskurzija je ena najpomembnejših metod pouka geografije, ker proučuje pokrajino. Pokrajina pa je tisti vir, iz katerega črpamo osnovno gradivo. V njej proučujemo pojave in procese ter ugotavljamo zakonitosti. Vsi pedagogi od Komenskega in Rousseaja do sodobnih didaktikov zahtevajo, da naj učenca izobražuje stvarnost. Dobro razumevanje geografskih pojavov in procesov v okolici omogoča hitrejše in pravilnejše osvajanje znanja in predstav o pokrajinah in življenja v njih, ki jih zaradi oddaljenosti ne moremo neposredno opazovati (1-205).

Zaradi prepletenosti pojavov in procesov ter odnosov v pokrajini je ekskurzija najbolj tipična metoda pri geografskem izobraževanju. V pokrajini je potrebno ugotoviti vzročno posledične zveze elementov geografskega okolja in proučiti zakonitosti njihovega preteklega, sedanjega in prihodnjega razvoja (2-211). Osnovni namen ekskurzij je, da učenci z opazovanjem združujejo pri posameznih poglavjih geografije pridobljeno znanje v kompleksne fizično

* mag. geog., Srednja šola pedagoške, računalniške in naravoslovno matematične usmeritve, 64000 Kranj, Koroška 13, glej izvleček na koncu Obzornika

geografske oziroma pokrajinsko ekološke enote (3-34). Z ekskurzijo razvijamo učenčevo aktivnost in ustvarjalnost, njegove delovne navade, potencialne zmogljivosti, radovednost, kritičnost in samostojnost, zavestno spoznavanje naravnogeografskih pojavov in družbenogeografskih procesov in njihove zakonitosti (4-206).

Naloge ekskurzije je najbolje opredelil Zavod za napredek vzgoje in izobraževanja iz Beograda. Najpomembnejše so:

- da pri učencih razvija sposobnost opazovanja, ugotavljanja objektov in pojavov, razumevanje medsebojnih zvez in odnosov, tako v naravi kot v družbi;
- da prispeva k poglabljanju, razširjanju in bogatitvi znanja in izkušenj učencev, vzbuja interes za nova spoznaja, povezuje teorijo s prakso, spodbuja učence, da aktivno sodelujejo in prispevajo k razvoju družbe;
- da budi socialistični patriotizem, neguje solidarnost, humanizem, tovarištvo, kolektivni duh, življenjski optimizem in realno sprejemanje življenja;
- da prispeva k boljšemu in vsestranskemu spoznavanju učenčeve osebnosti in vzpostavljanju neposrednih odnosov med učiteljem in učenci ter med učenci samimi;
- da pri učencih spodbuja in razvija aktivno sodelovanje pri družbeno koristnem delu, da učenci znajo ceniti pravo vrednost dela, da se z večjo gotovostjo opredelijo za poklic, negujejo navade, odgovornost, točnost in cenijo delo;
- da razvija smisel za lepoto, vzbuja ljubezen do narave, naravnih lepot in kulturne dediščine;
- da prispeva h krepitvi fizične sposobnosti, omogoča rekreacijo in sprostitev učencev;
- da razvija sposobnost orientacije v pokrajini, navaja na uporabo karte in usposablja učence za geografsko predstavo pokrajine;
- da prikaže vlogo človeka v geografskem okolju in možnosti njegovega varovanja;
- da prispeva k usposabljanju učencev za obrambo in zaščito domovine (5-212).

Ob takih nalogah bi bilo pričakovati, da so ekskurzije pogosto v programih posameznih šol. Vendar ugotavljamo, da temu ni tako. Ekskurzij je malo. Razlogi za to so objektivni in subjektivni. Med objektivne nedvomno spada pomanjkanje materialnih sredstev, prostorska oddaljenost objektov in pojavov, ki jih hočemo opazovati in proučevati, kot tudi pomanjkanje časa za podrobno opazovanje. Verjetno pa je več razlogov subjektivnih. Na prvem mestu moramo omeniti majhen interes učiteljev za pripravo in organizacijo ekskurzij. Učitelji pa so tudi nezadostno pripravljeni za tako metodo dela. Eden izmed razlogov je tudi objektiven. S strokovnega in metodično didaktičnega stališča so ekskurzije slabo obdelane. Nedvomno organizacija ekskurzije zahteva od učiteljev, da se neprestano strokovno izpopolnjujejo, da spoznajo metodologijo znanstvenega pristopa pri geografskem raziskovanju in da so usposobljeni za transfer te metode na učence. Neprestano izvajanje ekskurzij pri pouku omogoča visoko strokovnost, aktualnost in sodobnost - kar so te-

meljni pogoji za dosego cilja - boljšega položaja geografije v naši šoli.

Vrste ekskurzij

Tako kot ni opredeljena metoda ekskurzije, ni mogoče poenotiti tudi vrste ekskurzij. V glavnem pedagogi in didaktiki delijo ekskurzije po dveh kriterijih: glede na vsebino in obseg. Podhostnik ločuje ekskurzije glede na učni predmet in glede na mesto v učnem procesu. Po tem kriteriju jih deli na uvodne, spremljajoče ali ilustrativne in naknadne za poglobitev znanja (7-92). Košakova govori o poučnem izletu informativnega značaja (1-206). Večina geografov didaktikov ne posveča ekskurziji posebne pozornosti. Najbolj natančno opredelitev ekskurzij je oblikoval Brazda (8-25). Z ozirom na vsebino, naloge, smotre, trajanje deli ekskurzije po vsebini in po obsegu. Po vsebini jih deli na geografske in geografsko interdisciplinarne, po obsegu pa na tematske, politematske in kompleksne.

Predno sprejmemo tako delitev, moramo razčistiti, kaj ekskurzija je. V geografski učni praksi vse več geografskih pojavov in procesov opazujemo v naravi. Oblike neposrednega opazovanja postajajo vedno bolj dodelane. Tak kratkotrajen odhod v naravo opredeljujemo kot obliko terenskega dela. Z ekskurzijo bi lahko opredeljevali tako metodo dela, ki je po vsebini interdisciplinarna. Pri njenem načrtovanju in organiziranju sodelujejo tudi učitelji drugih predmetnih področij. Po obsegu je taka ekskurzija politematska ali še bolje kompleksna. Če ta dva kriterija vzamemo kot osnovo, potem bi med ekskurzijami razlikovali:

a) informativne, ilustrativne ekskurzije;
b) kompleksne, zaključne ekskurzije.

Tako opredeljene ekskurzije bodo dosegle svoj smoter le, če jih bomo skrbno načrtovali, organizirali, izvajali in analizirali. Malo podatkov imamo na razpolago, da bi ugotovili, kako uspešna je ta metoda dela. Toda velikokrat na ekskurziji opažamo pasivnost učencev, pa se ob tem ne vprašamo po vzrokih zanjo. Ali ni morda eden izmed njih preobremenjenost? Prav tako ne vemo, kako vpliva vožnja na utrujenost učencev. Morda zaradi številnih informacij, ki jih dobe učenci na ekskurziji, ne spoznajo bistva, zaradi katerega smo učence peljali nanjo. Včasih so naloge, ki jih dajemo učencem, pretežke. Velikokrat pa še na ekskurziji sami širimo vsebine. Osnovno načelo na vsaki ekskurziji bi moralo biti, da na ekskurziji pokažemo, razložimo in pogledamo to, kar se v pokrajini vidi, ne pa tisto, kar bi morali videti.

Organizacija ekskurzije in njena realizacija zahteva več strokovnega in didaktično metodičnega znanja od pouka v učilnici. Upoštevati je potrebno številčnost učencev, čim več jih je, težje je organizirati ekskurzijo ali pa je potrebno pripraviti za učence več nalog. Učitelju je težko izvesti ekskurzijo, ker na njej učenci spoznajo manjše regije, v šoli pa obravnavamo po učnem načrtu le večje regije. Tako delo zahteva od učitelja dobro poznavanje strokovne problematike in usmeritve v geografiji.

Načrtovanje, priprava in izvedba ekskurzije pa mora upoštevati tudi psihofizične sposobnosti učencev, njihovo predznanje in izkušnje. V osnovni šoli naj

učenci ugotavljajo le enega do dveh elementov v pokrajini. Vse ostale naj spoznajo informativno. V srednji šoli naj bodo vsebine bolj zahtevne, ekskurzije pa kompleksne. Učenci na njih opazujejo, merijo, rišejo, anketirajo, delajo zaključke. Po vsaki ekskurziji bi morali poznati naravnogeografski in družbenogeografski razvoj pokrajine.

Načrtovanje ekskurzij

Načrtovanje ekskurzij je pomemben element, od katerega zavisi, kako bomo realizirali smotre, izbrali smer poti, izbrali pokrajino kot tudi trajanje ekskurzije (9-62). Kako pomembno je načrtovanje ekskurzij, dokazuje tudi to, da z letnim delovnim načrtom potrjuje program ekskurzij najvišji samoupravni organ šole. Ne glede, za kakšno ekskurzijo gre, informativno ali kompleksno, morajo pri načrtovanju sodelovati učitelji različnih predmetnih področij. Geografova skrb je upoštevati tako usmeritev, ki je v skladu z učnim načrtom.

Mnogokrat zaradi različnih razlogovo prehajajo učenci s šole na šolo. Prehod lahko povzroči, da učenci spoznajo na eni šoli v šolskem letu neko pokrajino, ko pa zamenjajo šolo, se ta ekskurzija ponovi. Zato bi morala vsaj vsaka regija imeti enoten program informativnih ekskurzij. Poenoten program ekskurzij v osnovni šoli je lahko osnova za planiranje ekskurzij v srednjih šolah. Če ni enotnega programa, se ekskurzije lahko ponavljajo. Predlog takega programa je bil objavljen v Geografskem obzorniku (10-44).

Informativne ekskurzije naj bodo tako načrtovane, da učenci v osnovni šoli spoznajo najpomembnejše regije ožje domovine. Smeri teh ekskurzij pa naj se pokrivajo z učnimi vsebinami geografije. Srednja šola bi morala nadaljevati s takšno usmeritvijo. Ekskurzije morajo biti tu poglobljene in večpredmetne. V zadnjem letniku pa bi morali spoznati tudi nekatere regije v drugih republikah. V mnogih programih je taka zaključna ekskurzija že tudi opredeljena.

Kdaj ekskurzijo organizirati? Spremljava kaže, da jih najpogosteje organiziramo v začetku šolskega leta v jeseni, kasno pomladi in v začetku poletja. Pravila o tem, kdaj naj ekskurzije bodo, ni. So pa ti termini najprimernejši, ker je v tem času dan najdaljši. Bolje je organizirati ekskurzijo proti koncu šolskega leta, ker učenci že poznajo nekaj geografije, ker imajo več časa, se nanjo temeljiteje pripravijo. Zaradi šolske utrujenosti jim prinaša tudi določeno sprostitev. Pri načrtovanju ekskurzije pa moramo biti pozorni tudi na odmor učencev in njihovo prehrano.

Priprava na ekskurzijo

Dobro opravljena ekskurzija mora biti tudi skrbno pripravljena. Pripravljeni pa morajo biti učitelji in učenci.

Strokovno-didaktična in metodična priprava učitelja na ekskurzijo je pogoj

za njeno uspešno izvedbo. Učitelj mora dobro poznati strokovno literaturo o pokrajini, temeljito mora poznati tudi pokrajino samo. Zaradi hitrega razvoja in sprememb v pokrajini, priprava samo s pomočjo literature ne zadošča. Zato bi moral učitelj v pokrajini preveriti vse, kar je prebral v literaturi ali videl na kartah. Pred ekskurzijo bi si moral pokrajino ogledati sam. To naredi zato, da preveri aktualnost podatkov iz literature in jih primerja s stanjem in procesi v pokrajini. Ugotoviti mora tudi, ali v določeni pokrajini sploh lahko doseže smotre, ki si jih je pri načrtovanju ekskurzije zadal. Pripraviti mora tudi materialna sredstva, ki jih bodo učenci na ekskurziji rabili. Pri tem je nadvse pomemben program, po katerem bodo posamezni učenci delali in dokazali, da je bilo njihovo delo uspešno.

Zahtevna in potrebna je tudi priprava učencev na ekskurzijo. Učenci morajo biti za ekskurzijo dobro motivirani. Spoznati morajo značilnosti pokrajine, seznanjeni morajo biti z geografskimi objekti ali procesi, ki jih bodo spoznali. Poznati morajo naloge in cilje ekskurzije. Učitelj mora pri vseh učencih vzbuditi pozornost in interes za ekskurzijo. Nanjo jih usmerja s pomočjo literature, grafičnih predstav, slikovnega gradiva. Jasno in določeno mora povedati smotre in naloge ekskurzije za skupine in posamezne učence. Učenci morajo biti pripravljeni tudi na napore. Točno je potrebno določiti material, ki ga bodo rabili na ekskurziji, to je od kart, pisal, papirja, instrumentov itd. Učencem mora biti jasno, zakaj gredo prav na to ekskurzijo. Razložiti je potrebno tudi metode dela na ekskurziji. Vsak učenec mora dobiti jasen program, po katerem bo na ekskurziji delal. Učenci morajo dobiti tudi jasna navodila, kaj bodo na ekskurziji pisali v beležko, kakšne skice morajo narisati itd. Brez tega ekskurzija izgubi strokovno geografski značaj.

Ne smemo pa pozabiti na organizacijski del priprav. Ekskurzija mora teči tako, kot je bilo načrtovano. Uporaba prometnih sredstev mora biti časovno načrtovana. Učenci morajo imeti zagotovljeno prehrano (lahko jo prinesejo od doma). Imeti morajo čas za sprostitev in biti tudi primerno napravljeni. Tudi čas trajanja ekskurzije je pomemben. Celodnevna informativna ekskurzija ne bi smela trajati, z vsemi prevozi in odmori, več kot deset ur. Na pot ne bi smeli pred zoro, pa tudi vračati se ne bi smeli ponoči.

Izvedba ekskurzije

Izvedba ekskurzije zahteva dobro organizacijo in pripravo. Učencem damo pred začetkom navodila in program, po katerem bodo delali. Razdelimo jim opazovalne naloge. Prizadevamo si, da je nalog čim več, da vsak učenec dobi nekaj zadolžitev, zato da so učenci čimbolj aktivni (11-15).

Prav aktivnost učencev na ilustrativni in kompleksni ekskurziji zahteva čimvečjo pozornost. Slabo izvedena ekskurzija ne pomeni, da nismo dosegli smotrov, ki smo si jih zadali, temveč lahko celo to, da učenci sploh ne vedo, kje so bili in kaj so opazovali in zaključevali. Zato bi v izvedbi vsake ekskurzije razlikovali več etap. Prva pomeni razdelitev navodil in programa dela. Sledijo različne naloge, ki jih morajo učenci realizirati. To, da imajo vsi

učenci s seboj osnovne materialne pogoje za delo (zemljevid, beležke, pisala, itd) ne sme biti vprašljivo. Opazovalne naloge, ki jih opravljajo učenci, pa so razdeljene predvsem na:

- sprotno spremljanje in opazovanje poti in registracija tega,
- potrebna je dobra orientacija v vsaki pokrajini z opazovanjem njenih značilnosti,
- opazovanje naravnogeografskih elementov, njihovo skiciranje in razlaga,
- ugotavljanje različnih družbenogeografskih procesov (kartiranje, anketiranje, skiciranje).

S temi nalogami naj bi učenci dokazali, da so dobro opazovali in bili med vso ekskurzijo aktivni. Rešeni programi naj bi učitelju pomagali, da odpravi pomanjkljivosti pri načrtovanju in organizaciji naslednjih ekskurzij. Učenci rešujejo naloge in program na koncu ekskurzije oddajo učitelju. Ta ga pregleda, oceni in vrne.

Naloge, ki naj jih učenci rešujejo med ekskurzijo, naj bodo kratke, enostavne, pa vendar take, da zahtevajo od učencev pozornost, opazovanje in aktivnost. Še nekaj je pomembno. Nalog naj bo veliko in naj bodo tako razdeljene med učence, da ni mogoče, da sošolci prepisujejo rešitve in tako rešeni program oddajo. Sprotno spremljanje in opazovanje poti najlažje ugotovimo, če od učencev zahtevamo, da napišejo na določenem delu poti (ekskurziji) vsa naselja, skozi katera gredo in vse regije, ki so jih med ekskurzijo spoznali. Program s takimi zahtevami je potreben zato, da na koncu ekskurzije učenci poznajo vse regije, skozi katere so šli. Podrobno opazovanje naselij na delu poti zahteva za določeno skupino učencev izjemno koncentracijo in opazovanje. Ker je takih skupin več, učenci tako spremljajo celotni del ekskurzije.

Vsak postanek na opazovanem mestu zahteva uporabo kart. Karto najprej orientiramo, nato spoznamo posamezne naravnogeografske elemente, ki pokrajino sestavljajo. Učenci morajo narisati skico te regije in imenovati posamezne pokrajinske elemente. Pravilloma bi morali v vsaki regiji napraviti vsaj en postanek. Na opazovalnem mestu se moramo orientirati in opredeliti regijo.

Opazovanje naravnogeografskih elementov je naslednja pomembna naloga, ki mora biti v programu. Opazujemo reliefne oblike, tipe površja, vegetacijo, prsti. Učenci morajo te elemente tudi skicirati in prikazati njihov razvoj. Koliko naravnogeografskih elementov spoznajo na ekskurziji? Ne sme jih biti veliko. Zaradi številčnosti, površnega opazovanja in dela mnogi elementi ne bodo utrjeni, kaj šele razloženi in razumljeni.

Ugotavljanje družbenogeografskih procesov je eden temeljnih smotrov ekskurzije. Te procese ugotavljamo in raziskujemo po programu ne glede na to, ali gre za anketiranje prebivalstva, za kartiranje ali druge oblike terenskega opazovalnega dela. Učenci morajo tudi tu v program napisati in narisati (kartirati) tisto, kar program od njih zahteva.

Šele na ta način bomo lahko dosegli smotre, ki smo si jih zadali. Učenci bodo na ekskurziji aktivni, to bodo tudi dokazali, opazovali bodo, opravljali druge aktivnosti in realizirali naloge, ki smo jih postavili pred nje.

Primer programa

PROGRAM

Priimek in ime:
Razred

EKSKURZIJA 2.LETNIK: ŠTAJERSKA S PREKMURJEM - A

Naloge na poti:

I. Imenuj vse pokrajine, skozi katere se vozimo od Ljubljanske kotline naprej! (pomagaj si s karto). Vpisuj jih postopno!
1.
2.
3.
4.
5.
6.
7.
8.

II.
1. Mestinje-orientacija. S pomočjo karte imenuj naravne enote, ki te obdajajo. Nariši skico in jo priloži listu!
2. Kdo je opravil poslikavo notranjosti cerkve na Ptujski gori?
3. Nariši skico mestnega jedra Ptuja (tloris)! Priloži jo listu!
4. Primerjaj zunanjo in notranjo zgradbo Ormoža in Ljutomera (razlike, sorodnosti)! Zanima te višina stavb, pozidanost - gostota zazidave, primerjaj tlorise!
5. Opiši nastanek in razvoj Pomurske ravnine!
6. Opredeli lego naselja Bogojina!
7. Murska Sobota - muzej - katere zbirke so razstavljene?
8. Zdravilišče Radenci in pomen za turizem (število gostov, nočitev, domači, tuji gosti)!

III.
1. Imenuj naselja od Trojan do Celja!
2. Imenuj naselja od Črenšovcev do Murske Sobote!

Urejanje podatkov z analizo

Pri ekskurziji moramo uspešno izvesti vse etape. Če tega ni, ni rezultatov. Zadnja etapa je urejanje podatkov z ekskurzije (9-62). Sintezo zahtevajo vsi teoretiki. Zahtevajo podrobno analizo opazovanja, pregled realiziranih nalog in preverjanje znanja z ekskurzije (12-14). Seveda pa moramo napraviti tudi poročilo o ekskurziji in z njim seznaniti vodstvo šole.

Po končani ekskurziji je potrebno v vsakem razredu opraviti analizo. Ta zajema podroben pregled opravljene poti. Učencem morajo o opravljeni poti biti jasne vse podrobnosti. Obvladati morajo vse regije, ki so jih obiskali. Poznati morajo njihov obseg in poznati omejitve. Na posameznem opazovalnem mestu morajo poznati, razložiti opazovane naravnogeografske elemente in njihove značilnosti. Opazovane družbenogeografske procese morajo poznati v okviru programa ekskurzije. Če je program zahteval anketiranje prebivalstva, potem je potrebno pripraviti analizo ankete. Če je program predvideval kartiranje, potem je potrebna temeljita analiza karte.

O ekskurziji učenci naredijo zapiske iz beležke. V njih so napisane temeljne značilnosti opazovanih objektov ali pokrajin. Narejene so skice. Morda opravljena tudi anketa ali v grobem narisana karta.

Po analizi morajo učenci ves ta material urediti in ga vložiti v mapo, v kateri so zbrana poročila z vseh prejšnjih ekskurzij. V vsaki mapi naj bi o vsaki ekskurziji bile vsaj tele stvari: karta s podrobno vrisano potjo, z označenimi opazovalnimi mesti in postanki, ter vpisanimi vsemi pokrajinami, pisna priprava na tisti del poti, ki jo je učenec dobil v pripravi na ekskurzijo, program ekskurzije z rešenimi nalogami, potem ko jih je pregledal učitelj. Priložene morajo biti skice in karte, ki jih je bilo potrebno narisati na ekskurziji. Napravljen naj bo pregled značilnosti celotne poti ekskurzije.

Oblikovanje mape ima za cilj, da učenca nauči sistema urejanja in delanja zapiskov, hkrati pa mu nudi možnost, da pozneje dobi informacije o opravljeni ekskurziji. Če so ekskurzije načrtovane, mora po končanem šolanju imeti pregled nad vsemi regijami ožje in širše domovine. Dobiti mora pregled nad naravnogeografskimi elementi in družbenogeografskimi procesi v njih. Skratka, dobiti mora osnovne informacije o vseh regijah, ki jih je obiskal.

Zaključek

Pregled oblikovanja ekskurzije je pokazal etape vsake ekskurzije, njihove značilnosti in način pripravljanja ter izvedbo ekskurzije. Za načrtovanje, pripravo in izvedbo ni univerzalne učne metode. Oblike in metode dela je potrebno izbrati glede na vsebino, na smotre, na sestavo razreda, na razpoloženje. Kakšna oblika dela bo potrebna na ekskurziji, odloča učitelj. Morali pa bi ekskurzije glede na smotre pouka geografije bolj sistematično vključevati v pouk in jo tudi organizirati ter izvesti tako, da imajo učenci od tega največjo korist. Ljudje vse več potujejo, ogledujejo nove pokrajine in jih občudujejo, ne iščejo pa v pokrajini posameznih elementov, pojavov, ti so jim

nejasni, njihovi medsebojni odnosi pa nerazumljivi. Pokrajina mora postati laboratorij ne samo za delo geografov, ampak učilnica za vsakogar. Le razumevanje pokrajine bo omogočilo starejšim odločanje pri razreševanju problemov okolja, o njegovi izrabi in njegovi zaščiti. Pouk geografije mora prispevati k izobraževanju s celostnim pogledom na okolje.

Ekskurzije imajo poleg visoke izobraževalne tudi veliko vzgojno vlogo. Na žalost ugotavljamo, da imajo dosedanje ekskurzije zabavno rekreativni značaj, čeprav spremljava kaže, da je takih vedno manj. Mnogo ekskurzij ima značaj turističnih potovanj (6-214). Taka potovanja je potrebno preoblikovati in izvesti namesto njih prave ekskurzije.

Poseben pomen imajo zaključne ekskurzije, ki so namenjene spoznavanju Jugoslavije in njenih delov. Učenci dobe pri pouku polno informacij o posameznih regijah ali pokrajinah Jugoslavije. Vse te informacije pa odtehta zaključna ekskurzija, v kateri učenci spoznajo posamezne dele domovine. Izkušnje kažejo, da je gledanje učencev na razvoj in življenje v teh regijah bistveno drugačno kot pred ekskurzijo. Razumejo marsikaj, kar se v posameznih območjih Jugoslavije dogaja. Pogled na Jugoslavijo je drugačen. Vidijo, kakšen razvoj je napravila država. Samo to dejstvo opravičujejo take ekskurzije. Učenci so obremenjeni s to ekskurzijo vse življenje. Na pot se ponovno vračajo in opazujejo tisto, kar so na ekskurziji že spoznali.

Literatura

1. Marija Košak: Ekskurzija kot oblika geografskega izobraževanja, Modernizacija pouka geografije, Ljubljana 1980
2. Vujadin Rudič: Obrazovno vaspitne vrednosti geografske ekskurzije, Modernizacija pouka geografije, Ljubljana 1980
3. Ivan Gams: Geografske terenske vaje na profilu čez Medanska vrata, Geografski obzornik XXIX, 1-2, Ljubljana 1982
4. Mavricij Zgonik: Metodika geografskega pouka, Državna založba Slovenije, Ljubljana 1960
5. Učeničke ekskurzije, izleti i posete, Zavod za unapredjenje vaspitanja i obrazovanja grada Beograda, Beograd 1977
6. Vujadin Rudič: Metodika nastave geografije, Naučna knjiga, Beograd 1982
7. Karel Podhostnik: Didaktika, Pedagoška akademija, Ljubljana 1974
8. Mirko Brazda: Terenski rad i ekskurzije u nastavi geografije, Školska knjiga, Zagreb 1985
9. Vojislav Sekulović: Metodika nastave geografije, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd 1981

10. Mara Črnilec: Prednost enotnega programa ekskurzij, Geografski obzornik XXVIII, 3-4, Ljubljana 1981

11. Slavko Brinovec: Oblike opazovanja pri geografiji v usmerjenem izobraževanju, Geografski obzornik XXX, 3-4, Ljubljana 1983

12. Vojka Stepančič: Uspešnost neposrednega opazovanja pri obravnavi geografske vsebine, Geografski obzornik XXXI, 2-3, Ljubljana 1984

UDK 91:371.3(-3) = 863

PRIMER TERENSKEGA DELA ZA PROUČEVANJE DOMAČE POKRAJINE

Maja Umek *

Vsebinsko jedro Geografsko proučevanje domače pokrajine je bilo vključeno v pouk srednješolske geografije nekaterih VIP z namenom, da bi učenci čim bolj neposredno spoznali "geografsko celovitost, katere učinek so pokrajine" s težiščem na obravnavanju "za Slovenijo najbolj tipičnih povezav in dejavnikov, ki odločilno vplivajo na oblikovanje naših pokrajin" (učni načrt). S to vsebino je bila dana učiteljem možnost (vsebinska in časovna) ter zahteva, da v pouk geografije vključijo geografski laboratorij - pokrajino. Brez terenskega dela pa izgubi ta učna vsebina skoraj vse svoje prednosti in v tem primeru jo je bolje zamenjati z drugimi vsebinami. Geografiji domače pokrajine je namenjeno v nekaterih VIP 18 šolskih ur, v drugih pa 35 ur. V prispevku bom prikazala primer terenskega dela, pripravljenega za 18 urno proučevanje domače pokrajine, vendar je primer uporaben tudi pri večjem obsegu ur.

Izbor učne vsebine in metod

Pri izboru učnih vsebin in metod sem izhajala iz naslednjih skupin učnih smotrov:

1. učenci doživijo pokrajino v njeni kompleksnosti,
2. se usposabljajo za samoizobraževanje,
3. pridobijo predznanje za pouk geografije Slovenije.

Osnovni namen geografskega proučevanja domače pokrajine je, da učenci čim bolj neposredno in celostno (razumsko, čustveno, v primerni socialni situaciji) dojamejo pokrajino kot rezultat součinkovanja pokrajinskih prvin, njene ekološke omejitve in pomen pretehtane izrabe pokrajine. Poudarek je na izkustvu učencev, da npr. zveze med reliefom in podnebjem, rastjem, načinom življenja ne spoznajo samo razumsko in splošno na primeru oddaljenih Andov, temveč se zavedo, da je tudi njihova domača pokrajina - vsak njen del - rezultat součinkovanja, prepletanja pokrajinskih elementov. Tudi večina novejših teorij učenja daje izkustvu velik poudarek.

Usposabljanje za samoizobraževanje je ena osnovnih zahtev sodobne družbe. Učencem moramo dati pri pouku geografije "orodja" (in to najlažje naredi-

* dipl. geog., asistentka, Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, Univerza Edvarda Kardelja, 61000 Ljubljana, Aškerčeva 12, glej izvleček na koncu Obzornika

mo pri domači regiji), s katerimi bo znal tudi samostojno bolje opazovati in razumeti katerokoli pokrajino. Pri tem ne mislim le na usposabljanje v anketiranju, kartiranju, meritvah, saj za vse to v 18 urah niti ni dovolj časa; učence moramo predvsem

a) uvajati v geografsko opazovanje, ga usmerjati na tiste pojave, ki nam o pokrajini največ povedo, s pomočjo katerih lahko sklepamo na manj vidne pojave, procese ter
b) jim dati teorijo, s katero bodo znali ugotovitve povezati, razložiti, saj se šele s tem posamezne izkušnje spremenijo v uporabno znanje.

K usposabljanju za samoizobraževanje pa nujno sodi tudi razvijanje interesa za geografijo in pri tem nam terensko delo močno pomaga.

Zadnja skupina smotrov usmerja proučevanje domače pokrajine tako, da učenci na "živih" primerih spoznajo nekatere, za Slovenijo tipične povezave in dejavnike v pokrajini. O njih dobijo poleg znanja tudi ustrezne predstave, kar daje osnovo za kvalitetnejši pouk geografije Slovenije.

Tako zastavljeni učni smotri se dajo uresničiti le z izvajanjem dela pouka na terenu z metodami neposrednega opazovanja.

Terensko delo je časovno zahtevno. Dva ali trije odhodi na teren pomenijo s pripravami in zaključnimi sintezami 10-12 šolskih ur ali 1/2 do 2/3 celotnega časa. Tako nam časovni okvir v veliki meri določa tudi:

1. velikost domače regije in
2. osnovni način pouka.

Za proučevanje je smiselno izbrati tolikšno območje, ki ga lahko učenci neposredno opazujejo. V 18 urah je bolje spoznati manjšo pokrajino ter izkustva čim bolj povezati in teoretično osmisliti kot površno obravnavati večje območje. To ne pomeni, da ne smemo ugotovitev primerjati z značilnostmi sosednjih pokrajin ali cele Slovenije, temveč da izberemo kot predmet spoznavanja tisto učno vsebino, ki je dostopna neposrednemu opazovanju.

Kot osnovni način pouka je pri velikem deležu terenskega dela mogoča le induktivna učna pot. Premalo je časa, da bi učenci tipične pojave in procese domače pokrajine najprej temeljito teoretično spoznali, kar bi pozitivno vplivalo na kvaliteto terenskega dela. Vendar pa bi ob dejanskem majhnem številu ur zaradi cilja (čim bolj spoznati pokrajino v njeni celovitosti) teoretični del ostal zelo splošen in bi v glavnem ponavljali učno snov prvega letnika. Zato je smiselnejša induktivna pot, kjer učenci najprej ugotovijo čim več značilnosti pokrajine iz geografskih kart, pisanih virov, kakor tudi na terenu, potem pa sledi urejanje, razlaganje in povezovanje ugotovitev v sistem znanja.

Posebej je potrebno poudariti, da mora biti spoznavna pot vsaj do omenjene stopnje izpeljana v celoti. Izkustva je nujno potrebno teoretično osmisliti. Koristno bi bilo izpeljati tudi zadnjo stopnjo procesa, t.j. znanje uporabiti v drugi pokrajini. Ker je pri geografskem proučevanju domače pokrajine premalo časa, bi lahko to vključili v naravoslovne dneve tako v drugih delih domače regije kot ob ekskurzijah po Sloveniji.

Konkreten izbor učne snovi je pri geografiji domače pokrajine odvisen od lokalnih geografskih značilnosti in od učnega načrta. Slednji ima precej pomanjkljivosti; predvsem je prenatrpan in vsebine so med seboj premalo povezane. To lahko vodi v tradicionalen pouk v razredu, saj za terensko delo spet zmanjka časa. Zato se pri izboru učne snovi nisem strogo držala učnega načrta, čeprav sem poskušala vključiti čim več njegovih sestavin, vendar ne na račun povezanosti snovi. Vodila me je predvsem želja, da bi učenci v 18 urah neposredno spoznali čimveč zvez med pokrajinskimi prvinami ter bi z njihovo sintezo čim bolj kompleksno dojeli pokrajino, saj lahko le tako postane tudi njihovo vrednotenje ustreznejše.

Primer terenskega dela: opazovanje geografskih značilnosti obrežne ravnice in še dveh ali treh pokrajinskih enot.

Širša priprava (3-4 šol. ure)

Na terensko delo se učenci temeljito pripravijo v razredu. Najprej spoznavajo opazovano pokrajino s kart (topografske, geološke, pedološke, vegetacijske ...). Z njih razberejo vrsto in značilnosti vsakega pokrajinskega elementa ter s primerjanjem ugotove zveze med njimi. Zlasti so pozorni na naslednje zveze:
- geološka osnova - relief,
- geološka osnova, relief - vodovje, prst
- prst, relief - rastje, izraba.

Vsako pokrajinsko prvino razlagajo z učinkovanjem ostalih pokrajinskih prvin ter ugotavljajo njen vpliv na pokrajino.

Ožja priprava (1 šol. ura)

A. Učence seznanimo z vsebino opazovanja, s smotri, načinom dela in s časovnim potekom terenskega dela.

Pokrajino razdelimo na več homogenih, vendar različnih enot. Vsako območje opazuje skupina učencev tako, da vsak učenece (ali po dva učenca skupaj) opazuje eno pokrajinsko prvino (relief, kameninsko zgradbo, prst, rastje, vodovje) ali posledice spreminjanja pokrajine (degradacija, izraba zemlje). Po opravljenem samostojnem opazovanju učenci v skupini izmenjajo ugotovitve ter kompleksno razložijo opazovano pokrajino. Prvi dan terenskega dela zaključimo s kratko predstavitvijo ugotovitev skupin. Izdelke učencev poberemo, ocenimo in čim hitreje vrnemo, da se učenci pripravijo na drugi del terenskega dela.

V drugem delu pokaže vsaka skupina vsem učencem najznačilnejše pojave "svoje" pokrajine, jih primerja z značilnostmi drugih enot ter razlike, pa tudi podobnosti razloži. Ugotovitve učenci zapisujejo (sintezo lahko celo bolj sistematično opravimo tudi v razredu, vendar s tem izgubimo dragocene predstave različnih pokrajinskih enot in sprememb pokrajinskih prvin).

Smotri terenskega dela:

1. Učenec samostojno opazuje pokrajinsko prvino, jo opiše in razloži.
2. V skupini izmenja ugotovitve in razloži pokrajino kot rezultat součinkovanja vseh pokrajinskih prvin.
   Pokrajino vrednoti z vidika gospodarske izrabe, ekološke vrednosti, estetskega vidika.
3. Ugotovitve svoje skupine primerja z ugotovitvami drugih skupin. Razloži spremembe posamezne prvine v pokrajini.
   Razloži razlike med posameznimi deli pokrajine.

Časovni potek dela

Potrebno ga je prilagoditi oddaljenosti terena, velikosti posameznih opazovalnih območij, sposobnostim učencev, zato je predlagani lahko samo okviren.

Prvi dan:	odhod na teren	30 min.
	skupna navodila	5-10 min.
(3 šol.ure)	samostojno delo - opazovanje	30 min.
	- sinteza	10 min.
	skupinsko delo	30 min.
	skupen zaključek	20-30 min.
Drugi dan:	odhod na teren	30 min.
(2 šol. uri)	vsako območje 15-20 min.	60 min.

B. Učence razdelimo na skupine in jim damo programe dela. Začno se pripravljati: naloge preberejo, pregledajo svoje območje na kartah, poizkusijo nekatere tehnike dela na vzorcih v razredu (merjenje kislosti prsti, teksture s svalkanjem, prisotnost karbonatov v prsti, v kamenini, merjenje naklonov), vnaprej predvidijo nekatere odgovore.

Programi terenskega dela

I. Opazovanje obrežne ravnice - 1. skupina, 7-12 učencev

1. Opazovanje oblik površja (1 ali 2 učenca)

Materialni pogoji:
- topografska karta z vrisanim območjem opazovanja, mestom skupinskega dela in zbornim mestom celega oddelka,
- rdeči barvnik, pisalo,
- zvezek ali mapa s trdimi platnicami.

Potek dela:
a) Opazovalne naloge, čas 30 minut
   - Ugotovi obrežno ravnico v pokrajini. Kaj jo omejuje?
   - Ali je njena meja vidna na topografski karti? Če je vidna, jo z barvnikom poudari, sicer približno vriši. Pazi na merilo karte!
   - Pozoren bodi na drobne reliefne oblike - na vse vzpetinice, jarke, jame ... Nariši skico obrežne ravnice in vanjo vriši drobne reliefne oblike.

b) Odgovori na vprašanja! Čas 10 minut.
- Kako nastane obrežna ravnica?
- Kako so nastale drobne reliefne oblike? (Spomni se na delovanje reke, človeka - nasipi, kopanje gramoza, odlaganje odpadkov ...)

2. Opazovanje kameninske osnove (1 ali 2 učenca)
Materialni pogoji:
- topografska karta z vrisanim opazovalnim mestom, mestom skupinskega dela in zbornim mestom celega oddelka,
- pregledna in geološka karta celega porečja reke,
- šiviljski meter, kladivo,
- solna kislina,
- vrečka za vzorce,
- pisalo, zvezek ali mapa s trdimi platnicami.

Potek dela:
a) Opazovalne naloge, čas 20 minut
- Poišči največji prodnik (kamen z zaobljenimi robovi) in izmeri najdaljšo dolžino.
- Na manjšem prostoru poberi 10 ali več prodnikov, izmeri njihove dolžine. Prevladujoča velikost prodnikov je od ___ do ___.
- Poišči prodnike, ki se po barvi in strukturi kamnine razlikujejo.
- Določi njihovo karbonatno ali silikatno sestavo.
S kladivom kamen prelomi ali odkruši in na novo ploskev kapni nekaj kapljic solne kisline. Če vidiš in zaslišiš intenzivno kemično reakcijo, pomeni, da je pred tabo apnenec. Če je reakcija slaba ali komaj zaznavna, je kamen dolomit. Če pa ni reakcije, je prodnik silikaten.
Vzorce označi, zapiši njihovo sestavo in spravi.

b) Odgovori na vprašanja! Čas 20 minut.
- Od kod je lahko reka prinesla posamezne vrste kamnine?
Na pregledni karti ugotovi porečje reke. S pomočjo geološke pregledne karte določi območja, od koder so lahko prišle posamezne vrste kamenin.
- Od česa je odvisna velikost prodnikov?

3. Opazovanje prsti (1 ali 2 učenca)
Materialni pogoji:
- topografska karta z vrisanim opazovalnim mestom, mestom skupinskega dela in zbor s celega oddelka
- pripravljeno opazovalno mesto - odkrit profil prsti,
- lopata, vrečka, indikatorski papir, destilirana voda, posodica, milimetrski papir, tabela označb za horizonte (Geografski obzornik 1983, št. 1-2, članek dr F. Lovrenčaka), tračno merilo
- zvezek ali mapa s trdimi platnicami, pisalo, svinčnik, ravnilo

Potek dela:
a) Opazovalne naloge, čas 30 minut.
- Profil nekoliko očisti, da bodo horizonti bolje vidni.
- Izmeri debelino profila in posameznih horizontov. Na milimetrski papir nariši profil v merilu 1:10. Označi posamezne horizonte.

- Ugotovi reakcijo prsti (pH)
  Grudico prsti v posodici prelij z destilirano vodo. Mešaj, da se prst "raztopi". V to raztopino pomoči indikatorski papir in s primerjanjem dobljene barve z barvno skalo na škatlici ugotovi ali je prst kisla (1-7) ali bazična (7-14).
- Oceni zrnavost prsti. Grudico prsti navlaži z vodo, tako da se lepo gnete. Potem oblikuj svaljek in ga poizkusi oviti okoli prsta: če se svaljek ne da oblikovati, je prst zelo peščena, če se svaljek lepo oblikuje, pri ovijanju okoli prsta pa razpade ali razpoka, je prst ilovnata, kadar pa se ga lahko lepo ovije okoli prsta, je prst glinena.

b) Odgovori na vprašanje! Čas 10 minut.
- Razloži nastanek opazovane prsti.

4. Opazovanje vegetacije (1 ali 2 učenca)

Materialni pogoji:
- topografska karta z vrisanim območjem opazovanja, mestom skupinskega dela in zbornim mestom celega oddelka,
- zvezek, pisalo, vrečke za vzorce,
- tabela rastlin indikatorjev kameninske podlage [1] in rastlinski ključ, če ga učenci znajo uporabljati.

Potek dela:
a) Opazovalne naloge, čas 30 minut
- Opazuj gozd, grmičevje, nekošeno travo, močvirno rastje ...
- Naberi vzorce vseh rastlin indikatorjev kameninske podlage, ki jih najdeš na opazovanem območju ter vzorce vseh vrst drevja, grmovja in najpogostejših zelišč, trav.

b) Odgovori na vprašanji. Čas 10 minut.
- Opiši značilnosti rastja (prevladujoče vrste, pestrost vrst ...) in oceni njegov gospodarski in ekološki pomen.
- Katere pokrajinske značilnosti odraža rastje?

5. Opazovanje značilnosti voda (1 ali 2 učenca)

Materialni pogoji:
- topografska karta z vrisanim območjem opazovanja, mestom skupinskega dela in zbornim mestom celega oddelka,
- geološka karta,
- zvezek, pisalo.

Potek dela:
a) Opazovalne naloge, čas 30 minut
- Opazuj površinske oblike voda. Nariši skico opazovanega območja in vanjo vriši vse (tudi manjše) oblike površinske vode.
- Katere vrste današnje ali pretekle izrabe vode opaziš v pokrajini?

b) Odgovori na vprašanja! Čas 10 minut.
- Po čem lahko sklepaš na prisotnost ali odsotnost podzemne vode? Pomagaj

---

[1] Tabela je v prilogi. V njej so iz vira izpisane samo učencem bolj znane rastline.

Priloga: Rastline indikatorji kameninske podlage (Zupančič M., 1977)

Samo na karbonatni podlagi rastejo:
- lipovec (Tilia cordata)
- lovorolisti volčin (Daphne laureola)
- kosmulja (Ribes uva-crispa)
- kraški gaber (Carpinus orientalis)
- črni bor (Pinus nigra)
- črničevje (Quercus ilex)

Rastejo pretežno na karbonatni podlagi:
- navadna leska (Corylus avellana)
- hrast cer (Quercus cerris)
- hrast puhovec (Quercus pubescens)

Na dolomitni podlagi rastejo:
- spomladanska resa (Erica carnea)
- črni teloh (Helleborus niger)
- Blagayev in dišeči volčin (Daphne blagayana, Daphne cneorum)

Samo na nekarbonatni podlagi rastejo:
- navadna arnika (Arnica montana)
- jesenska vresa (Calluna vulgaris)
- lisička (Cantharellus cibarius)
- pasji zob (Erythronium dens-canis)
- domači kostanj (Castanea sativa)
- siva jelša (Alnus incana)

Pretežno na nekarbonatni podlagi naseljujejo tla:
- borovnica (Vaccinium myrtillus)
- brusnica (Vaccinium vitis-idaea)

si z ugotovitvami opazovanja in z geološko karto.
- Katere pokrajinske značilnosti odraža vodovje opazovane pokrajine?

6. Opazovanje izrabe zemlje (1 ali 2 učenca)
Materialni pogoji:
- karta merila 1:10.000 ali 1:5.000 z vrisanim področjem opazovanja ter mestom skupinskega dela,
- zvezek ali mapa s trdimi platnicami, barvniki, pisalo.

a) Opazovalne naloge, čas 30 minut
- Dobro se orientiraj na karti. Poišči nekaj značilnih točk, po katerih boš lahko natančno določil svoj položaj.
- Kartiraj izrabo zemlje. Vsako narisano parcelo na karti pobarvaj glede na izrabo:
vrtove - vijoličasto
sadovnjake, vinograde - vijoličaste pike
njive - rjavo
travnike - svetlo zeleno
pašnike - rumeno
gozdove - temno zeleno
vodne površine - modro
neproduktivna tla - sivo
zazidane površine - rdeče.

b) Odgovori na vprašanji. Čas 10 minut.
- Katere kulture so na njivah najpogostejše?
- S katerimi pokrajinskimi dejavniki je pogojena ugotovljena izraba tal?

7. Opazovanje degradacije okolja (1-2 učenca)
Materialni pogoji:
- topografska karta z vrisanim območjem opazovanja, mestom skupinskega dela in zbornim mestom celega oddelka,
- zvezek, pisalo,
- steklenica za vzorec vode.

a) Opazovalne naloge, čas 30 minut
Na karto vriši:
- obseg poplavnega sveta (opazuj naplavljen material, rastje, odsotnost mravljišč),
- vsa smetišča,
- onesnaževalce vode, zraka,
- sledove neurejenega izkoriščanja proda,
- uničevanje naravnega obrežja z betonskimi bregovi reguliranih tekočih vod. Vzami vzorec vode za analizo v laboratoriju.

b) Odgovori na vprašanji. Čas 10 minut.
- Katera vrsta degradacije je najškodljivejša? Zakaj?
- Naštej ukrepe, s katerimi bi lahko degradacijo okolja zmanjšali.

Skupinsko delo, čas 30 minut.

Odgovorite na vprašanja! Vsak učenec odgovore kratko zapisuje, najbolje v obliki miselnega vzorca.

- Vsako pokrajinsko prvino (relief, kamninsko osnovo, prst, vegetacijo, vodo) razložite kot
  a) posledico delovanja drugih prvin (tudi družbenogeografskih!) in
  b) kot pogoj za nastanek ugotovljenih oblik drugih prvin.
- Katera prvina (lahko sta dve) je največ prispevala k nastanku tipa pokrajine?
- Ovrednotite možnosti izrabe pokrajine za poselitev, kmetijstvo, promet, energijo, rekreacijo.
- Ovrednotite ekološke vrednosti pokrajine z vidika njene obnavljalne in varovalne vloge zraka, vode, prsti in kot življenjski prostor redkejših živalskih in rastlinskih vrst.

Za konec pa poglejte pokrajino z očmi esteta in poiščite v njej lepe pa tudi grde prizore (tako naravne kot tiste, ki jih je ustvaril človek).

II- in III. opazovalno območje

Podobne naloge(nekatere so lahko iste) kot so bile predstavljene za opazovanje obrežne ravnice, pripravimo še za dve do tri prirodne enote. To so lahko rečna terasa, pobočje vzpetine, dolina potoka, vršaj ...

Po skupni sintezi na terenu v drugem delu terenske vaje namenimo tematiki vsaj še eno uro v razredu. Verjetno bo potrebno kakšno ugotovitev učencev še teoretično osvetliti, sicer pa napravijo učenci naslednje sinteze:
- razdelijo pokrajino na pokrajinsko ekološke enote in razdelitev utemeljijo,
- ocenijo občutljivost posamezne enote na degradacijo,
- ugotove možnosti izrabe, vsak izbere po njegovem najprimernejšo ter izbiro utemelji.

Literatura

1. Brinovec S., Geografske metode pri pouku, Geografski obzornik, 1986, št. 1 in 4.

2. Brinovec S., Geografija 3^1, Delovni zvezek, Mladinska knjiga, Ljubljana 1981

3. Kert B., Klemenčič M., Kunaver J., Pak M., Geografija 3^1, Mladinska knjiga, Ljubljana 1981

4. Lovrenčak F., Značilnosti in pomen prsti, Geografski obzornik, (XXX), 1983, št. 1-2

5. Učni načrt za geografijo za srednje šole za 298 ur, 1981

6. Zupančič M., Rastlinstvo in tla na različnih geoloških podlagah, Proteus, 1976/77, št. 9-10, Ljubljana 1977

UDK 91:371.3:333.5 = 863

NARAVOSLOVNI DAN: OBISK NA KMETIJI

Marjan Veber, Mira Longer, Darja Mavrin*

Zaradi hitrega širjenja urbanizacije in industrializacije se je močno zmanjšal delež kmečkega prebivalstva. Mestno prebivalstvo, tu mislimo predvsem na mlajše generacije, nima več prave predstave o kmetiji, kmetovanju, kmečki mehanizaciji itd. Zato skušamo na SŠPRNMU Kranj s tem naravoslovnim dnem vsaj približno spoznati delo na moderno urejeni in opremljeni kmetiji. Naravoslovni dan vsebuje zaenkrat le programa za geografski in kemijski del. Za fiziko in biologijo še nismo našli ustrezne problematike, ki bi jo ti vedi proučevali. Oba programa sta narejena tako, da obsegata delo na terenu, to je na kmetiji, in delo v razredu. Pri izboru kmetije pazimo predvsem na dve stvari. Kmetija ne sme biti preveč oddaljena od šole, ker se morajo učenci vrniti v šolo, da opravijo drugi del naravoslovnega dne, to je delo v razredih in laboratorijih. Kot drugo pa mora biti kmetija urejena in opremljena z različnimi kmetijskimi stroji. Zato strogo usmerjene kmetije (samo živina, samo sladkorna pesa) ne pridejo v poštev. Za pomoč se obrnemo na kmetijsko zadrugo, ki nam priskrbi potrebne tehnične podatke o kmetiji. Izvedba naravoslovnega dne naj bi bila zgodaj jeseni, torej takoj po pričetku pouka ali pa tik pred koncem pouka, ker je takrat opazovanje poljščin najboljše.

* dipl. geog.,
prof. kem.,
dipl. ing., živ. teh., Srednja šola pedagoške, računalniške in naravoslovno matematične usmeritve, 64000 Kranj, Koroška 13, glej izvleček na koncu Obzornika

Program naravoslovnega dne

Obisk na kmetiji

I. Uvodna informacija o namenu naravoslovnega dne in predstavitev kmetije.

II. Delo po skupinah:

1. skupina

A: Ugotavljanje posestne strukture kmetije:

Ugotovi, koliko površin obsegajo posamezne kulture ali zemljiške kategorije:

- njive,
- travniki,
- pašniki,
- sadovnjaki,
- gozd,
- vrtovi,
- nerodovitno,
- vinogradi.

Vir: Posestni list kmetije

B: Sodelovanje med kmetijo in kmetijsko zadrugo:

Ugotovi, s katerimi pridelki je kmet poslovno vezan na KZ in v kolikšni meri (glav živine, tone pridelkov):

- mleko,
- meso,
- plemenske živali,
- krompir,
- repa,
- koruza,
- pšenica,
- ječmen,
- oves,
- rž,
- fižol,
- zelje,
- sladkorna pesa,
- vinska trta,
- ostalo (kaj).

2. skupina

A: Ugotavljanje oddaljenosti posameznih zemljiških parcel od kmetij:

Ugotovi, koliko so posamezne zemljiške parcele oddaljene od kmetije:

do 0,5 km
0,5 - 1 km
1 - 2 km
2 - 3 km
3 - 4 km
4 - 5 km
več kot 5 km.

Ugotovi, katere zemljiške kategorije (njive, travniki, gozd ...) so najbližje kmetiji in katere so najbolj oddaljene.

B: Ugotavljanje pridelave poljščin na njivah
Ugotovi število in površino njiv posejanih z
- ozimni posevki (pšenica, rž, ječmen, oljna repica ...),
- spomladanskimi posevki (koruza, krompir, pesa, fižol ...),
- strniščni posevki (posevki, ki jih posejemo po spravilu žit).

3. skupina

A: Ugotavljanje strukture živalske črede na kmetiji
- število goveje živine:
  a) krave molznice,
  b) plemenske telice,
  c) pitanci
  d) teleta.
- število svinj:
  a) plemenske svinje (svinje, merjasci),
  b) pitanci,
  c) pujski.
- število konj:
  a) delovni,
  b) plemenski (žrebci, kobile),
  c) športni.
- število kokoši, zajcev, gosk, rac, puranov.

B: Ugotavljanje kmetijske mehanizacije
- ugotovi število pogonskih strojev (traktorjev, motornih kosilnic, elektromotorjev):
  a) za obdelavo zemlje in setev (plug, brana, sejalnik,sadilnik),
  b) za oskrbo posevkov (okopalnik, osipnik, škropilnice),
  c) za spravilo poljskih posevkov (kombajni in drugi stroji za spravilo žit in krompirja, snopovezalke),
  d) za spravilo krme (nakladalke, kosilnice, obračalnik, puhalnik).

C: Pridelovanje za trg in domačo rabo
Katere pridelke prodajate na trg?
Katere pridelke uporabljate le za domačo rabo?

III. Delo v razredu

1. skupina
a) Nariši karto kmetije s parcelami tako, da označiš posamezne zemljiške kategorije na naslednji način:
- njive z rjavo barvo,
- travnike z zeleno barvo,
- gozd s črno barvo,
- sadovnjake z modro barvo,
- vrtove z rdečo barvo,
- vinograde z rumeno barvo,

- pašnike z oranžno barvo,
- nerodoviten svet s sivo barvo.

Uredi naslov in legendo.

b) Izdelaj tabelo in vanjo vnesi podatke o sodelovanju med kmetijo in kmetijsko zadrugo

2. skupina

a) Nariši karto kmetije in njenih parcel. Označi izrabo posameznih parcel po naslednjem ključu
- ozimne pridelke z rdečo barvo,
- spomladanske pridelke z zeleno barvo,
- strniščne pridelke z rumeno barvo.

Razen tega tudi označi kulturo, ki jo gojijo, z začetno črko (P - pšenica, K - koruza, KR - krompir, J - ječmen, itd.)
Uredi naslov in legendo!

b) Nariši karto kmetije in njenih parcel in vriši oddaljenost posameznih parcel od kmetije v km.
Uredi naslov in legendo!

3. skupina

a) Izdelaj tabelo o stanju živine na kmetiji na osnovi vprašalnika, ki si ga izpolnil na terenu.

b) Izdelaj tabelo o uporabi kmetijskih strojev in njihovih tipih (pomagaj si z vprašalnikom, ki si ga izpolnil).

c) Izdelaj karte kmetije in njenih parcel in z rdečo barvo pobarvaj tiste parcele, kjer gojijo za trg, z modro barvo tiste, kjer pridelujejo za domačo uporabo.
Naredi naslov in legendo.

Kemijski del

Naravoslovni dan: Obisk na kmetiji

Kemijska analiza silirane krme

Da živini postrežemo tudi pozimi s sočnimi zelenimi rastlinami, mlado seseklјano koruzo, seseklјano travo in drugimi zelenimi rastlinami, le te stlačijo v silose. Krma mora biti kratko rezana. Vemo, da so povsod v naravi: na vseh predmetih, v zraku, na tleh, na naši hrani, na rastlinah mikroorganizmi; med njimi so tudi mlečnokislinske bakterije. Te v silosih sprožijo mlečnokislinsko vrenje. Iz sladkorja, ki je v rastlinskih celicah, naredijo te bakterije mlečno kislino, podobno kot pri kisanju zelja, repe. Mlečna kislina ohranja seseklјane zelene rastline, varuje jih pred drugimi bakterijami (gnilobnimi), ki ne prenesejo kislosti. Tako nastane silaža ali kisal, priljubljena zimska krma živine.

Mlečno kislinska fermentacija predstavlja enega najstarejših načinov konzerviranja.

Pri siliranju krme vrenje ni čisto mlečnokislinsko, marveč je spremljano z drugimi fermentacijami, tu nastaja kot produkt ocetna kislina, ogljikov dioksid. Čisto mlečnokislinsko vrenje se odvija brez udeležbe zračnega kisika. Pri vrenju se toplota sprošča, zato krma nikdar ne bo zmrznila.

Krma se konzervira, ko ima največjo koncentracijo hranilnih snovi, pri siliranju so izgube minimalne, tako se pri krmi do zime ohranijo biološko visokovredne sestavine svežih zelenih rastlin.

Krma se z vrha dodaja, spodaj pa odvzema, ne da bi se pri tem krma kvarila, nagnila, zato mora biti kratko rezana. Silaža vsebuje precej beljakovin in karotina, mlečne kisline, sladkorjev, nekaj ocetnih kislin (ker vrenje ni čisto mlečnokislinsko).

Reagenti:
- 1M rast NaOH
- fenolftalein - kot indikator
- 0,1M rast AgnO
- KMnO - kot indikator
- hefling I in II (F in F)
- destilirana voda
- 20% KJ
- 20% HSO
- 0,1M NaSO
- škrobovica - kot indikator
- HCl koncentrirana

Pribor:
- elenmajerice
- pipete
- birete
- merilne buče

Delo v laboratoriju

I. Določanje mlečne kisline

Ker je mlečna kislina relativno šibka organska kislina, pH ekvivalentne točke ne pri 7, temveč približno 8, zato uporabimo kot indikator fenolftalein. V 5 ml vzorca dodamo vodo in približno v 1,3 ml fenolftaleina. Nato vzorec titriramo z 1M rast. NaOH. Iz množine porabljene NaOH izračunamo %mlečne kisline v vzorcu.

poraba NaOH x 1,8 = % mlečne kisline

II. Določanje sladkorjev

1. Direktni sladkor - glukoza, fruktoza oziroma reducirajoča sladkorja. V 300 ml elenm. damo 10 ml F in 10 ml F, dodamo 20 ml vzorca in 10 ml destilirane vode, ter vremo točno 10 minut. Takoj ohladimo pod tekočo vodo, nakar dodamo še 10 ml 20% KJ in 10 ml 20% HSO ter titriramo z 0,1 N raztopino NaSO, kot indikator uporabimo škrobovino (2 ml). Titriramo do preskoka v umazano belo.

2. Celokupni sladkor določimo tako, da najprej povzročimo s hidrolizo (razpad) na direktni sladkor: fruktozo, glukozo; naprej pa po 1. postopku.
25 ml vzorca damo v 100 ml merilno bučko, dodamo 5 ml koncentrirane HCl in 50 ml destilirane vode. Segrevamo 5 minut ter HCl nevtraliziramo z NaOH. Dopolnimo do znamke, potem pa po postopku za direktni sladkor.

III. Določanje pH

Pri bioloških sistemih ima pH (kislost) često velik pomen, pH izmerimo s pH metrom, ki ga predno umerimo s pufrom.

Rezultati: 1. Rezultate kemijskih analiz podamo v tabeli

Vzorec	% mlečne kisline	% celokupnega sladkorja	% direkt. slad.	pH
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				
6.				
7.				
8.				

2. Vzorce primerjamo med seboj in ugotavljamo vzroke neujemanja.

3. Iz rezultatov sklepamo najprimernejši postopek siliranja.

4. Rezultate primerjamo z obstoječimi v literaturi.

Literatura

Konjojev: Nevidni živi svet. MK 1984

Gogala: Filologija rastlin, Ljubljana 1977

Kako deluje. Tehniška založba Slovenije 1971

UDK 796.5:371.32:373(497.12-16) = 863

FAKULTATIVNI POUK TURIZMA NA GORENJSKEM

Nevenka Cigler *

Ko so v šolskem letu 1982/83 izšli učni načrti za fakultativne predmete v osnovni šoli, je bilo med njimi tudi nekaj takšnih, ki so bolj ali manj geografski: Varstvo in urejanje pokrajine, Vremenoslovje, Etnologija in Turizem.

Fakultativni predmeti sodijo v razširjeni program osnovne šole, zato je treba sredstva zanje pridobiti v družbenem okolju, ki želi, da si učenci pridobijo določena znanja in spretnosti. Ker Gorenjska želi biti turistična dežela, je seveda obstajal interes za uvedbo fakultativnega pouka turizem.

Ta pouk se je doslej uspel uveljaviti na treh šolah, čeprav se kaže potreba po njem tudi drugod, saj si družba od te panoge gospodarstva v bodoče obeta več dohodka in nova delovna mesta. Tega pa brez strokovnih kadrov in splošne vzgoje prebivalstva za turizem ne bo mogoče doseči.

Pouk turizma je v zadnjem šolskem letu potekal na Bledu (OŠ prof.dr Josip Plemelj), v Bohinju (OŠ dr. Janez Mencinger) in v Preddvoru (OŠ Matija Valjavec). Zaradi odsotnosti mentorice je bil letos moten pouk tega predmeta na četrti šoli - v Kranjski gori.

Pogoj za uvedbo predmeta je razvita interesna dejavnost npr. turistični krožek oz. turistični podmladki na šoli. Podmladki na Gorenjskem uspešno delujejo na 25 šolah, prizadevamo pa si, da bi zaživeli še na preostalih petih. To je pomembno predvsem zaradi povezave med šolo in turističnim društvom ter turističnimi organizacijami, ki naj bi fakultativni pouk financirale.

Na omenjenih treh šolah je bilo v predmet turizem vključenih 58 učencev, od tega v Bohinju 24, v Preddvoru 14, najdalj pa so prišli na Bledu, kjer so imeli v začetni skupini 20, v nadaljevalni pa 18 učencev.

V prvih dveh šolah so bili v skupini učenci od 6. do 8. razreda, na Bledu pa so začetno skupino sestavljali učenci 6. in 7. razreda, nadaljevalno pa učenci 7. in 8. razreda, ki so ta pouk obiskovali že lani.

Program predmeta turizem

Učni načrt je bil objavljen v 2. zvezku učnih načrtov za fakultativne predmete (Zavod za šolstvo 1982) in so ga dobile vse slovenske osnovne šole. Iz njegovih vsebin, ki navajajo učne teme za 60 ur pouka, so šole oblikovale svoje

---

* dipl. geog., pedagoška svetovalka, Zavod SR Slovenije za šolstvo, Organizacijska enota Kranj, 64000 Kranj, Stritarjeva 8, glej izvleček na koncu Obzornika

programe, ki so prilagojeni potrebam in potencialnim možnostim v okolju. Čeprav so turistični dejavniki v vseh primerih zelo zainteresirani za izvajanje pouka, se vendarle nazadnje izkaže, da ta interes nima ustreznega finančnega ekvivalenta, zato je treba učni program oblikovati tako, da kar najmanj stane. To pa pomeni, da ga je treba predvsem skrčiti, hkrati pa poiskati sodelavce, ki bodo opravili svoj del programa prostovoljno brez finančnega nadomestila.

Namen pouka turizma (Smotri pouka) je predvsem naslednji:
(skrajšano po predpisanem učnem načrtu)

- učenci spoznajo turizem kot gospodarsko panogo in pomembno družbeno dejavnost, ki ima različne pojavne oblike in lahko uspeva le v določenih pogojih;
- spoznajo razna dela in opravila v turistični dejavnosti, na kmetiji, v gostiščih in v hotelih;
- se poklicno usmerjajo;
- se vzgajajo za varstvo in negovanje naravne in kulturne dediščine.

Šole so tem smotrom dodale ekološko vzgojo, spoznavanje problematike turizma v domačem kraju ter usmerjanje učencev v turistične in gostinske poklice.

Učna vsebina

Podrobni učni programi so se na šolah razlikovali po številu ur in po vsebini. V vseh okoljih ni enako usposobljenih mentorjev, niti zunanjih sodelavcev za specialne vsebine, zato je bilo treba vsebino prilagoditi. Kljub temu so osnovne cilje realizirali povsod, program pa bodo v bodoče še izpopolnjevali.

Programi predmeta so bili približno naslednji:

1. Predstavitev programa, organizacija pouka, metode dela, učno gradivo za učence ter razgovor z njimi o razlogih za vključitev, o pričakovanjih in njihovih željah.

2. Turizem kot gospodarska panoga, vrste turizma in pogoji zanj.

3. Pogoji za razvoj turizma v domačem kraju (naravni, družbeni) ter njihovo ovrednotenje.

Organizacija turizma

4. Vrste gostinskih in turističnih objektov po kategoriji in ponudbi.
   a) Nastanitveni objekti: ogledi hotela (A) kategorije, razgovor z vodji recepcije, strežbe, kuhinje in dopolnilne ponudbe (bazen, savna, kazino, itd.).
   b) Ogled penziona (garni hotela).
   c) Ogled usmerjene kmetije (kmečki turizem). Razgovor z lastnikom o pogojih za to dejavnost ter problemi.
   Učenci spoznajo raznovrstne poklice v gostinstvu in turizmu ter pot do njih.

5. Turistična agencija. Obisk turistične agencije, seznanitev z delom. Poklic turističnega vodiča. Načini pridobivanja gostov, turistična propaganda.

6. Turistična poslovalnica. Obisk poslovalnice turističnega društva, seznanitev z delom poslovalnice in nalogami turističnih društev.

7. Seznanitev s turističnim potencialom domačega kraja in okolice. Naravne lepote, zgodovina kraja, zgodovinski spomeniki, arhitektonske, etnografske in druge posebnosti in skrb za ohranitev le teh. Učenci jih usvojijo v tolikšni meri, da so sposobni voditi po kraju manj zahtevne obiskovalce.

8. Urejenost turističnega kraja. Estetska in hortikulturna ureditev hiš, skrb za čistočo in higieno, ohranjanje arhitektonskih posebnosti pokrajine.

Ureditev razstave fotografije. Biseri iz naše okolice in kamni spotike.

9. Urejanje okolice šole. Učenci vse leto bdijo nad urejenostjo šolske avle in zunanjih površin. Pod vodstvom mentorja sodelujejo z vodstvom šole in z drugimi krožki pri planiranju očiščevalnih akcij in akcij za lepšanje videza šole.

10. Strokovna ekskurzija v širšo okolico. Učenci se pripravijo za vodenje med vožnjo v izbrani kraj (z avtobusom), kjer se srečajo z učenci - člani turističnega podmladka v tem kraju. Gostitelji jim pokažejo znamenitosti svojega kraja in jih seznanijo s svojim delom v okviru krožka.

11. Kultura prehranjevanja. Spoznavanje domačih jedi, zbiranje starih receptov. Kultura strežbe. Priprava pogrinjkov. Učenci se pod vodstvom ustreznega učitelja nauče pripraviti in postreči eno od preprostejših jedi.

12. Sodelovanje učencev pri izvedbi turističnih prireditev v kraju (npr. snežni ni dan, pustni sprevod, laufarija, čomparska noč, muzejski vlak ipd).

13. Učenci zbirajo in urejajo članke o turizmu v domačem kraju ter v Jugoslaviji nasploh ter se z mentorjem pogovarjajo o tej problematiki.

Udeležujejo se posvetovanj o turizmu v njihovem kraju, da bi se tako neposredno zainteresirali za reševanje te problematike.

Organizacija in metode pouka

Organizacija pouka turizma mora biti drugačna kakor npr. pri fakultativnem pouku tujih jezikov, računalništva itd. Predvsem mora biti mnogo bolj prožna.

Izkazalo se je, da je najuspešnejši pouk, kadar ga vodi mentor, ki sam poučuje le posamezne učne teme, za ostale pa pridobi zunanje sodelavce. To so predvsem delavci raznih turističnih delovnih organizacij (hotelov, agencij, turističnih poslovalnic, muzejev itd., ki navadno razpolagajo tudi z didaktičnim gradivom, kot so propagandni filmi, literatura, prospekti, diapozitivi in podobno. Vsega tega šole nimajo, pouk samo z besedo pa je za učence dolgočasen in nezanimiv.

Vsi ti predavatelji so hkrati zainteresirani tudi za vzgojo potencialnih turističnih delavcev in ker njihove OZD rajši prispevajo delo kot denar, opravljajo svoje vzgojno delo zastonj.

Tako so npr. sodelovali pri izvedbi pouka turizma na Bledu: tajnik turističnega društva Bled, šefi kuhinje, strežbe, recepcije in kazina hotela Toplice Bled, direktor Vile Bled, hotela Jelovice in Golf hotela, vodja turistične poslovalnice TD Bled, učitelji kuharstva in strežbe iz gostinske šole na Bledu, barman hotela Golf.

V Preddvoru pa predsednik komisije za turistične podmladke pri GTZ v Kranju, predsednik TD Preddvor, direktor hotela Bor v Preddvoru, magister geografskih znanosti - strokovnjak za kmečki turizem in učiteljica gospodinjstva na šoli.

Mentor tako predvsem koordinira pouk, organizira praktično delo, ekskurzije in na koncu učence oceni. Koristno je, da je poleg tudi takrat, kadar učence poučujejo zunanji sodelavci.

Zato ni nujno, da bi bil mentor po profilu ravno geograf, učitelj likovne, tehnične vzgoje, gospodinjstva ipd., kakor to navaja učni načrt. Na Bledu je npr. odlična mentorica učiteljica razrednega pouka, široko razgledana, komunikativna in izvrstna organizatorica, ki se je uspela povezati z vsemi, ki bi lahko pomagali pri realizaciji programa.

V Preddvoru in v Bohinju sta mentorja učitelja geografije, v Kranjski gori pa učiteljica tujega jezika z izkušnjami v turizmu.

Na vseh šolah so imeli težave z organizacijo urnika. Na Bledu imajo pouk v dveh izmenah, v Bohinju celodnevno šolo, učenci so iz različnih oddelkov in razredov, zato je težko najti termin, ki bi bil sprejemljiv za vse, še posebno, ker tudi zunanji predavatelji niso na razpolago vsak trenutek. Poleg tega ogledi in ekskurzije zahtevajo več kot le eno ali dve šolski uri. Zato so te organizirali največkrat v petek po šoli ali ob sobotah, teoretični pouk pa so imeli enkrat tedensko po eno uro. V Preddvoru je ta pouk celo potekal v sobi turističnega društva, da bi učence tako navezali na društvo.

Metode dela

Metode naj bi bile kar se da raznovrstne. Metoda razlage je bila skrčena na minimum, predavanja spremljana z diapozitivi ali filmom. Ostale metode so metode praktičnega dela, ogledi na terenu, kjer učenci veliko sprašujejo, ter metoda samoizobraževanja, kadar gre za učenje o domačem kraju iz literature. Da bi bili učenci zanj motivirani, mu sledi praktični preizkus na terenu, ko vodijo po kraju mentorja, včasih pa tudi sošolce ob kulturnem dnevu oziroma skupine gostov - članov turističnih podmladkov iz drugih krajev.

Iz ankete, ki so jo izpolnjevali učenci ob koncu šolskega leta, je razvidno, da učence tako organiziran pouk privlači, zato izostajanja skoraj ni. Celo več, učenci sami izločijo sošolce, pri katerih opazijo neresen odnos do tega pouka.

Nerešenih je še nekaj vprašanj, npr.: učno gradivo, ocenjevanje ter financiranje.

Učenci v osnovni šoli še nimajo dovolj razvite sposobnosti za sprotno beleženje informacij, zato so jim posamezni predavatelji razdelili učne liste z osnovnimi informacijami o svoji temi. Priročnika za učitelje in mentorje ni. Učitelji si pomagajo z raznimi izdajami skript in učbenikov za gostinske šole in fakulteto, časopisnimi članki, prospekti, elaborati o turizmu v domačem kraju, statističnim koledarčkom, geografskimi kartami, monografijami domačega kraja ipd. Tudi organiziranega usposabljanja za mentorje doslej še ni bilo, razen kar so organizirale posamezne regionalne turistične zveze.

Vprašanje ocenjevanja mora biti vezano na vzgojnoizobraževalne smotre predmeta. V učnem načrtu je določeno, da se predmet ocenjuje z "zelo uspešno", "uspešno" in "manj uspešno". Učitelji so učence ocenjevali bolj po splošnem vtisu, kot na osnovi nekih posebnih preverjanj znanja. Ocene manj uspešno niso podeljevali, ker so tisti redki posamezniki, ki bi jo zaslužili, že prej prenehali obiskovati pouk.

Vprašati bi se morali, čemu pravzaprav služi ta ocena: je to nagrada za učenčev dodaten trud ob rednem šolskem učenju, je dokaz v spričevalu, da si je učenec pridobil dodatno znanje o določenem področju življenja? Najbrž bi bilo prav, da bi to znanje lahko vnovčil tudi ob vpisu v VIP turistična dela, na gostinski šoli, kjer je zaradi velikega zanimanja učencev vsako leto omejen vpis (preizkus znanja).

Tudi financiranje je še vedno pereče. Čeprav je načelno jasno, od kod naj bi dotekala ta sredstva, se v praksi znova in znova zapleta, ker imajo OZD težave z likvidnostjo, turistična društva, ki naj bi prispevala sredstva za izobraževanje od turistične takse, pa se tudi neprestano otepajo s pomanjkanjem sredstev. Denar bi moral biti zagotovljen vsaj za pedagoške ure mentorja (za celoten fond ur, kolikor jih je realiziranih z učenci, tudi, če predavajo zunanji predavatelji) ter za materialne stroške za kuhanje jedi, literaturo in vsaj del stroškov za ekskurzije (del so učenci pripravljeni prispevati sami). Na Gorenjskem je nekaj sredstev prispevala tudi Gorenjska turistična zveza, ki sicer prizadevno skrbi tudi za usposabljanje mentorjev (Vsako leto organizira srečanje mentorjev turističnih podmladkov s strokovno in družabno vsebino).

Še beseda o učencih, udeležencih pouka predmeta turizem.

V strukturi učencev se kaže velika razlika med blejsko in ostalimi šolami. Na Bledu, kjer so turistični in gostinski poklici že dosegli določeno stopnjo ugleda na družbeni lestvici, so se vanj vključevali tudi učenci z boljšim splošnim učnim uspehom (prav dobri), na ostalih šolah: v Bohinju, Preddvoru in Kranjski gori pa predvsem učenci z dobrim uspehom. Blejski učenci izhajajo v precejšnji meri iz družin, kjer so starši zaposleni v turističnih poklicih, drugod pa so to le izjeme.

Poklicne aspiracije teh učencev niso prav visoke. Večinoma segajo tja do V. stopnje zahtevnosti, le 2% jih meri više. Približno četrtina se jih ukvarja z

mislijo, da bi se zaposlila v turizmu ali gostinstvu. Drugi želijo biti npr. trgovci, tekstilci, živilci, tajnice, učitelji, vzgojiteljice, veterinarji, ekonomisti. Precej jih je še neopredeljenih. Močno je izražena želja, da bi ostali v domačem kraju.

Ob zaključku pouka sem poprosila učence, da so mi pisno odgovorili na nekaj vprašanj.

Večina učencev odgovarja, da so se odločili za ta pouk na pobudo učitelja - mentorja. Zanimivost pouka pa je nato privabila še druge učence. Starši, ki jim je bil predmet predstavljen na roditeljskih sestankih, niso igrali pomembnejše vloge - na njihovo pobudo so prihajali k pouku le 3 učenci.

Na vprašanje, kaj so pričakovali od pouka turizma, so odgovori naslednji:

- spoznati turizem v domačem kraju,
- dobiti znanje o turizmu,
- spoznati turistične poklice,
- si pridobiti znanje za bodoči poklic.

Dva učenca sta zapisala, da sta pričakovala "kakšen izlet v turistične kraje", kar je bila najbrž tudi želja ostalih učencev.

Na vprašanje, katere vsebine so zanje najbolj zanimive, učenci izdvajajo predvsem obiske v hotelih, kjer se seznanijo z delom gostinskih in turističnih delavcev, ter seznanjajo s problematiko turizma v domačem kraju.

Da so učenci na prvo mesto postavili obiske hotelov, je najbrž razlog v tem, da so jih tam sprejeli kot enakovredne sogovornike in jih celo skromno pogostili. Vstop v hotele višjih kategorij je za otroke povprečnih staršev nedosegljiva stvar, sanje, ki se lahko uresničijo le na tak način.

Problematika turizma v domačem kraju je posebno zanimala učence iz Bohinja. Razmere deloma poznajo, saj sta bili v zadnjem času pri njih organizirani dve posvetovanji. Učenci so se jih udeležili in nato o posameznih problemih razpravljali tudi pri pouku.

Ostale teme so navajali v manjši frekvenci.

Na vprašanje, kaj bi spremenili, dodali ali opustili v programu, odgovarjajo:

- želeli bi več razgovorov o turizmu z odraslimi udeleženci (strokovnjaki),
- še več ogledov hotelov in drugih ustanov,
- več ekskurzij,
- anketiranje gostov,
- sodelovanje z učenci, ki obiskujejo ta pouk na drugih šolah,
- še več dela izven razreda,
- ogled kamnov spotike v kraju in znamenitosti kraja (za to je zmanjkovalo časa).

Odgovori so tipični. Učencem je predvsem všeč tisto, kar se dogaja izven učilnice v okolju, ki je domena odraslih in kjer se počutijo kot upoštevanja vredni sogovorniki. Seveda njihovih želja ne bo mogoče upoštevati tako zara-

di denarja kot tudi zaradi časa.

Realizirati bi bilo najbrž mogoče le anketiranje turistov ter morda srečanja učencev, če bi za to izkoristili druge, že utečene priložnosti (srečanje gorenjskih turističnih delavcev, kulturni dan, športni dan).

Na vprašanje, ali se pouk pri tem predmetu razlikuje od ostalega pouka, večina učencev izjavlja, da je razlika velika. Predvsem je bolj sproščen, učenci lahko povedo svoje mnenje. Dodajajo seveda tudi, da tu ni neprestanega preverjanja znanja, pisanja tihih vaj ipd. Tematika je življenjska in zanimiva.

Zaključek

Sodim, da je pouk turizma v veliki meri dosegel svoj namen. Glede na dejstvo, da ima šele dveletne izkušnje, je mogoče pričakovati, da se bo v bodoče program še izpopolnjeval. Če bo le mogoče pridobiti sredstva, naj bi ga organizirala še kaka šola.

Prvi rezultati so že vidni, saj se je močno izboljšal vpis na regijsko gostinsko šolo, ki je v preteklosti morala novačiti učence v drugih republikah. Poklicne namere učencev kažejo veliko zanimanje za vpis v VIP turistična dela, ki pa je za gorenjske učence v Ljubljani. Žal se vanj lahko vključi manj učencev, kot se jih prijavi. Tako bomo v bodoče morali vzporedno reševati obe nalogi: vzgajati učence za turizem, jih usmerjati v turistične poklice ter jim omogočiti, da bodo svoje ambicije tudi uresničili.

UDK 91:167:373.32/.34(497.12) = 863

RAZISKOVALNA DEJAVNOST V GEOGRAFSKIH KROŽKIH NA OSNOVNIH ŠOLAH

Stanislava Borovšak *

I. Uvod

Vedno pogosteje postavljamo zahteve, da se mora odnos družbe do izobraževanja, znanja in raziskovanja spremeniti, sicer se bo razkorak med razvitejšim svetom in nami še povečal.

Spremeniti pa se morajo tudi naše vzgojnoizobraževalne metode in oblike pri delu z mladimi. Že v osnovni šoli moramo razvijati nastajajoči interes mladih za znanost in buditi vedoželjnost in kreativnost učencev. Ni dovolj, da so učenci le pasivni sprejemalci znanosti, biti morajo aktivni. Še več, tistim, ki imajo interes, bi morali omogočiti, da se vključijo v raziskovalne dejavnosti.

Geografija je znanost, ki pri mladini vzbuja veliko zanimanja. Osnovnošolski učitelji geografije imamo priložnost, da mlade popeljemo v svet neznanih problemov, spodbujamo interes za znanost s tem, da jim omogočamo take oblike dela, ki zagotavljajo aktivno vključevanje v raziskovalno dejavnost.

Zagovarjam mnenje, da so tudi učenci 7. in 8. razreda osnovne šole sposobni s pomočjo mentorja razrešiti problem. Učenci naše šole, tudi mladi geografi, se uspešno vključujejo v raziskovalno gibanje.

II. Geografski krožek - mladi geografi raziskovalci

V geografski krožek na naši šoli se vključujejo učenci 8. razredov, ki imajo poseben interes za geografijo in geografske probleme. Kandidatov za članstvo v krožku je vedno več, kot jih lahko skupina sprejme. Najlažje organiziramo delo s skupino od 8 do 10 učencev. Prednost pri vključitvi v krožek imajo tisti učenci, ki že dobro obvladajo nekatere tehnike, ki so pri raziskovanju nujne, npr. fotografiranje, skiciranje, risanje, pisno izražanje, strojepisje, itd.

---

* pred. učit., Osnovna šola Anton Aškerc, 63320 Titovo Velenje, glej izvleček na koncu Obzornika

III. Oblike znanstvenih aktivnosti mladih geografov

Mladi geografi sodelujejo pri
a) raziskovalnih nalogah, ki jih razpisuje mladinska periodika (Pionir, PIL),
b) v gibanju Znanost mladini, in sicer v občinskem merilu "Mladi raziskovalci za razvoj občine Titovo Velenje".

Zanimive so raziskovalne naloge, ki jih že vrsto let objavlja Pionir. Naloge so zato privlačne, ker v razpisu učence seznanijo z raziskovalno nalogo, jim predstavijo ustrezno literaturo, metodologijo raziskovalnega dela ter postopke dela na terenu. Mlade raziskovalce seznanijo z načini zapisovanja in obdelave zbranih podatkov, zbiranja in urejanja gradiva. Na zaključku opravi uredništvo oceno nalog in najboljše nagradijo.

Kot mentor geografskega krožka sem opravila nekaj takšnih raziskovalnih nalog, npr. Opazovanje vremena, Geološka zbirka, Varujmo okolje. Lahko bi se lotili tudi naloge Lega domačega kraja ali Življenje rečnega toka, žal pa smo imeli druge obveznosti.

Mladi geografi pa se z veseljem vključujejo v akcijo "Mladi raziskovalci za razvoj občine Titovo Velenje".

Na pobudo Občinske raziskovalne skupnosti in Izvršnega sveta Titovo Velenje organizira Center srednjih šol Titovo Velenje že štiri leta gibanje "Mladi raziskovalci za razvoj občine Titovo Velenje". V teh letih delovanja so mladi izdelali 87 raziskovalnih nalog z najrazličnejših področij. Pri izdelavi nalog je sodelovalo 187 mladih raziskovalcev. Geografija je skromno zastopana, poleg računalništva je najštevilneje zastopana zgodovina. V to gibanje se vključujejo predvsem srednješolci, osnovnošolci so skromno zastopani, v letošnjem šolskem letu samo raziskovalna skupina našega krožka. S temo "Mladinski turizem v občini Titovo Velenje" so se vključili v sklop nalog "Človek in družbeno okolje". Strokovna komisija je nalogo ugodno ocenila in obžalovala, da se zato, ker je osnovnošolska, ne more predstaviti na republiškem srečanju mladih raziskovalcev in inovatorjev. Tako ostaja naloga doma, v občini. Vse naloge so shranjene v knjižnici Centra srednjih šol Titovo Velenje.

IV. Opis dela pri raziskovalni nalogi mladih geografov

Ob pričetku šolskega leta se člani geografskega krožka odločijo za temo oziroma problem, ki ga bodo raziskovali. Ob izidu razpisa Občinske raziskovalne skupnosti prijavimo svojo nalogo. Pri izbiri teme so nam v pomoč brošure, ki jih izdaja gibanje "Znanost mladini", kjer so tudi s področja geografije navedeni predlogi za raziskovanje. Večinoma so za vse predlagane teme izdelana natančnejša navodila, ki jih zasledite v Geografskem vestniku. Med temi predlogi je tudi nekaj tem, ki so jih sposobni raziskovati tudi osnovnošolci npr. Moja krajevna skupnost, Kmečki turizem, Najnovejše spremembe vzdolž vodnih tokov, Prometne povezave domačega kraja, Širjenje zazidave na rodovitne površine, itd.

Pri izbiri teme najprej skupno z mladimi raziskovalci ocenimo naše lastno znanje, sposobnosti in zmožnosti. Poleg tega moramo vedeti, kakšna bo praktična uporabnost naše naloge. Žal lahko izbiramo le take naloge, ki niso vezane na prevelike materialne stroške. Naše skromne izdatke krijeta mladinska organizacija in šolska skupnost učencev.

Delo poteka do meseca aprila. Naloga je kolektivna, učenci se navajajo na timsko delo. Določene probleme raziskujejo posamezno, nekatere skupno. Pomoč pri raziskovanju pa poiščejo tudi pri vseh učencih od 6. do 8. razreda. Tako so pri raziskovalni nalogi "Mladinski turizem v občini Titovo Velenje" na začetku šolskega leta obiskali pri pouku zemljepisa vse razrede predmetne stopnje in predstavili namen raziskovalne naloge. Vsem učencem so predstavili anketo, s pomočjo katere so želeli priti do željenih podatkov. Razložili so jim postopek anketiranja in učenci so z veseljem opravili to nalogo. Ob zaključku šolskega leta so bili mladi geografi spet na obisku pri pouku geografije in predstavili svojo geografsko nalogo. To pa je bila za mlade raziskovalce tudi vaja za uradno predstavitev in zagovor svojega dela.

Raziskovanje pri geografskem krožku poteka vedno po določenem načrtu, ki je tudi časovno opredeljen. Tako lahko pravočasno oddajo naloge. V našem primeru so raziskovalci nalogo razdelili na dva dela, in sicer so morali najprej sami spoznavati oblike mladinskega turizma, nato pa s pomočjo ankete zvedeti, kako mladi Velenjčani poznajo te oblike turizma in kako se vključujejo v njihove tokove.

Za poznavanje oblik mladinskega turizma so morali obiskati razne ustanove, ki se ukvarjajo s to problematiko. Po analizi izvedene ankete pa so dodali še tretji del naloge. Izdelali so priročnik ABC za mlade popotnike, ker je anketa pokazala, da mladi zelo malo vedo o mladinskem turizmu.

Mladi geografi so z veliko vnemo sodelovali. Ob zaključku sem skupino poprosila, da naj zapišejo tudi svoja zapažanja o delu v geografskem krožku.

Takole pravijo: "Za nas je bila to povsem nova oblika dela pri interesni dejavnosti. Zanimivo je bilo obiskovati mlade popotnike in se z njimi pogovarjati. Presenečeni smo bili nad prijaznostjo zaposlenih v ustanovah, ki smo jih obiskali. Upamo, da bomo imeli tudi v nadaljnem šolanju priložnost sodelovati v gibanju Znanost mladini".

V. Vloga mentorja v raziskovalni dejavnosti

Mentor v osnovnošolskih krožkih je usmerjevalec, voditelj in organizator raziskovalne skupine. Velik je pomen, kako navaja učence na skupinsko raziskovalno delo. Najtežji je uvodni del, ko je potrebno učence seznaniti z raziskovalnimi metodami. Izobraževalni program, ki sem ga prejemala v času svojega študija na Pedagoški akademiji, mi ni dal tistega znanja, ki bi mi omogočalo bolj kvalitetno izvajanje znanstvenih aktivnosti. Ob spremljanju gibanja Znanost mladini v občinskem merilu ugotavljamo padec števila

raziskovalnih nalog. Ne moremo trditi, da upada interes mladih za vključevanje v raziskovalno dejavnost, težave so z mentorji. Prezaposlenost učiteljev, premajhna usposobljenost za mentorsko delo in morda še kaj so vzroki, da se je število prispelih nalog v naši občini zmanjšalo.

Poseben pomen za mlade raziskovalce pa tudi za mentorje osnovnih šol ima ocena naloge (Naloge ocenjuje komisija za ocenjevanje raziskovalnih nalog). Ni pomembna samo ocena, temveč tudi komentar. Postopek bo lahko posameznike navdušil za nadaljnje raziskave ali za dopolnitev ali popravo naloge, možno pa je, da bo mladim in morda tudi mentorju popolnoma negativna kritika odvzela pogum za nadaljnje delo. Predvsem pa bi morali člani ocenjevalne komisije poznati, koliko zmorejo osnovnošolci in ne postavljati takih zahtev kot za srednješolce.

Za primer navajam: skupina mladih raziskovalcev, ki so jo sestavljali mladi geografi, zgodovinarji, fotografi, likovniki so opravili lani raziskovalno nalogo Črna kuhinja, ki jo je razpisal PIL v okviru JPI. Nalogo so prijavili tudi za gibanje Mladi za razvoj občine Titovo Velenje. V okviru JPI,kamor je prispelo veliko raziskovalnih nalog, je bila naša naloga dobro ocenjena, nagrajena in trenutno razstavljena v etnografskem muzeju. Taista naloga pa je bila drugače obravnavana v gibanju Mladi za razvoj občine Titovo Velenje in ni bila deležna prevelike pozornosti. Člani komisije so morda pozabili, da so avtorji naloge osnovnošolci.

VI. Zaključek

S svojim prispevkom sem se oglasila zato, da bi se tudi v osnovnih šolah, čeprav v skromnih oblikah, razvila raziskovalna dejavnost tudi pri geografiji. Srečanja mladih fizikov, matematikov, kemikov, zgodovinarjev v republiških okvirih so dobro utečena. Predlagam, da bi bila v bodoče organizirana tudi republiška srečanja mladih osnovnošolskih geografov, kjer bi lahko predstavili svoje raziskovalne naloge. Če se za posamezna predmetna področja potrudijo njihova društva, potem bi organizacijo geografskih srečanj prevzelo geografsko društvo.

Literatura

1. Razpis raziskovalnih nalog XXI srečanje mladih raziskovalcev in mentorjev Slovenije 1986
2. Mladi in znanost - mag. Edvard Kobal 1984
3. Pionir letniki: 1980, 1981, 1982, 1983, 1984, 1985, 1986, 1987
4. Geografski vestnik, 1979
5. Geografski obzornik 1984 (31), 1980 (3-4), 1985 (32)
6. Raziskovalna naloga: Mladinski turizem v občini Titovo Velenje - pripravil geografski krožek OŠ Anton Aškerc, Titovo Velenje
7. Črna kuhinja - pripravil geografski krožek OŠ Anton Aškerc, Titovo Velenje

ZAMEJCI IN IZSELJENCI

UDK 911.3:327.58(497.12) = 863

SOCIALNO-EKONOMSKE IN PROSTORSKE FUNKCIJE NARODNOSTNE POMEŠANOSTI SLOVENCEV KOT MANJŠINE V SOSEDNJIH DRŽAVAH TER MADŽAROV IN ITALIJANOV V SR SLOVENIJI

Vladimir Klemenčič *

Po drugi svetovni vojni, zlasti po mednarodni konferenci o evropskih manjšinah v Trstu leta 1974, posvečajo v zahodni Evropi problemu narodnostnih manjšin vse večjo pozornost. Ta pa ni namenjena le vprašanjem kulturne in jezikovne identitete, temveč položaju manjšin v socialno-ekonomskih procesih in preobrazbi njihovega prostora poselitve, še posebej pa v odvisnosti le-tega od razvoja širšega evropskega prostora.

Ta prizadevanja na področju raziskovalnega dela so v ozki povezanosti s hitro družbeno-ekonomsko preobrazbo statične klasične agrarne družbe v višje razvito fleksibilno urbano družbo in njej ustreznega tipa prostora. S tem je povezana blagovna menjava med sosednjimi državami, pa tudi državami širšega evropskega prostora v okviru EGS in s tem tudi na območju dežel Alpe-Jadran. Pri tem je v ospredju tudi težnja po spreminjanju meje iz črte pregrade v črto povezovanja, ki naj omogoča in pospešuje tokove blagovnega in osebnega prometa ter informacij med evropskimi državami.

Ob iskanju premagovanja meje kot ovire za povezovanje družbenega razvoja, narodov in kultur različnih držav, pa sta se pokazali kot dediščina zgodovinskega razvoja ob nastajanju nacionalnih držav dve oviri. Prva je posledica v preteklosti v državne okvire zaprtega gospodarstva, s čimer je bilo povezano zanemarjanje in zaostajanje gospodarskega razvoja obmejnih območij. Kot druga ovira pa je slaba prometna infrastrukturna opremljenost političnih meja za nemoteno komunikacijo in povezovanje vseh oblik družbenega življenja med obmejnimi območji dveh ali več sosednjih držav, saj je v pogojih v državo zaprte ekonomije in bolj ali manj zaprte meje, najbolj ogrožen obstoj narodnih manjšin. Pri tem pa se kaže še tretja ovira, ki se izraža v zapostavljanju jezika in kulture narodnostnih manjšin in njihovega socialnega položaja.

Ker meje, ki so nastale v drugi polovici 19. stoletja in zlasti po prvi svetovni vojni, v veliki meri prečkajo narodnostno mešana območja ali pa tudi homogena z narodom sosednje države kot manjšino poseljena območja, se je zlasti v zadnjih dveh desetletjih odprlo vprašanje nadaljnjega obstoja in funkcije jezika ter kulture obmejnih narodnostno mešanih območij.

---

* dr., red. univ. prof., Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, Univerza Edvarda Kardelja, 61000 Ljubljana, Aškerčeva 12, glej izvleček na koncu Obzornika

Vse bolj prodira spoznanje, da je z odpiranjem meja nujno povezano tudi pospeševanje gospodarskega razvoja obmejnih območij in zagotavljanje narodnostnih pravic manjšinam na političnem, kulturnem in gospodarskem področju v njihovem prostoru poselitve.

Skoraj celotno obmejno območje na obeh straneh jugoslovanske meje na območju Slovenije s sosednjimi državami je narodnostno mešano ozemlje. Italijanska narodnost je pomešana s slovenskim večinskim narodom na obmejnem območju Severne Istre ob italijanski meji, madžarska narodnost pa s slovenskim večinskim narodom v Prekmurju ob madžarski meji. Slovenci kot manjšina pomešano žive z madžarskim večinskim narodom na obmejnem območju sosednje Madžarske, z večinskim avstrijsko-nemškim narodom na Štajerskem in Koroškem v sosednji Avstriji ter z avstrijsko-nemško in furlansko narodnostno manjšino in italijanskim večinskim narodom v Kanalski dolini, Reziji, Beneški Sloveniji, na Goriškem in Tržaškem v sosednji Italiji.

Zaradi tega smo v geografiji posvečali proučevanju problemov narodnostne pomešanosti že doslej veliko pozornost. Že več kot dvajset let skupaj z raziskovalci in njihovimi inštitucijami slovenske narodnosti v Italiji in Avstriji proučujemo probleme spreminjanja poselitve ter socialnih in ekonomskih sprememb narodnostno mešanih in s Slovenci poseljenih območij v sosednjih državah, pa tudi v Sloveniji. Pri teh raziskavah se je pokazalo, da je potrebno proučevati funkcijo narodnostnih manjšin v obmejnih območjih v sklopu celotnega kompleksa družbeno gospodarske preobrazbe dveh sosednjih držav, njihovega poselitvenega prostora, gospodarskega in družbeno-političnega povezovanja Avstrije, Italije ter Madžarske z Jugoslavijo in še posebej na nivoju povezovanja med obmejnimi deželami, regijami in republikami, ter v sklopu tega med ožjimi in narodnostno pomešanimi območji v SR Sloveniji in sosednjih dežel in regij.

Raziskave posameznih narodnostno mešanih območij vzdolž jugoslovanske meje na območju SR Slovenije so pokazale, da se je položaj in funkcija narodnostnih manjšin v primerjavi s stanjem pred tridesetimi leti bistveno spremenil. Vsa narodnostno mešana območja je zajela hitra socialno-ekonomska preobrazba, tako socialno-ekonomske strukture kot podobe, strukture in funkcije njihovega poselitvenega prostora.

Na vseh obmejnih območjih je ob spreminjanju socialno-ekonomske strukture prebivalstva moč spremljati stagnacijo ali pa celo nazadovanje števila prebivalstva ob hkratnem hitrem nazadovanju deleža kmečkega prebivalstva. To moremo pripisati odpiranju meja tokovom blagovnega in osebnega prometa ter informacij in s tem povezanega pospešenega gospodarskega razvoja. V okviru procesa odpiranja meja in gospodarskega pospeševanja obmejnih območij, ki je spremenil obmejna območja iz agrarnih v polurbana in iz etnično pretežno homogenih ter z manjšinami poseljenih območij v narodnostno mešana obmejna območja, sledimo ob tendencah zmanjševanja števila pripadnikov narodnostnih manjšin izboljševanju njihove socialne strukture. Te tendence seveda niso povsod enake in se odpirajo vprašanja, v kolikšni meri in kako učinkujejo na družbeno-ekonomsko preobrazbo in funkcijo narodnostno mešanih območij ter prispevajo k nasilni asimilaciji pripadnikov manjšin, ter še

posebej, katere mere bi bile potrebne, da bi se zavrlo upadanje števila pripadnikov manjšin in uskladil razvoj njihove socialno-ekonomske strukture s strukturo večinskega naroda.

Že skromna proučevanja funkcije narodnostnih ozemelj v okviru dežel sosednjih držav Alpe-Adria in mednarodno tranzitne prometne funkcije SR Slovenije za celotno Jugoslavijo in tokov blagovnega, osebnega prometa in informacij na evropskem in interkontinentalnem nivoju, so pokazala, da SR Slovenija s sosednjimi deželami postaja enotno in preko meje povezano prostorsko prometno vozlišče, kjer se križajo in pretakajo tokovi osebnega in blagovnega prometa in informacij z vseh evropskih smeri. Kaže se, da so z manjšinami poseljena območja območja križanja dežel z različnim družbeno-političnim sistemom in pripadnostjo različnim regionalnim skupnostim Evrope.

To je prostor, ki je v Evropi najgosteje posejan z mejnimi prehodi (tako cestnimi, železniškimi, pomorskimi in letališkimi) ter v okviru katerega so bili sprejeti številni dogovori o gospodarskem, političnem in kulturnem sodelovanju med sosednjimi državami. Prav tako je gosta mreža univerz ter (čeprav še s preskromno prisotnostjo) uporaba jezika narodnostnih manjšin ali narodov sosednjih držav v učno-vzgojnih ustanovah različnih nivojev ter v časopisih, na radiu in televiziji.

Z odpiranjem meja se oblike povezovanja med sosednjimi državami izredno stopnjujejo. Pri tem se odpira vprašanje, kje in na kakšen način bi bila potrebna prizadevanja za vključevanje pripadnikov manjšin v ta sodelovanja, saj integracija slovenske manjšine v družbeno-ekonomske tokove večinskih narodov in povezovanja teh s sosednjimi državami matičnih narodov ni na ustreznem nivoju. V kolikor je to vključevanje pogojeno z uporabo jezika in kulture manjšin, zagotavlja to njihovo enakopravnost v socialno-ekonomskem procesu in enakopravnost v razvoju njihove kulture in uporabe jezika z večinskim narodom, kar ustreza družbeno-ekonomskemu razvoju celotne družbe v njihovem prostoru poselitve.

Z nadaljnjimi raziskavami zgoraj navedenih problemov, ki morajo biti zasnovane interdisciplinarno in na meddržavni osnovi, lahko geografska znanost bistveno prispeva k taki osvetlitvi navedenih problemov, ki bi lahko pomagali zagotavljanju enakopravnosti slovenske manjšine in narodnosti v SR Sloveniji v njihovem prostoru poselitve. To pa je možno le takrat, če se pri svojem delu povezujemo s pripadniki slovenske manjšine ali italijanske in madžarske narodnosti ter ustreznimi raziskovalnimi in univerzitetnimi institucijami v obmejnih območjih sosednjih držav.

Literatura

V. Klemenčič, Grenzregionen und Nationale Minderheiten, Geographica Slovenica 8, Ljubljana 1978, s. 7-20

Nacionalno mešana območja v SR Sloveniji, Prekmurje, Slovenska Istra; Geographica Slovenica 16, Ljubljana 1985

V. Klemenčič, Vzgojna in raziskovalna dejavnost Ljubljanske univerze v luči potreb zamejskih Slovencev ter italijanske in madžarske narodnosti v SR Sloveniji, Univerza v Ljubljani, Ljubljana 1975, s. 47-49

M. Klemenčič, Geografska preobrazba podeželja na Tržaškem po zadnji vojni, doktorska disertacija, Ljubljana 1979

V. Klemenčič, Državna granica kao geografski fenomen, referat v tipkopisu z Naučnega simpozija Geografski problemi pograničnih regija naše zemlje v Vranju, 28.-30.maja 1987, 23 strani

UDK 911.3:711.2(45"Trst" = 863) = 863

REGIONALNI RAZVOJ IN NARODNOSTNO VPRAŠANJE

Milan Bufon *

V preteklosti je ozemlje med etnično in sedanjo državno mejo med Italijo in Jugoslavijo bilo z narodnostnega vidika zlahka opredeljivo: podeželje je bilo strnjeno poseljeno s slovenskim agrarnim prebivalstvom, mesta pa so bila narodnostno mešana. Kljub temu med obema navedenima sociogeografskima enotama (mesto, podeželje) ni prišlo do tesnejših stikov. Zato lahko to fazo v družbenoekonomskem, prostorskem in narodnostnem preoblikovanju tega ozemlja opredelimo kot obdobje statičnega sožitja dvoje prostorsko zaprtih enot: imobilnega, v klasično agrarno produkcijo usmerjenega podeželja in predkapitalističnega oziroma predindustrijskega samozadostnega mesta.

V naslednji fazi, ki se je začela v okolici večjih mest prej, drugod pa kasneje, se je med mesti in podeželjem začelo intenzivnejše izmenjavanje blaga, ki je v dobi merkantilizma, a zlasti z razvojem industrializacije, potekalo največ enosmerno. Agrarno prebivalstvo je v mestu veliko lažje kot doslej prodajalo svoje blago in zaslužek vlagalo v izboljšanje življenjskih razmer in same kmetijske proizvodnje. Nov, selektivno usmerjen ekonomski sistem, je še ostreje kot doslej načel vprašanje presežka agrarnega prebivalstva, ki se je deloma preselilo v bližnja večja narodnostno mešana mesta in zaposlitvene centre ter se vključilo v neagrarne dejavnosti, deloma pa izseljevalo izven narodnostno mešanega ozemlja (**). To fazo lahko torej opredelimo kot obdobje enosmernih, labilnih inovacijskih procesov industrializacije in v naslednji stopnji tudi deagrarizacije. Racionalizacija in intenzifikacija kmetijstva na podeželju je nujno vodila od maksimalne k optimalni izrabi tal, vse tesnejši stiki z mestom in urbanimi območji pa so z razvojem začasnih in nato dnevnih migracij omogočili prestrukturiranje aktivnega prebivalstva od primarnih zlasti k sekundarnim dejavnostim. V kolikor so ti procesi potekali večinoma enosmerno, se narodnostna sestava podeželja ni bistveno spremenila, pač pa se je z izseljevanjem avtohtonega slovenskega prebivalstva na neavtohtona urbana in ugodnejša nižinska območja razširil obseg narodnostno mešanega ozemlja. V demografskem pogledu prihaja v tej fazi zlasti do porasta števila mestnega prebivalstva in upada števila prebivalstva, ki živi na slovenskem podeželju.

---

* dipl. geog., Slovenski raziskovalni inštitut Trst, Italija, glej izvleček na koncu Obzornika

** Socioekonomski razvoj malih mest na robu narodnostno mešanega ozemlja je šele pred kratkim dosegel tisto stopnjo, ki tem urbanim centrom omogoča izvajati izrazitejšo privlačno funkcijo, medtem ko sta še do konca druge svetovne vojne to funkcijo izvajali le mesti Trst in Gorica.

Zadnjo fazo označuje razmah terciarnih dejavnosti, tudi tu difuzno iz večjih urbanih centrov navzven. Med mesti in podeželjem postajajo stiki vse bolj intenzivni, mnogovrstni in obojestranski, kar prispeva k zmanjševanju kvalitativnih razlik med obema sociogeografskima enotama. Ob uveljavitvi skupnega, urbanega načina življenja ostajajo razlike med mesti in podeželjem največkrat le funkcijskega značaja. Na ta način se v mestih koncentrirajo zlasti bivalne in neproizvodne dejavnosti, v bližnji okolici mest se locirajo proizvodne dejavnosti, na podeželju pa se ob tržno usmerjenem kmetijstvu razvijajo predvsem rekreativne dejavnosti in dejavnosti, ki se navezujejo na obmejno funkcijo prostora in slede samemu razvoju prometnega in ostalega infrastrukturnega omrežja. Pretok prebivalstva je v tej fazi obojesmeren, prevladuje celo povečevanje števila prebivalstva na tistem delu podeželja, kamor se spričo ugodnejših življenjskih pogojev (prisotnost za sodobno življenje potrebnih storitev, manjša gostota in onesnaževanje, dobra povezanost s kraji dela) naseljujejo predvsem višje socialne grupe. To fazo lahko zato opredelimo kot obdobje prostorsko odprtega in stabilnega formiranja urbane družbe. V tej fazi prihaja do precejšnjega preoblikovanja etnične sestave podeželja s priselitvijo neavtohtonega prebivalstva, ki pa se še dalje obnaša pretežno kot porabnik tega prostora. Slovensko manjšinsko avtohtono prebivalstvo ostaja tako, oziroma šele postaja, tudi tam, kjer je numerično šibkejše od neavtohtonega italijanskega prebivalstva, upravljalec že urbaniziranega in zdaj tudi narodnostno mešanega podeželja, zlasti tedaj, ko se z rastjo njegove ekonomske moči povečuje tudi njegova družbena in politična vloga v novi enotni ali v sistem dopolnjujoči se sociogeografski sferi mesto - urbanizirano podeželje.

Iz narodnostnega vidika sta zadnji dve fazi posebno kritični in delikatni. Druga vodi po eni strani k demografski eroziji manjšinskega avtohtonega ozemlja in v skrajni konsekvenci do propada celotne kulturne pokrajine (primer takega negativnega socioekonomskega in prostorskega preoblikovanja so najbolj periferni predeli Beneške Slovenije), po drugi strani pa k širjenju manjšinskega prebivalstva na neavtohtona ozemlja, kar ima spet lahko različne posledice, tako iz normativno-zaščitnega kot narodnostnega zornega kota (asimilacija). Spet na primeru Beneške Slovenije lahko ugotovimo, da živi dobršen del avtohtonega slovenskega prebivalstva danes že v ravninskem pasu med Čedadom in Vidmom, torej izven klasičnega slovenskega etničnega ozemlja. Pa tudi samo slovensko manjšinsko prebivalstvo je spričo intenzivne prostorske, socialne, ekonomske in narodnostne prepletenosti vse težje opredeljivo. Za ilustracijo primer: neka novejša sondaža prebivalstva v celotnem obmejnem pasu med Trbižem in Miljami je ugotovila, da se 9,4% celotnega prebivalstva smatra za Slovence, 24,9% pa da ima otroke, ki govore ali razumejo slovensko. Zastavlja se torej vprašanje, kateri del populacije naj opredelimo za slovensko oziroma kateri del populacije naj vključimo v slovensko gravitacijsko sfero. Preprost izraz tega stanja je dejstvo, da izhaja kar 36% vseh otrok, ki obiskujejo slovenske otroške vrtce v Italiji iz mešanih zakonov.

Očitno je torej, da so labilni inovacijski dejavniki (industrializacija, deagrarizacija) v dobršni meri preoblikovali in še preoblikujejo slovensko narodnostno skupnost v Italiji. Na splošno lahko trdimo, da je urbanizirana narod-

nostna manjšina, ob zmanjševanju ekonomskih razlik med večinsko in manjšinsko družbeno sfero, potencialno odpornejša pred asimilacijskim pritiskom, pa tudi aktivnejša in samostojnejša. Na ta način se slovenska narodnostna skupnost v Italiji predstavlja kot čedalje bolj pomemben soodločujoč faktor v regionalnem razvoju in lahko učinkoviteje uveljavlja svojo specifiko, navkljub zmanjšani absolutni in relativni konsistenci na svojem etničnem ozemlju. Dinamične spremembe, ki so zajele ta prostor, pa vsekakor odpirajo nove probleme, ki jih ni več mogoče razreševati po starih, na klasični etnični distribuciji in teoriji grajenih konceptih in strategijah.

UDK 312 (45 "Trst" = 863) = 863

POVOJNO DEMOGRAFSKO GIBANJE TRŽAŠKEGA PREBIVALSTVA Z VIDIKA NJEGOVE SLOVENSKE KOMPONENTE

Pavel Stranj *

Globalni številčni razvoj Slovencev, po letu 1945, sta ocenjevali ZVU in Italijanska vlada, odnosno njihovi strokovnjaki (Schiffrer) preko volilnih in šolskih podatkov. Številke so znane: rimska vlada je leta 1953 objavila številko 39.145 in pet let pozneje 30.000. Prvi uradni popis, ki je upošteval narodnost, je dal leta 1961 vrednost 25.582, kar je predstavljalo 8,6% celotne pokrajine, nasproti 20% ob popisu PNOO 16 let prej. "Zmanjkalo" je več kot polovica Slovencev.

V Trst je bil usmerjen močan tok italijanskih priseljencev iz Istre in iz drugih jugoslovanskih pokrajin, a pomemben je bil tudi delež priseljencev iz notranjosti Italije. Med volilci leta 1949 je bilo rojenih na Tržaškem 49,9%, znotraj meja nove Jugoslavije 24,1% in 21,5% drugje v Italiji. Do popisa leta 1981 se je delež rojenih na Tržaškem dvignil do 60,5%, delež rojenih v Italiji pa znižal na 16,4. Delež rojenih v Jugoslaviji znaša danes približno 20% prebivalcev Tržaške pokrajine.

Popis iz leta 1961 je pokazal, da so bili priseljenci iz Italije nadpovprečno prisotni v uradniških službah, oni iz Istre pa v delavskih, odvisnih ali neodvisnih. Za priseljence iz Jugoslavije velja splošno pravilo, da se politični begunci selijo z družinami vred, zato ne pomenijo pomladitve staroselskega prebivalstva.

Proces priseljevanja se je zaključil okoli leta 1957, leta 1954 pa se je sprožil še nasprotni tok, ki je prepeljal predvsem v Avstralijo kakih 10.000 Tržačanov, poleg znatnega števila beguncev iz raznih držav. Ta transfuzija prebivalstva, kateri lahko pripišemo močan, namerni etnični, socialni in politični učinek, je sprožila občutno postaranje celotne prebivalstvene strukture, ki je prišla na dan v naslednji generaciji, po letu 1975. Celotni rezultat tega gibanja je bil, da se je število prebivalstva napihnilo od vrednosti 277.459 leta 1946, na 309.119 leta 1956. Naslednjih 20 let je nihalo med 300.000 in 309.000, nato pa začelo drseti navzdol.

Slovenska narodnostna skupnost je v tem času nazadovala. Selitveni tok iz Jugoslavije je privedel nekaj političnih beguncev, ki so v glavnem nadaljevali svojo pot drugam; med ostalimi Istrani pa je bilo najmanj 3.000 Slovencev in

* dipl. filozof, Slovenski raziskovalni institut Trst, Italija, glej izvleček na koncu Obzornika

Hrvatov, ki so le v izjemnih primerih usmerili svoje otroke v slovensko narodnostno zavest.

Zelo močan učinek pa je imelo izseljevanje v petdesetih letih, ki je sovpadalo z zelo neugodno klimo: kriza tržaškega gospodarstva, 20.000 brezposelnih, nenaklonjenost oblasti do Slovencev in drugo. Med 10.000 izseljenimi Tržačani je bilo vsaj 2.500 Slovencev, ki so predstavljali pomemben del slovenske narodne skupnosti. Po podatkih o splošni strukturi izseljencev, lahko ocenimo, da se je izselilo nad 600 mladih slovenskih družin in nad 600 neporočenih mladih Slovencev. To število predstavlja vsaj 10% "uradno ugotovljene" manjšine pri popisu leta 1961 na Tržaškem. V demografskem pogledu pa je bila izguba veliko večja, kajti 1800 oseb med 20. in 40. letom je pomenilo 27% tega starostnega pasu, ob popisu leta 1961.

Omenjena klima je močno delovala tudi na drugi razlog slovenskega usihanja: na asimilacijo. Skoro vsi mešani zakoni tistega časa so pomenili za Slovence izgubo in pri tem niso bile imune niti osebe, ki so prišle preko poroke k nam iz Jugoslavije. Za to važno komponento slovenskega prebivalstva v Italiji ni še posebnih analiz, a kaže, da nanjo deluje še danes poleg objektivnih pritiskov še neka subjektivna težnja po hitrejši integraciji v večinsko družbo.

To dogajanje najbolje odraža vpis v šole s slovenskim učnim jezikom, a ta podatek ni lahko brati in pogosto je tudi zlorabljen.

Po letu 1961 so se demografske razmere nekoliko umirile, ostala je le ekonomska napetost, ki jo je ustvarjal ekonomski čudež in ki je privabljala v italijanski industrijski trikotnik zlasti mlado kvalificirano delovno silo. Ta interna ekonomska migracija je zajela tudi Slovence. Če sledimo generaciji moškega prebivalstva slovenske narodnosti med 25. in 35. letom starosti od popisa l. 1961 do l. 1971, opazimo znaten primanjkljaj. Spet se je zgodilo to, kar je za večinsko prebivalstvo pomenilo le kvalitativno poslabšanje strukture prebivalstva, je za Slovence pomenilo kvalitativno in kvantitativno obubožanje.

Dosedanje analize popisov 1961 in 1971 (Lokar in Touissant Hočevar) kažejo, da je slovenska komponenta prebivalstva v tem času napredovala hitreje od večine. Nadaljnji poskusi raztegnitve teh trendov do popisa leta 1981 pa kažejo, da manjšina še ni dohitela večine.

Primerjava teh dveh popisov pokaže še en aspekt notranje migracije na Tržaškem: medtem ko je pri italijanskem prebivalstvu zaznavna težnja premika iz tržaške občine v okoliške, se pri slovenskem prebivalstvu opaža obratna smer premikanja. V sedemdesetih letih so neustrezne urbanistične norme še okrepile ta dvojni pretok v škodo Slovencev.

Po letu 1955 so demografski premiki, zlasti priseljevanje novih prebivalcev, začeli močno vplivati na dotedanjo poselitveno sliko. Oblasti so začele razgrajevati staro obmestno prostorsko strukturo, katero so oblikovali predvsem Slovenci, z infrastrukturami in z novimi naselji. Glavna pozornost je bila posvečena obalnemu pasu, od Milj do Štivana, zlasti v občini Devin-Nabreži-

na, ki je ozemeljski vezni člen Tržaške s strnjenim italijanskim ozemljem. Slovenci so v tej občini še leta 1945 tvorili 90% celotnega prebivalstva, leta 1953 še 77,6%, leta 1960 komaj 51,8% in že naslednje leto, po močnem naselitvenem posegu italijanskega prebivalstva, so zdrknili na današnjo raven 34%, vedno po uradnih podatkih popisa iz leta 1971.

Po letu 1976 je začel pešati tudi selitveni prirastek in celotno število pokrajinskega prebivalstva je začelo doživljati zaradi hudega deficita v naravnem gibanju, povprečni letni upad za 2.500 prebivalcev, ki še traja. Slovenci smo to krizo začutili na šolskem področju z rahlo zamudo. Čeprav število rojstev v celi pokrajini pada že od leta 1966, je vpis v prve slovenske razrede osnovnih šol občutno upadel šele z letnikom 1975. Neugodna politična in gospodarska klima je spet začela učinkovati, zlasti preko izbir mešanih zakonov. Teh je vse več, pred dvemi šolskimi leti so v vrtcih na Tržaškem tvorili že 34% staršev vseh otrok, v ožjem mestnem središču pa 50%.

Slovenske organizacije vztrajajo na stališču, da je na Tržaškem med 40.000 in 50.000 Slovencev, kar bi pomenilo med 14 in 18% celotnega prebivalstva, čeprav je bilo v zadnjem petletju vpisanih v prve razrede osnovnih šol povprečno 9,3% otrok rojenih šest let prej. Slovenci si razliko v teh vrednostih razlagajo z asimilacijo, čeprav nekateri politični predstavniki večine trdijo, da v Italiji asimilacije ne more biti.

Vprašanje je, kdaj bo pokrajina, in predvsem občina Trst, dosegla ustalitev na novem demografskem ravnotežju in na kakšni ravni se bo to zgodilo. Predvsem pa s kakšnimi sredstvi. Odgovor je v povezavi med demografskimi, gospodarskimi in političnimi razmerami.

Za Slovence je danes asimilacija veliko bolj pomembna od migracijskih trendov.

Trst postaja vedno bolj zaprt sistem, brez demografskih stikov z zunanjostjo in z vedno občutnejšimi notranjimi napetostmi, ki so prej izraz šibkosti kot pa moči ali rasti.

UDK 911.3(439 "Porabje" = 863) = 863

NEKATERI DRUŽBENOGEOGRAFSKI PROBLEMI SLOVENSKEGA PORABJA

Ludvik Olas *

Pričujoča razprava nima namena podati celostno geografsko podobo Slovenskega Porabja, saj smo to storili že na enem od predhodnih kongresov slovenskih geografov in referat publicirali v Geografskem Obzorniku (1), temveč hoče le opozoriti na nekatere aktualne družbenogeografske probleme, ki so prisotni v obravnavani pokrajini.

1. Problematika dvojezične rabe geografskih imen

Takoj na začetku zastavljamo vprašanje, kako poimenovati s Slovenci poseljeno ozemlje na Madžarskem. V slovenski geografski literaturi se pojavljata dva naziva: Porabje in Slovensko Porabje. V obeh primerih je to svet zahodno od Monoštra (Szentgotthàrd) med avstrijsko in jugoslovansko državno mejo. Vključuje vaška naselja: Gornji Senik (Felsöszölnök), Dolnji Senik (Alsòszölnök), Slovenska ves (Ràbatótfalu), Sakalovci (Szakonyfalu), Števanovci (Apàtistvànfalva), Andovci (Orfalu), Ritkarovci+Verice (Kètvölgy) in Farkašovci (Farkasfa). Upravno in kulturno središče pokrajine je Monošter (Szentgotthàrd), ki leži ob Rabi na njenem severovzhodnem delu.

Geografsko ime Slovensko Porabje sta med obema vojnama že uporabljala Jože Maučec in Vilko Novak (2). Ta naziv je za nas Slovence dokaj konkreten, saj nas takoj vpelje v tisti del Porabja, kjer še danes živi slovenska nacionalnost. Res pa je, da je danes že v manjši meri pomešana z madžarskim in nemškim prebivalstvom. Za madžarsko javnost je naziv Slovensko Porabje toliko sprejemljiv, kot bi bilo za nas Madžarsko Pomurje ali Madžarska Vojvodina, kjer, kakor vemo, živi madžarska nacionalnost. Geografski naziv Slovensko Porabje uporabljajo v svoji literaturi tudi naši rojaki na Madžarskem. Med njimi se oblikujejo mladi izobraženci, ki z literarnimi prispevki in monografijami izpričujejo slovensko prisotnost v tem prostoru (3). Mislim, da mora imeti njihovo mnenje za nas slovenske geografe močno težo, čeprav smo kdaj tudi drugače razmišljali.

Med madžarskimi geografi in javnostjo za našo pokrajino ni dokončno uveljavljenega naziva. Do popisa prebivalstva l. 1980 so za slovensko govoreče prebivalstvo uporabljali naziv Vend, pokrajino, v kateri ti živijo, pa Vendviděk, kar v dobesednem prevodu pomeni Vendska pokrajina. Na zahtevo slovenske

* dipl. geog., višji predavatelj, Pedagoška fakulteta, Univerza Maribor, 62000 Maribor, Koroška cesta, glej izvleček na koncu Obzornika

strokovne in politične javnosti je bilo poimenovanje Vend z letom 1980 uradno ukinjeno, še vedno pa se poleg Rabavidèka (Porabje) v strokovni literaturi tu pa tam uporablja izraz Vendvidèk. Potrebno je omeniti, da Marija Kozar-Mukič v svoji etnološki topografiji Slovensko Porabje rabi namesto prejšnjega Vendvidèka naziv Szlovènvidèk. V prevodu pomeni to pokrajina Slovencev. Če so Madžari naziv Vend odpravili in ga uradno zamenjali za Szlovèn, je ta rešitev najbolj enostavna in za nas sprejemljiva. Vprašanje pa je, kako bodo na to reagirali madžarski geografi in javnost.

Problemi se pojavljajo tudi pri poimenovanju nekaterih porabskih podeželskih naseljih. Dileme nastopajo tam, kjer so Madžari več naselij združili in za združeno naselje uvedli novo madžarsko ime. Takšen primer je naselje Kètvölgy. Sestavljata ga naselji Ritkarovci (Ritkahàza) in Verica (Permise). Novo madžarsko ime (Kètvölgy) je brez tradicije in kljub temu, da živi v njem slovensko prebivalstvo, brez ustreznega slovenskega imena. V slovenskem prevodu pomeni Kètvölgy dolini (dve dolini). Domačini nobenega od obeh slovenskih izrazov ne uporabljajo, niti jih poznajo. Kljub temu jih nekateri že samovoljno vnašajo na slovenske zemljevide (4). Mnenja smo, da moramo kljub združitvi v upravnem smislu ohraniti obe slovenski imeni (Ritkarovci, Verica) tako na zemljevidih kot na krajevni dvojezični tabli.

Skoraj podobna je situacija v Števanovcih, h katerim so priključili naselje Otkovci (Ujbalàsfa). Združeni naselji nosita skupno ime po večjih Števanovcih (Apàtistvànfalva). Škoda je le, da lepo slovensko krajevno ime Otkovci zginja z zemljevida in uradne rabe. Domačini ga v smislu imena za zaselek še uporabljajo.

2. Slabi naravni pogoji, odseljevanje prebivalstva, pogozdovanje pokrajine

Večina porabskih naselij je razloženega tipa in se razprostira po gričevnatem svetu, ki se proti jugu nadaljuje v prekmursko Goričko. Naselja so med sabo povezana z asfaltiranim cestiščem, ki je sicer slabše kvalitete, omogoča pa povezavo tudi ob slabšem vremenu. To ne moremo trditi za vasi na Goričkem na naši strani meje.

Kmetijstvo ima na gričevnatem svetu Slovenskega Porabja slabe naravne pogoje za svoj razvoj. Obdelovalne površine na razgibanem reliefu niso primerne za sodobno strojno obdelavo. Prst je na višjih slemenih plitva, kamnita in zahteva izdatno gnojenje za sorazmerno skromen pridelek. Državno-zadružna posest, ki poseduje na Madžarskem več kot 90% obdelovalnih površin, ni kazala za tem svetom pravega interesa in tako je zemlja v vseh porabskih vaseh ostala v privatni lasti ter brez prave družbene podpore za razvoj. Kmetijstvo je še vedno usmerjeno polikulturno, največ tržnih viškov daje živinoreja. V preteklosti, ko sečnja lesa ni bila omejena, je kritične situacije na kmetijah reševal gozd, pogostoma tudi zdomstvo in sezonska oblika zaposlovanja prebivalstva doma in v tujini. Teh preživelih oblik ni več, namesto njih pa v porabskih vaseh ni nobenega neagrarnega obrata, ki bi zaposloval mlado delovno silo in preprečeval odseljevanje prebivalstva.

Mnogo zemlje je na gričevnatem delu Slovenskega Porabja, zlasti ob gozdovih opuščeno, nakar jo skoraj vedno odkupi državna posest in pogozdi. Površine mladih gozdnih nasadov so se povečale, z njimi pa tudi stalež velike in male divjadi, ki dobesedno pustoši kmetijske pridelke, dokler so na njivi. To se vidi na vsakem koraku, ko potuješ skozi pokrajino. Kmetje ograjujejo njive, ponoči kurijo ognje in čuvajo ogrožene okapavine. Največ škode naredijo srne, jeleni in divji prašiči. Odnos družbe do tega pojava težko komentiramo. Še največ nam pove dejstvo, da je to območje, kjer živi slovensko govoreče prebivalstvo po strokovnem elaboratu Ekonomske fakultete Karla Marxa iz leta 1973 predvideno za rezervat za divjad in lovni turizem (5). V takšnih razmerah poljedelska proizvodnja nima perspektive. Neagrarnih dejavnosti v teh naseljih ni in jih tudi ne predvidevajo. Vedno več mladih ljudi išče zaslužek izven domačega kraja, zlasti v Monoštru in tudi drugje na Madžarskem. Prebivalstvo se izseljuje, vasi se praznijo. Pozitivno rast ob zadnjem popisu prebivalstva izkazuje le Monošter in k njemu priključena Slovenska ves.

3. Hitra asimilacija prebivalstva

Madžarska uradna statistika beleži prebivalstvo po materinem jeziku in nacionalnosti. Leta 1930 je ob popisu prebivalstva živelo v Železni županiji, kamor spada Slovensko Porabje, 4742 Slovencev (Vendov) po materinem jeziku, leta 1949 3704 in ob zadnjem popisu že samo 2764 (6). Od teh se je samo 1565 opredelilo tudi za slovensko nacionalnost. Ti uradni podatki nam izpričujejo sorazmerno hitro asimilacijo slovenskega prebivalstva v Porabju. Mlade generacije, ki prihajajo v predšolske ustanove danes več ne obvladajo porabskega slovenskega dialekta. Njihovi starši so v veliki meri zaposleni v Monoštru in med sabo že občujejo v madžarskem jeziku. V celoti to velja za narodnostno mešane zakone. Učenje dialekta je že pretežno vezano na stare starše in prav ti v marsikateri družini predstavljajo zadnjo generacijo, ki med sabo občuje v porabskem slovenskem dialektu. Res pa je, da je prav ta dialekt najmočnejša korenina, ki povezuje porabske Slovence z matičnim narodom. Kaže, da smo to korenino premalo zalivali. Porabskim Slovencem je nerodno govoriti v svojem dialektu tako v Monoštru, kot v Cankarjevem domu v Ljubljani!?

Slovenski knjižni jezik v porabskih dvojezičnih šolah še zdaleč ni zaživel v takšni meri, kot madžarski na našem nacionalno mešanem območju v Prekmurju. Dvojezični pouk je uveden le pri dveh predmetih in to pri glasbeni vzgoji in pri spoznavanju narave in družbe v prvem in drugem razredu osnovne šole. Pri vseh ostalih predmetih, razen pri materinem jeziku, poteka pouk v madžarščini. Vse skupaj je še v poskusni fazi, ki se bo zavlekla še nekaj časa. Asimilacija tako prehiteva rezultate dvojezičnega šolstva. Če se razmere ne bodo spremenile, bo po nekaj generacijah zajela vse sloje v Slovenskem Porabju živečega prebivalstva. Dvojezično šolstvo bi moralo zajeti vse predmete. Opremljeno bi moralo biti s sodobnimi učbeniki in učnimi pripomočki. To pa zahteva izdatnejšo podporo tudi z naše strani.

4. Odrezanost od matičnega naroda

Ozemlje Slovenskega Porabja nima nobenega neposrednega prometnega stika z matičnim narodom. Najbližja in prometno dokaj odročna vez je preko Hodoša, saj je bila leta 1963 železniška proga ukinjena. Med obema vojnama je deloval mednarodni mejni prehod pri Gornjem Seniku, ki pa ga je "železna zavesa" za dalj časa zaprla. Enako se je dogodilo z maloobmejnim prehodom Verica-Čepinci.

Z obravnavanimi problemi nismo zajeli vsega, dotaknili smo se tistih vprašanj, ki so po našem mnenju danes najbolj aktualna in bi kazalo o njih razmišljati.

Literatura

1. Olas Ludvik, Slovensko Porabje, Geografski Obzornik, Ljubljana 1973
2. Jože Maučec in Vilko Novak, Slovensko Porabje, Ljubljana 1945
3. Marija Kozar-Mukič, Slovensko Porabje - Szlovènvidèk, Ljubljana-Szombathely, 1984
4. Murska Sobota, M 1:50 000, Inštitut za geodezijo in fotogrametrijo, Ljubljana
5. Az Orsèg ès Vendvidèk tàrsadalmi-gazdasâgi ès fejlesztèši lehetösègei, Marx Kàroly Közgazdasâgi tudomànyi Egyetem 1973
6. 1980. èvi nèpszàmlalàs 18. Vas megye adatai, Budapest 1981

UDK 911.3:167(436.6 = 863) = 863

NEKATERI ASPEKTI NAŠE RAZISKOVALNE DEJAVNOSTI MED KOROŠKIMI SLOVENCI

Avguštin Malle *

Po proslavah, ki so potekale ob 50. obletnici koroškega plebiscita, posebno pa še po "Ortstafelsturmu", se je med znanstvenimi delavci v Avstriji povečalo zanimanje za probleme koroških Slovencev in za prostor, ki ga poseljujejo. Nastala je vrsta novih raziskav, ki so v bistvu potrdile raziskovalne rezultate slovenskega zgodovinopisja in jih obogatile še s številnimi podatki iz avstrijskih arhivskih fondov, obenem pa so se uspešno vključile v raziskovalno delo druge veje znanosti kot npr. sociologija, psihologija, pedagogika itd.

Ta razvoj nakazuje določen kvaliteten premik na raziskovalnem področju. Zavzemanje za klasične manjšinske pravice, kot so to zlasti pravica do enakopravne uporabe slovenskega jezika pred uradi in pred sodišči ter pravica do vseh oblik institucionalizirane socializacije v materinščini, se zavestno in utemeljeno povezuje s problematiko globokih sprememb v socialni strukturi prizadete manjšine. Navidezno naravni mehanizmi asimilacije se razkrivajo kot premišljeni posegi določenih interesnih skupin, da pripadniki slovenske manjšine ostajajo v podrejenem družbenem položaju. V ospredje raziskovalnih naporov stopa tudi problematika premagovanja podrejenosti slovenščine, ki realno obstaja v vseh družbenih in življenjskih položajih pripadnikov manjšine. Ravno zadnji primer pa ponovno potrjuje staro ugotovitev, da oblast dosežke asimilacije na Koroškem v današnjem času še vedno pravno ščiti. To nam dokazujejo zakon o narodnih skupnostih iz leta 1976 in njemu sledeče odredbe iz leta 1977. Nenazadnje pa je koroškim Slovencem zaprt - ali pa jim je zelo okrnjen - dostop do medijev masovnega obveščanja, ki danes sooblikujejo jezikovne navade in komuniciranje. Vsi ti ukrepi slovenščini krčijo uporabnost in ji s tem jemljejo družbeni ugled.

Na splošno velja ugotovitev, da je vsak modernizacijski val odtujil koroškim Slovencem tisti njihov del, ki ga je zajel. To velja za izobraženstvo, za delavstvo in nazadnje tudi za kmečko prebivalstvo.

Navidezno naravne mehanizme asimilacije najbolj stavljajo pod vprašaj dvojezična ljudska šola, Zvezna gimnazija za Slovence v Celovcu ter vsi tisti, ki se odločajo na drugih srednjih in višjih šolah za dvojezičen pouk odnosno za alternativni obvezni predmet ali prosti predmet slovenščino.

---

* dr. filo., Slovenski znanstveni inštitut, Celovec, Avstrija, glej izvleček na koncu Obzornika

Če razni raziskovalci ugotavljajo izboljšanje socialne strukture slovenskega prebivalstva na Koroškem, potem temeljijo njihove ugotovitve pogosto na rezultatih ljudskih štetij, ki pa so glede na veliko število slovensko govorečih, ki niso razvili slovenske identitete oz. zavesti, zelo problematični. Šele v zadnjem času se raziskovalci ukvarjajo bolj sistematično s problemi razvoja identitete odnosno zatajitve lastnega izvora. Ravno vprašanje identitete odnosno narodne zavesti bo treba intenzivnejše raziskovati in revidirati po potrebi tudi lastne ocene in nevzdržne obsodbe nezavednega dela slovenskega prebivalstva. Znanstveno bomo morali opisati tudi položaj pripadnika manjšine, ki se mora tkr. dnevno podvreči priznavalnemu načelu in ki je zlasti v majhnih socialnih skupinah podvržen kontrolnim mehanizmom tudi lastne skupine. Izraz tega stanja je nenehno ugotavljanje, kdo da je še "naš" v obeh slovenskih tednikih na Koroškem v smislu priznavanja k skupnosti in aktivnega življenja v njej. Znotraj narodne skupnosti pa se ta miselnost potencira v smeri ideološke pripadnosti k "naprednemu" odnosno "konservativnemu" taboru - "napreden", "moderen", pa je v smislu narodne prebuje 19. stoletja že na poti v narodno odtujitev. Priostreno pa se potem pesnikuje o "našistih" in avtomatično se vsiljuje besedna povezava s fašisti.

Razpolagamo z nekaterimi parcialnimi prikazi, da in kako avstrijski družbeni razvoj vpliva na oblikovanje zavesti slovenskega prebivalstva na Koroškem - padla je v tej zvezi tudi beseda o "mentalni avstrifikaciji" koroških Slovencev, ne da bi jo bil avtor podrobneje opredelil - ni mi pa znano besedilo, ki bi na kateremkoli nivoju ovrednotilo vpliv družbene dinamike v SR Sloveniji na koroške Slovence, če izvzamem kulturno področje - medsebojni vpliv je nedvomen in gospodarski sektor, kjer se sogovorniki iz Slovenije večinoma zadovoljijo z ugotovitvijo, da gospodarski sistem v Sloveniji za koroške Slovence ni stimulativen. Koroški zagovorniki pa so veseli, da ne živijo v tako zaostrenih ekonomskih pogojih.

Na osnovi obstoječih raziskav bi lahko rekli, da se bo socialna struktura manjšine stalno nekoliko razlikovala od večinske. Dejstvo je, da je bila narodna zavest gibalo za vrsto staršev, da so dali svoje otroke na ZGS v Celovcu. Problematizirati pa bi morali trditev, da so koroški Slovenci prehiteli večinsko prebivalstvo na področju visoke izobrazbe. Če to drži, bi to morali znati tudi obrazložiti in se ne bi smeli zadovoljiti z obstoječimi razlagami.

Izobrazbena struktura prebivalstva bo v bodoče še pomembnejši pokazatelj stopnje njenega razvoja. Prav zaradi tega je angažma raziskovalcev na vzgojnoizobraževalnem sektorju, ki ga doživljamo, tako obetaven. Poznanje zgodovinskega razvoja je pogoj za premik k oblikovanju lastnega vzgojnega in izobraževalnega koncepta.

V tej zvezi je umestno tudi vprašanje, ali in v kakšni meri bo koroški Slovenec v bodoče doma v dveh družbenih sredinah in kako bo v njih izoblikoval svojo posebno identiteto. Ob tem je treba ugotoviti, da slovenske univerzitetne ustanove med slovenskimi študenti domala niso prisotne kljub sorazmeroma neproblematičnemu priznavanju visokošolskih diplom. Slovenski univerzi bosta morali ponuditi prilagojene in atraktivne študijske programe za slovenske

študente na Koroškem ali v sodelovanju s celovško univerzo ali pa tudi sami.

Sorazmeroma malo se vključuje politologija v proučevanje manjšinske problematike na Koroškem. Menim, da je notranja politična diferenciacija manjšine že zdavnaj prerasla organizirane strukture koroških Slovencev. Nastale in pojavljajo se nove, posebno problematično pa se mi zdi, če se kaka skupina sama razformira. Tako so v preteklih letih izginili iz slovenskega družbenega življenja na Koroškem domala popolnoma duhovniki, dolga desetletja nosilci narodnega življenja. Najprej so se hote ali nehote abstinirali iz političnega in gospodarskega življenja,v preteklih letih pa so zapustili tudi kulturni sektor. Ta umik je zelo enostranski, če upoštevamo, kakšen vpliv ima cerkev na raznih področjih družbenega življenja na Koroškem in v Avstriji. So pa tudi krogi, ki zavestno odklanjajo stike z osrednjimi organizacijami.

Kdo se bo z metodami politološke znanosti npr. lotil nujno potrebne notranjemanjšinske diskusije? Pomanjkanje notranjemanjšinske diskusije hromi dinamiko razvoja manjšine. Občasna poročila o posvetih o možnosti bolj poglobljenega sodelovanja npr. med obema političnima organizacijama so navadno zelo skopa, ne povedo nič in v bistvu sugerirajo, da neko poglobljeno sodelovanje itak obstaja. Manjka pa osnovni načrt sodelovanja.

Raziskave tudi povedo, na katerih sektorjih bi morali pristopiti k načrtnemu usmerjanju oziroma kadrovanju.

Pogosto ugotavljanje o velikem številu manjšinskih organizacij bi morali opravljati racionalnejše v smeri njihovih identičnih aktivitet in v smeri vprašanja usposobljenosti funkcionarjev. Ob tem bi ugotovili, da je strokovnih organizacij premalo in da poteka diskusija med koroškimi Slovenci zlasti o njihovi poklicni dejavnosti najpogosteje v nemščini in pogosto le v institucionaliziranih strokovnih organizacijah (npr. raznih zbornicah).

Tudi gospodarstvo in gospodarske vede so šele v zadnjem desetletju odkrile slovensko manjšino na Koroškem kot lasten dejavnik. Seveda to ne velja za hranilnice in posojilnice ter za kmečki zadružni sektor. Južna Koroška je glede tega kot obrobna pokrajina v težavnem položaju. Z razliko s Slovenci v Italiji koroški Slovenci še niso razvili svojega lastnega gospodarskega programa in ga v trenutnih razmerah verjetno tudi ne bodo. Vendar obstaja ravno na tem področju ogromno strokovne literature. Država, dežela, občinske skupnosti in posamezne občine imajo svoje predstave gospodarske rasti. Ob pozitivnem razvoju tki. mešanih družb odnosno podjetij z udeležbo jugoslovanskega kapitala bi morali polagoma usposobiti lastni raziskovalni potencial tudi na gospodarskem področju. Gotovo je v preteklosti tudi neizgledna zaposlitve v domačem okolju odvračala študente od študija ekonomije. Ta zavora je delno odpadla, čeprav seveda velja reči, da tudi v bodoče ne bo možno zaposliti vse absolvente ekonomskih univerz in fakultet v domačem okolju, koristili pa bi lahko vsaj občasno ali pa kar permanentno njihovo znanje.

Številne raziskave koroškega vprašanja, ki smo jim priče, seveda niso opravili le slovenski študentje v okviru svojega študija odnosno slovenski raziskovalci v okviru svojih delovnih obveznosti, temveč se je v razglabljanje vklju-

čila vrsta pripadnikov večinskega naroda, ki so se deloma aktivno ali vsaj pasivno naučili slovenščine. Zanimivo bi bilo npr. raziskati, kako je nemški prevod Prušnikovih Gamsov na plazu vplival na raziskovalno in publicistično dejavnost na Koroškem in v Avstriji. Monopola glede raziskovanja koroškega vprašanja ni. Problem je zainteresiral v preteklosti širše kroge v Avstriji. Zato postaja vse bolj nujno, da čimbolj usposobimo lastne, slovenske raziskovalce za odprt dialog z vsemi, ki se ukvarjajo s slovensko manjšino na Koroškem.

V zadnjih letih opažamo tudi tendenco, da se pristopa raziskovanju manjšinskih vprašanj interdisciplinarno. To velja tudi za koroške Slovence.

Seveda ob vsem tem ne moremo prezreti številnih raziskav, ki so jih o Koroški in koroških Slovencih v preteklih letih opravili znanstveni delavci v SR Sloveniji. Ponovno je bila izražena želja po detaljnem pregledu teh dejavnosti, ker so pač številnim interesentom znana le standardna dela, ne pa kopica informacij, ki se skriva o Koroški in koroških Slovencih v raznih priročnikih in publikacijah, ki imajo svoja težišča pač drugje ali pa zajemajo ves slovenski etnični prostor.

Lastno raziskovalno delo je pogoj vsakega sodelovanja na znanstvenem področju. Brez lastnega znanja in objav ter brez razpolaganja z nekim osnovnim fondom informacij in podatkov danes v raziskovalnem svetu ni obstanka. Nivo lastnih raziskav in obseg razpoložljivih informacij stopnjujeta tržno vrednost posameznega raziskovalca in raziskovalne institucije. Ni naloga slovenskega znanstvenega inštituta, da izoblikuje lastni raziskovalni kader na vseh sektorjih, njegova bistvena naloga je, da združuje in povezuje raziskovalce - v našem konkretnem primeru koroškega vprašanja - in registrira njihove znanstvene napore in dosežke, obenem pa mora skrbeti za stike med slovenskimi raziskovalci, ki delajo na različnih znanstvenih področjih.

Pri svojem raziskovalnem delu moramo izhajati iz tega, da je bazična raziskovalna dejavnost pogosto le posredno aplikativna. Številne raziskave o šolstvu koroških Slovencev, ki nikoli niso bile napisane za neposredno "porabo", nam danes olajšujejo zagovarjanje obstoječega dvojezičnega šolstva in omogočajo, da zahtevamo njegovo boljšo materialno osnovo.

Ob zaključku velja opozoriti na potrebo kontinuiranega raziskovalnega in dokumentacijskega dela. Univerzi v SR Sloveniji bosta morali v večji meri upoštevati specifična vprašanja koroških Slovencev, jim nuditi posebne študijske programe in jih usposabljati za najrazličnejše raziskovalne dejavnosti.

UDK 911.3:159.9.019(436.6 = 863) = 863

MANJŠINSKO ŠOLSTVO NA KOROŠKEM

Teodor Domej *

Avtohtono naselitveno ozemlje Slovencev na Koroškem moramo danes definirati kot narodnostno mešano. To področje je od druge polovice prejšnjega stoletja naprej zaradi propadanja tradicionalne težke industrije in zaradi neugodne kmečke strukture večinoma zaostajalo za ostalimi predeli Koroške, se bolj pa za razvojem v centrih gospodarskega življenja državnih enot, v okviru katerih so koroški Slovenci zadnjih sto let živeli. Značilna za slovensko naselitveno ozemlje je torej dolgotrajna periferna lega, ki je zadnjih sedemdeset let povezana z lego ob državni meji. Menjavala so se, odvisno od svetovnopolitičnega razvoja, obdobja priprte, podrte, zaprte in odprte meje. Trajno ga je obeleževal nacionalni konflikt. Narodnostno zatiranje slovenskega prebivalstva je v teku desetletij prehodilo različne faze prikritega in odkritega pritiska in nasilja nad manjšino, kar je imelo za posledico tudi pospešeno asimilacijo. Sočasno s temi procesi se je spreminjala socioekonomska struktura prebivalstva, agrarno družbo je zamenjala industrijska, na njeno mesto pa stopa že postindustrijska.

Šolski sistem ustvarja pogoje za vertikalno in horizontalno mobilnost ter tako sooblikuje možnosti za vključevanje prebivalstva določenega sektorja v družbene procese. Poseben pomen ima v razvoju narodnostnih skupnosti, ker neenake možnosti naglo izoblikujejo sistem, ki ogroža njihov obstoj.

Šolstvo na delu Koroške, ki je bil pred sto leti slovenski, danes pa je narodnostno mešan, je imelo nalogo, da zavira socialni razvoj slovenske narodnostne skupnosti. Ta nastrojenost je zanemarjala razvoj intelektualnih resursov in s tem bistveno hromila družbeni razvoj celotne regije. Šolstvo na narodnostno mešanem ozemlju Koroške je ohranilo to značilnost do današnjih dni, predvsem še za pripadnike slovenske narodnostne skupnosti.

V okviru manjšinskega šolstva na Koroškem je v šolskem letu 1986/87 obiskovalo eno izmed oblik slovenskega oziroma dvojezičnega pouka 2207 šolarjev. Jedro so tvorili učenci, prijavljeni k dvojezičnemu pouku na prvih treh stopnjah osnovne šole (873 otrok; procentni delež prijav v zadnjih letih kontinuirano raste in se danes giblje okoli 20%), dijaki slovenske gimnazije v Celovcu (433 vpisanih) in dijakinje (86) privatne eno- oziroma triletne strokovne šole v Šentpetru pri Šentjakobu. 31 otrok je obiskovalo dvojezičen pouk na predšolski stopnji. Ostalih 784 je obiskovalo predmetni pouk v obsegu dveh do

---

* dr. filo., Slovenski znanstveni institut, Celovec, Avstrija, glej izvleček na koncu Obzornika

štirih tedenskih ur slovenščine (od teh jih je 257 učencev četrte in višjih stopenj osnovne šole, 311 učencev glavne šole, 101 dijak splošnoizobraževalnih šol in 115 dijakov poklicnoizobraževalnih srednjih in višjih šol).

Dežela Koroška zavira predvsem bogatitev dvojezičnih oziroma slovenskih šol. Če je bilo manjšinsko šolstvo v primerjavi z vseavstrijskim nekaj let po ustanovitvi slovenske gimnazije (1957) še nekako v koraku s splošnim razvojem, danes že davno zelo zaostaja. Tip šole, kakršna je slovenska gimnazija, v Avstriji obiskuje manj kot polovica dijakov, ki po obveznošolski dobi nadaljujejo šolanje na enem od tipov višjih šol. Koroške šolske oblasti in politične strukture že celo desetletje bojkotirajo ustanovitev dvojezične trgovske akademije.

Čeprav je manjšinski šolski sistem neizgrajen, je slovenska narodnostna skupnost v dobršni meri izrabila obstoječe možnosti za šolanje (to velja za tisti del, ki ni podlegel asimilacijskemu pritisku). Tako ji je na nekaterih področjih uspelo zapolniti vrzeli, ki so nastale zaradi dvakratnega poskusa uničenja slovenskega izobraženstva (prvič po plebiscitu leta 1920, drugič v času nacionalsocializma) in neobstajanja slovenske gimnazije. Slovenska gimnazija je bila ustanovljena leta 1957, do sedaj je šolanje zaključilo 956 dijakov. S tem se je izobrazbena struktura slovenske manjšine ter naselitvenega ozemlja vidno izboljšala, vendar gimnazija sama ni mogla zagotoviti njenega izravnanega razvoja. Med pripadniki manjšine, ki so dosegli višjo izobrazbo kot samo osnovnošolsko, enostransko dominirajo absolventi splošnoizobraževalne smeri višje šole, tj. gimnazije. Velik deficit pa ima slovenska manjšina pri absolventih poklicnoizobraževalnih srednjih in višjih šol. Ta enostranskost usodno vpliva tudi na izbiro študijskih smeri na univerzitetni ravni. V študijskem letu 1985/86 je od skupno 259 študentov, ki jih je zajela anketa Slovenskega znanstvenega inštituta v Celovcu, izbralo kar 52% študij medicine, prava, ekonomije, slavistike ali teologije, druga pičla polovica pa 45 študijskih smeri. S tem se struktura slovenskih študentov bistveno razlikuje od avstrijskega povprečja. Še bolj enostranska je struktura koroških Slovencev s končano univerzitetno izobrazbo.

Šolstvo na narodnostno mešanem ozemlju Koroške ne ustreza načelom narodnostne enakopravnosti. Slovenski otroci na nekaterih bistvenih področjih vzgoje in izobraževanja nimajo možnosti vzgoje tudi v materinščini. Javni otroški vrtci slovenščine ne upoštevajo. Načelo prijave k dvojezičnemu pouku je za mnogo slovenskih otrok previsoka ovira in zato ne uživajo nobenega pouka v materinščini. Po tretji šolski stopnji je tudi za tiste otroke, ki imajo v šoli še stik z njo, slovenščina večinoma le še učni predmet. V posebnih šolah za umsko, telesno in vedenjsko motene otroke ni ustanov, ki bi upoštevale tudi slovenščino. Avstrijske oblasti ovirajo in onemogočajo bogatitev tipov dvojezičnih oziroma slovenskih poklicnoizobraževalnih višjih šol. Pri poklicnem šolanju za vajence slovenščina ni prisotna. Tudi za slovenskega kmeta ni institucionalizirane oblike poklicnega šolanja v slovenščini. Izobraževanje učiteljev za dvojezičen pouk je nezadovoljivo, skoraj v celoti manjka strokovno izpopolnjevanje učiteljev za dvojezičen pouk. Znanstveno razisko-

vanje in preverjanje uspehov dvojezičnega šolstva je močno ovirano.

Sedanji sistem manjšinskega šolstva premalo odpravlja etnospecifično in spolnospecifično delitev dela. Tudi ne reagira na prostorsko mobilnost slovenske manjšine. Tako v Celovcu ni nobene osnovne šole, ki bi upoštevala slovenščino.

Glede na te pomanjkljivosti in vrzeli so rezultati manjšinskega šolstva na Koroškem celo občudovanja vredni, razumljivi pa le, če upoštevamo kolektivne napore slovenske narodnostne skupnosti, zavzetost in idealizem dvojezičnih pedagogov, visoko stopnjo pripravljenosti za izobraževanje in materialne žrtve slovenskih staršev in otrok.

Predvsem v zadnjih štirih letih je Koroška sredi razprave o novi ureditvi šolstva na narodnostno mešanem ozemlju Koroške. Veljavna ureditev je bila izpostavljena napadom protislovenskih organizacij. V ospredju je bil sicer predvsem skupen dvojezičen pouk v osnovni šoli, posredno pa so hotele prizadeti manjšini sovražne skupine vse oblike pouka slovenščine.

Šolski konflikt pa razkriva tudi sistemsko značilnost avstrijske manjšinske politike. Manjšina v politično odločanje o bistvenih vprašanjih svojega razvoja ni enakopravno vključena. Mesto narodnostnih skupnosti v avstrijskem političnem sistemu je, kar se tiče procesov odločanja na področju manjšinske politike, v nasprotju z mednarodno veljavnimi standardi. Takoimenovani tristrankarski sporazum iz leta 1976 je potrdil sistem odločanja, ki manjšino v bistvu izključuje kot enakopravnega partnerja.

Trenutna situacija je, da uradna Koroška skuša izsiliti model, ki povzema osnovne zahteve protimanjšinskih sil, ker izhaja iz čim večje segregacije otrok po učnem jeziku. Prostorska segregacija naj srednjeročno omaje tipe dvojezičnega in manjšinskega šolstva; od dvojezične vzgoje naj najprej odvrne otroke z nemško materinščino, za slovenske otroke pa naj bi šel razvoj vedno bolj v smeri pouka materinščine v okviru predmetnega pouka ali pa pouka v privatnih vzgojnih in šolskih ustanovah. Oboje pa že v zgodnji mladosti pretrga socialne vezi otrok različne etnične pripadnosti. Tak model strateško preprečuje razvoj v smeri funkcionalne in obojestranske dvojezičnosti prebivalstva narodnostno mešanega področja.

Šolski sistem za narodnostno mešano ozemlje, ki manjšino potiska v še bolj neenakopraven položaj, meri na uničenje socialne in organizacijske mreže manjšine, jemlje njeni identiteti socialno osnovo in okrnjuje bogastvo sicer že ogroženih, a vendar še obstoječih struktur medetničnih odnosov na Koroškem. Prizadene pa tudi celotni družbeni razvoj obmejnega področja.

Skušnje kažejo, da konfliktni potencial večnacionalne družbe raste, če v njej prihaja do etnospecifične delitve dela. K mirnemu razvoju odnosov med narodnostnimi skupnostmi prispeva torej tudi čimbolj izravnana izobrazbena in socialna struktura. Aktualna naloga na Koroškem je premagati stopnjo današnje delitve dela, ki zapostavlja ljudi tudi po regionalni, etnični ali spolni pripadnosti, kar negativno prizadene slovensko narodnostno skupnost in jo ogroža v njenem obstoju in razvoju.

UDK 911.3:325.252 (497.12) = 863

ZDOMSTVO IN PREOBRAZBA PODEŽELSKE KRAJINE

Anton Gosar *

Zaposlovanje delovne sile v tujino, predvsem odvečne agrarne, je stalnica demografskih gibanj v Jugoslaviji. Učinki takega zaposlovanja so mnogostranski oziroma socialno-geografsko pogojeni. Predvsem moramo ločiti med selitvami za stalno in tistimi (vsaj) katerih prvoten namen je vrniti se po določenem času v domovino.

Izselitve pomenijo dokončen prelom z upravno-politično ureditvijo v domovini, a kljub temu pripomorejo k širitvi kulturnega duha matičnega naroda po svetu. Neredko so vezi pripadnikov te skupine migrantov z domovino reducirane le na prostočasne dejavnosti (turizem in rekreacija), ki pa veže občasno nase tudi naložbo kapitala v nepremičnine, ali druge (donosne) dejavnosti.

Začasno zaposlovanje na tuje ima nasprotno mnogostranske učinke v prostorski urejenosti in organiziranosti okolja v domovini, iz katerega izhaja. Predvsem so učinki vidni in zaznavni v:

- pospešeni urbanizaciji podeželskih in predvsem obmestnih območij
- prestrukturiranju gospodarske dejavnosti v izrazitih emigracijskih, nekdaj izključno agrarnih območjih in v
- socialno-geografski preobrazbi podeželja (diferencirano glede na periferno lego, oziroma distančne dejavnike: med krajem zdajšnje zaposlitve, zaposlitvenimi centri v domovini in krajem stalnega bivanja).

Raziskave sociologov in geografov so pokazale, da ima, ob upoštevanju interrepubliških in "zdomskih selitev", Slovenija v okviru Jugoslavije posebno vlogo. Je edina republika v državi s pozitivnim migracijskim saldom, kar pomeni, da je primanjkljaj v delovni sili, ki ga je ustvarilo začasno zaposlovanje v tujino, že v letih 1971-1981 nadomestila z zaposlovanjem delavcev iz drugih republik oziroma z vračajočimi se migranti.

To je zelo pomemben podatek v času, ko iščemo poti za povratek (kapitalno sposobnih) zdomcev domov. Izmed treh skupin delavcev na začasnem delu v tujini -

---

* mag., asistent, Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, Univerza Edvarda Kardelja, 61000 Ljubljana, Aškerčeva 12, glej izvleček na koncu Obzornika

- delavcev zaposlenih pri inozemskih delodajalcih (z, ali brez posredništva jugoslovanskih zavodov za zaposlovanje),
- delavcev jugoslovanskih podjetij ("detaširani delavci") na daljšedobnih delovnih opravilih v tujini (gradbeništvo,zastopstva ...) in
- predstavnikov jugoslovanskih družbenih in kulturnih institucij v tujini -

imata pravno in dejansko možnost za vrnitev in zaposlitev le zadnji dve skupini. Največja, prvoomenjena skupina teh delavcev pa si mora pogoje za vrnitev šele ustvariti, oziroma upoštevati tudi potrebe družinskih članov, ki so jih privedli s seboj. Ker se funkcije življenja z vsakim letom bolj zakoreninjajo v okolju začasne zaposlitve (bivanje, izobraževanje, rekreacija ...), se povratek vedno bolj odmika in je vedno večje tisto število oseb na začasnem delu v tujini, ki začasnost že pojmujejo kot trajnost (vsaj za čas delovno aktivne dobe).

Podatki, ki sta nam jih posredovala popisa prebivalstva Jugoslavije leta 1971 in 1981, so nam omogočili diferencirati ozemlje republike Slovenije glede na tozadevno stopnjo povezanosti s tujino. Na tem omenjenem prostoru ni moč predstaviti celote tega dela. Zato bi radi (ob kartah) opozorili na nekaj pomembnejših ugotovitev. Analiza, ki je opredelila delež začasno zaposlenih v številu aktivnega prebivalstva, je kot osnovno celico proučevanja upoštevala katastrsko občino. V območjih, kjer število delavcev v tujini presega petino zaposlenih doma, je umestno govoriti o bolj ali manj prevladujoči odvisnosti od trga delovne sile v tujini in vplivu le-tega na obravnavano regijo. Slovenija izkazuje nekaj značilnih območij, kjer je ta delež presežen. Brez izjeme gre povsod za republiškemu središču periferna in v večjem odsotku tudi prevladujoče agrarna območja.

* V Severovzhodni peripanonski Sloveniji, kjer prevladuje ob nad 20% deležu delovne sile zaposlene v tujini, še druga za razred nižja kategorija.

Neravnovesje med ponudbo delovnih mest doma in tistimi v tujini izkazujejo poleg tega še obširnejša kraška območja Dolenjske in Bele krajine, pa tudi odprtim zahodnim mejam bližnja alpska območja Zgornjega Posočja in Doline.

Intenzivnejše učinke migracij na začasno delo lahko pričakujemo prav na teh območjih. Predvsem je za vsa periferna in podeželska območja Slovenije eksemplarično območje Prekmurja. Medtem, ko je posledica deagrarizacije in zaposlitve v tujino iz obširnih območij ravninskega Pomurja še lahko reševala intenzifikacija kmetijske proizvodnje (v okviru agrokombinatov) in inovacije v pridobivanju kmetijskih produktov (sladkorna pesa), pa se delni demografski ostarelosti in odmiranju širših območij perifernega podeželja na Goričkem in Slovenskih Goricah ni moglo zoperstaviti. Celo v okviru decentralizacijskega plana razmestitve industrijskih obratov v Sloveniji, znanega pod imenom "policentrični razvoj industrije", je bilo moč oživiti le ožja območja in v teh obratih zaposliti že itak doma prebivajočo žensko delovno silo.

Tako kot so posledično omenjenemu oživele nekatere vasi (Petrovci, Turnišče),

so zdomci s kapitalom in povratniki iz tujine urbano oživeli suburbane cone Murske Sobote in Lendave ter obcestne vasi med obema krajema in avstrijsko mejo. Zdomstvo, kot tipični pojav teh krajev, je ohranilo po vaseh ponavadi dve do tri večje kmetije, obenem pa v centralne kraje te regije vneslo terciarne (gostinstvo, prevozništvo) in obrtne dejavnosti. Občasni cikli migracij, odhajanje in vračanje, so za to pokrajino značilni! Povratniški migracijski tokovi so ustrezno velikemu številu delavcev na začasnem delu v tujini tod najštevilnejši v primerjavi z vso Slovenijo.

** Diferenciacijo Slovenije po selitveni mobilnosti v tujino smo povezali s stopnjo družbenega in gospodarskega razvoja. Komparacija med številom migrantov na začasnem delu v tujini, deležem le-teh v številu aktivnih prebivalcev prizadetih občin in nacionalnim dohodkom le-teh je pokazala, da obstaja izrazita soodvisnost med manjšo razvitostjo regij in večjo selitveno mobilnostjo v tujino. Glede na podatke iz popisa 1971 smo lahko identificirali štiri tipe območij.

*** Distančni dejavnik pri začasni zaposlitvi v tujini je izredno pomemben.

Delavci, zaposleni v Furlaniji-julijski krajini, v Avstriji in v južni Nemčiji so ponavadi tedenski obiskovalci svojih domov. Pod vplivom mednarodne tedenske migracije se oblikuje terciarna ponudba ne le ob cestah od zaposlitvenih centrov do Jugoslavije, ampak tudi v Jugoslaviji sami. Prekomejni promet je prav zaradi teh migracij izredno močan čez vse leto (glej študiji avtorja v "Tourism and Borders" - Frankfurt/Main, 1979 in v "Osterreich in Geschichte und Literatur mit Geographie" - Wien 1985).

Omenjeni trije primeri kažejo, da so vplivi zdomstva, ne glede na to ali gre za dejansko vračanje oseb ali ne, izredno močan preoblikovalec pokrajinske slike in funkcije nekaterih (v šestdesetih letih) po emigraciji v tujino znanih regijah.

UDK 973(73=863) = 863

SODOBNI PROBLEMI ORGANIZIRANOSTI POSELITVE IN RAZVOJA KULTURE AMERIŠKIH SLOVENCEV

Matjaž Klemenčič *

Problematika raziskovanja sodobnih problemov Ameriških Slovencev je v slovenski znanosti praktično še nedotaknjena. Vendar pa vemo o njihovih problemih kar veliko, saj smo se z Ameriškimi Slovenci ukvarjali zgodovinarji in etnologi, med geografi pa je omembe vredno potopisno delo pokojnega Antona Melika Amerika in Ameriška Slovenija (1956) (1). To delo nam na potopisen način prikazuje razmere med Ameriškimi Slovenci v petdesetih letih in nakaže nekatere njihove probleme. Kot zgodovinar sem se ukvarjal v prvi vrsti s problematiko Ameriških Slovencev do konca druge svetovne vojne, pri čemer sem proučil njihovo poselitev, politično organiziranost, organiziranost Bratske podporne organizacije ter njihovo organiziranost v kulturno-prosvetnih društvih. Proučil sem tudi odnos Ameriških Slovencev do stare domovine, še zlasti v obdobju prve in druge svetovne vojne. Rezultat tega dela je pravkar izšel v knjižni obliki pri Zalobi obzorja v Mariboru (2).

Poselitev Ameriških Slovencev je v času od srede 19. stoletja do l. 1980 doživljala velike spremembe. Večina Ameriških Slovencev danes predstavlja potomce priseljencev, ki so se priselili v ZDA v zadnjem desetletju 19. stoletja in v prvem desetletju 20. stoletja. Tako gre za četrto in peto generacijo slovenskih priseljencev v ZDA. Ti Slovenci so se večinoma naselili v ameriških zveznih državah Minnesota, Michigan, Wisconsin, Pensilvanija in Ohio kot tudi v Kaliforniji ter v državo in mesto New York. V te države se je naselilo 90% slovenskih priseljencev. Kasneje, že do l. 1940, se je na podlagi notranjih migracij pričel proces razseljevanja slovenskega prebivalstva v ZDA. Že v tem obdobju pa so se ustvarile nekatere nove aglomeracije slovenskih priseljencev. Tako se je v tem obdobju ustvarila velika koncentracija Slovencev v Clevelandu, in to predvsem iz priseljencev iz Pensilvanije. O tem nam pričajo tudi številke, saj je število Slovencev v Pensilvaniji v tem obdobju upadlo, medtem ko je število Slovencev v Clevelandu naraslo, tako da jih je bilo l. 1920 okrog 25.000. Že leta 1910 pa je predstavljal Cleveland drugo največje slovensko mesto takoj za Trstom. Prav tako so se že do l. 1940 pojavili tudi prvi Slovenci v južnih ameriških zveznih državah, vendar pa še ne tako izrazito, kot je to značilno za obdobje po drugi svetovni vojni. V obdobju med obema vojnama se je v ZDA priselilo le kakih 15.000 Slovencev, pri čemer je šlo deloma za združevanje družin, deloma pa za begunce izpod

* dr. zgod., docent, Pedagoška fakulteta, Univerza Maribor, 62000 Maribor, Koroška cesta, glej izvleček na koncu Obzornika

Italije, saj se je do l. 1924 95% priseljencev hrvaške in slovenske "rase oziroma narodnosti" rodilo na področju, ki je po prvi svetovni vojni pripadlo Italiji.

Podatki ljudskih štetij v letih pred drugo svetovno vojno nam povedo, da je bilo v ZDA leta 1910 183.431 prebivalcev s slovenskim materinim jezikom, od tega 123.631 prve in 59.800 druge generacije; leta 1920 208.552, od tega 102.764 prve in 105.808 druge generacije, leta 1930 77.671 prebivalcev s slovenskim materinim jezikom priseljencev prve generacije; leta 1940 pa 184.420 slovenskih priseljencev, med njimi 75.560 prve, 103.080 druge in 5.780 tretje generacije.

Po drugi svetovni vojni se je priselilo v ZDA kakih 10.000 Slovencev, med njimi 3.000 v obdobju takoj po drugi svetovni vojni od 1949-1952, pri tem gre za politične begunce kakor tudi za vojne zločince, deloma pa je šlo za ljudi, ki se preprosto niso mogli sprijazniti s političnimi spremembami v domovini.

Potem ko se je v šestdesetih letih kot ena od glavnih vrednot samoupravne socialistične družbe v Jugoslaviji uveljavila odprtost jugoslovanskih državnih meja, je prišlo do tega, da se je precejšnje število Jugoslovank in Jugoslovanov poročilo v ZDA in se na tej podlagi tu tudi naselilo, prav tako je prišlo tudi do naseljevanja intelektualcev in drugih procesov, ki so omogočili nov priselitveni-izselitveni val v ZDA. Ti priseljenci so se naseljevali v območjih klasične poselitve Slovencev v ZDA. Procesi razseljevanja pa so se nadaljevali tudi po l. 1945. Še zlasti so se Slovenci naseljevali na Florido in v Kalifornijo, kamor so odhajali v pokoj priseljenci prve in druge generacije. Zanimivo je, da so ustvarili v tem obdobju nove naselbine, še zlasti na Floridi, kjer so organizirali tudi svoja Bratsko podporna in kulturna društva. Po podatkih ljudskega štetja 1980 je bilo v ZDA 126.463 oseb, ki so navajale slovensko predništvo. To pomeni, da še danes živi v ZDA 5% slovenske populacije (3).

Ameriški Slovenci so se tako kot vsi drugi priseljenci, ki so v ZDA prihajali v obdobju tik pred prvo svetovno vojno, organizirali v Bratsko podpornih organizacijah, katerih osnovo je predstavljalo zavarovanje za primer smrti, nesreč pri delu kakor tudi pokojninsko zavarovanje. Ameriška družba takrat še ni poznala socialnega in pokojninskega zavarovanja. Poleg tega pa so ta podporna društva predstavljala tudi obliko, v kateri so Ameriški Slovenci zbirali tudi sredstva za kulturno informacijsko delovanje, vsaka večja vzajemno podporna jednota je izdajala svoj časopis, hkrati s tem pa so se tudi ukvarjali s politično in versko dejavnostjo. Ameriški Slovenci so organizirali osem podpornih jednot. Teh osem podpornih jednot je predstavljalo nekako tudi osem različnih opredelitev med Ameriškimi Slovenci od Slovenske podporne jednote, ki je združevala socialiste in liberaliste med njimi, pa do Kranjsko-slovenske katoliške jednote oziroma današnje Amerikansko-slovenske katoliške jednote, ki je združevala le stroge katolike in pri katerih je bil pogoj za članstvo to, da so bili člani verni katoliki, ki so hodili k spovedi

vsak teden. SNPJ je izdajala najprej Glasilo SNPJ, nato pa Prosveto, ki jo izdaja še danes, prav tako pa je Kranjsko-slovenska katoliška jednota izdajala Glasilo KSKJ in sodelovala pri izdajanju Amerikanskega Slovènca.

Danes imata obe jednoti po okrog 40.000 članov, SNPJ več kot KSKJ. Danes se je seveda tudi KSKJ morala prilagoditi zahtevam časa in ukiniti potrebo po spovedi in podobne zahteve. Mešanje zakonov je prav tako opravilo svoje, tako da članstvo v jednotah ni več omejeno le na Slovence. Prav tako imajo jednote vsaka svoj rekreacijski center in prav okrog tega, kaj bi storili s tem rekreacijskim centrom, se razvija glavna debata. Ustanovili so celo Borough of SNPJ, saj jim je občinska oblast prepovedala točenje alkoholnih pijač. Problem so rešili zelo preprosto. Na ozemlju Campsidea so ustanovili svojo občino. Sicer pa te jednote delujejo danes le še kot velike zavarovalniške družbe in ne toliko kot prosvetna društva.

Političnih organizacij Ameriški Slovenci kot Slovenci danes praktično nimajo več, če ne štejemo majhnih združenj in društvec političnih emigrantov. Med kulturne in znanstvene organizacije lahko štejemo npr. Slovensko društvo v Foerst Cityu, Pensilvaniji, ki organizira predavanja, katerih se udeležuje tudi po 500 ljudi (Forest City je mestece na meji med ameriško zvezno državo Pensilvanijo in ameriško zvezno državo New York z 2000 prebivalci ter še 4000 prebivalci na okoliških kmetijah. Med njimi je kar okoli 20% Slovencev).

Kot znanstveno društvo je omembe vredno Society of Slovene Studies - organizacija, ki združuje znanstvenike ameriških, kanadskih, nemških, zadnje čase pa tudi jugoslovanskih univerz, katerega jedro pa tvorijo Ameriški Slovenci vseh političnih prepričanj in generacij.

Literatura

1. Melik A., Amerika in ameriška Slovenija, Ljubljana 1956

2. Klemenčič Matjaž, Ameriški Slovenci in NOB v Jugoslaviji, Maribor 1987

3. Klemenčič Matjaž, Slovenci v ameriški statistiki, Celovški zvon II/4, Celovec 1984, str. 23-30

UDK 911.3:325.11(73 "Stearns County" = 863) = 863

"KRANJCI" V STEARNS COUNTY - VEZI MED ETNIČNO ZAVESTJO IN ZEMLJEPISNIMI DEJAVNIKI V NEKI SLOVENSKI KMEČKI NASELBINI V MINNESOTI

Majda Kodrič *

Največji val slovenskega izseljevanja v ZDA sega v obdobje od konca 19. stoletja do prve svetovne vojne in se vključuje v tedanje množično izseljevanje iz Južne in Vzhodne Evrope zaradi tamkajšnjih neugodnih gospodarskih razmer. Ti tako imenovani "novi priseljenci" so v ZDA predstavljali obsežno nekvalificirano delovno silo, ki je bila potrebna za hiter razvoj ameriške industrije. Hkrati so znatno pripomogli k velikemu porastu ameriškega mestnega prebivalstva v tistih letih.

Ta oznaka ustreza veliki večini slovenskih priseljencev v ZDA. Vendar lahko dobimo popolnejšo sliko stvarnosti ameriških Slovencev, če upoštevamo tudi tiste, ki so se razlikovali od "novih priseljencev" po času izselitve, naselitvenih vzorcih in prilagoditvi ameriškemu okolju. V tem smislu je npr. pomemben pojav slovenskih misijonarjev na ozemlju, ki je sedaj zajeto v države Wisconsin, Michigan in Minnesota, v teku 19. stoletja. Dejavnost Friderika Barage, Josipa Buha, Franca Pirca in drugih misijonarjev za pokristjanjevanje Indijancev je bila obravnavana že v več študijah. Vendar je potrebno še nadaljnje proučevanje njihovega delovanja in v tem okviru tudi raziskovanje vpliva, ki ga je imela njihova prisotnost v teh krajih na poselitev le-teh z Evropejci in na etnični značaj naselbin. V zvezi s tem izstopata osebnosti Josipa Buha in Franca Pirca, ki sta delovala na ozemlju Minnesote. Prvi je imel vodilno vlogo znotraj verskih skupnosti številnih slovenskih naselbin v tej državi, kot tudi pri ustanovitvi časopisa Amerikanski Slovenec in podporne organizacije Kranjsko-Slovenska Katoliška Jednota. Drugi pa je odločilno vplival predvsem na naseljevanje upravnega predela Minnesote Stearns County (1).

Stearns County leži 70 milj severozahodno od glavnega mesta Minnesote St.Paul, na zahodnem bregu reke Mississippi. Naseljevanje tega ozemlja z Evropejci se je začelo l. 1854, potem ko so oblasti izselile tamkajšnje Indijance v rezervate. Kot pri naseljevanju zahoda nasploh, so tudi v tem primeru priseljence privabili zakoni, ki so olajševali nakup zemljišč. Že na začetku je prihajalo daleč največ Nemcev, ki so se priseljevali v velikem

---

* mag. amerik., Nižja srednja šola Simon Gregorčič, Dolina pri Trstu, glej izvleček na koncu Obzornika

številu še v prvih letih 20. stoletja. L. 1860 so tvorili 68,2% v tujini rojenega prebivalstva in vse do l. 1920 več kot polovico. Ostale etnične skupine, izmed katerih je vsaka predstavljala manj kot 10% celote, so sestavljali Švedi, Norvežani, Irci in Avstrijci. Med zadnje pa so bili prišteti vsi priseljenci iz avstrijske monarhije, torej tudi Slovenci (2).

Pirc je ob podpori nemških in ameriških katoliških ustanov odločilno prispeval k nemški in hkrati katološki kolonizaciji v tem predelu Minnesote. Zavzemal pa se je tudi za priseljevanje Slovencev, čeprav z manjšim uspehom. Tako je pozimi l. 1864, ko je prišel na Kranjsko po nove sodelavce za misijonarsko delo, pozval rojake, naj se izselijo v ZDA, da bi tam našli boljše življenjske pogoje. Skupina ljudi je sprejela povabilo. Ti so se ob prihodu v Minnesoto naselili v severovzhodnem delu Stearns County, na ozemlju okrajev (townships) Krain, Brockway, Albany, St.Joseph in St.Wendel, čeprav sta le v prvih dveh nastali strnjeni naselbini, in sicer St.Anthony in St.Stephen. V l. 1864 sega prihod prvih Slovencev, Gregorja Pogačnika z družino in Gregorja Peternela, na ozemlje bodoče naselbine St.Stephen. Leto kasneje pa se jim je pridružila zgoraj omenjena skupina rojakov. V bližini slovenske naselbine, severozahodno od nje, se je hkrati naselila skupina Nemcev iz Bavarske. Vendar so Slovenci še dalje predstavljali večino prebivalstva na tem področju, saj so prvim priseljencem sledili mnogi drugi. L. 1867 je naselbino obiskal Josip Buh, ki si je odtlej s pomočjo svojih sodelavcev prizadeval, da bi postavil osnovo za nadaljnjo krepitev tamkajšnje slovenske verske skupnosti. Hkrati se je začela razvijati še ena slovenska naselbina, ki je bila sprva zajeta v okraj Albany, nato pa je bila ločena od njega kot okraj Krain. Naselbina sama je bila ustanovljena kot Kraintown, nato pa je bila preimenovana v St.Anthony. Že samo poimenovanje področja je odražalo znatno prisotnost Slovencev, ki so sprva predstavljali večino tamkajšnjega prebivalstva in med katerimi je kot v naselbini St.Stephen deloval Josip Buh. Ker pa ni prišlo do nadaljnjega dotoka Slovencev, kakršen je bil značilen za St. Stephen, so slovenski naseljenci sčasoma ostali v manjšini znotraj pretežno nemške skupnosti (3).

Naselbini St.Stephen in St.Anthony sta bili proučeni z namenom, da bi bile ugotovljene spremembe v njihovih razsežnostih in strnjenosti v teku časa ter vezi med temi geografskimi značilnostmi in ohranjanjem etnične zavesti preko generacij, ki so si sledile od naselitve do danes. Vendar je bilo v raziskavo zajetih vseh pet okrajev, v katerih so bili prisotni slovenski priseljenci. Tako je bila dobljena popolnejša slika sestava in razporejenosti slovenskega prebivalstva v tem predelu Stearns County, hkrati pa so ob primerjanju različnih razmer postali bolje razvidni dejavniki, ki so pogojevali trdnost etničnih značilnosti. Etnični izvor posameznih družin, čas njihove naselitve, njihova lokacija v naselbinah in morebitne spremembe bivališča so bili ugotovljeni na osnovi podatkov zveznih in državnih ljudskih štetij ter katastrskih map. Najkasnejši razpoložljivi poimenski popis prebivalstva sega v leto 1910. Pri tem štetju so bili zabeleženi popolnejši podatki glede etnične pripadnosti in je bila prvič navedena kot kraj rojstva tudi Slovenija. Pri starejših popisih pa so razvidne slovenske družine v večini slučajev le iz priimka, saj je kot

kraj rojstva v glavnem zabeležena Avstrija, ponekod celo Nemčija in le v nekaterih primerih Krain-Avstrija. Ker se je razen redkih izjem naseljevanje Slovencev na to ozemlje začelo v 60. letih 19. stoletja, se prvi upoštevani podatki nanašajo na ljudsko štetje, ki je bilo izvršeno l. 1870. Kasnejše spremembe v naselbinah pa so bile ugotovljene na podlagi popisov prebivalstva iz l. 1880, 1895 in 1910. Poleg tega so bile pregledane katastrske mape iz l. 1896, 1912, 1925, 1955 in 1984. Medtem ko sta prvi dve mapi omogočili določitev lokacije družin, zabeleženih pri ljudskih štetjih iz l. 1895 in 1910, je bilo iz naslednjih razvidno, v koliki meri so do danes naselbine ohranile svoje prvotne značilnosti in katere so bile spremembe v njih (4).

L. 1870 je bilo največ Slovencev zabeleženih v okraju Albany, ki so mu zaporedoma sledili St.Joseph, St.Wendel in Brockway. Do l. 1880 je močno naraslo število slovenskih naseljencev v St.Joseph in St.Wendel. Najbolj znaten delež prebivalstva, in sicer 30%, pa so sestavljali v okraju Krain, ki je bil že ločen od Albany. Znotraj tega okraja je hkrati razumljivo prišlo do upada slovenskega prebivalstva. Najbolj zanimivi pa so podatki iz l. 1880 glede okraja Brockway, kjer je število Slovencev daleč najbolj naraslo in preseglo za skoraj 100 prebivalcev njihovo število v St.Joseph, St.Wendel in Krain. V 70. letih so se torej slovenski priseljenci v Stearns County v večini primerov naselili v Brockway ter tako postavili trdno osnovo za nadaljnji razvoj naselbine St.Stephen.

Iz popisa, ki je bil izvršen l. 1895, sta razvidna velik porast slovenskega prebivalstva v Albany ter hkraten upad v St.Wendel in St.Joseph. Te spremembe sta pogojevali selitev iz obravnavanega predela Stearns County v druge kraje in obratna selitev od drugod v Albany. Zakaj so Slovenci iz St.Wendel in St.Joseph zapustili svoja prvotna bivališča, medtem ko so se številni drugi naselili v Albany? Ta pojav postane laže razumljiv ob upoštevanju dejstva, da se je prebivalstvo v Albany nasploh v zadnjih 15 letih več kot podvojilo in tako naraslo mnogo bolj kot v St.Wendel in St.Joseph. Albany je torej verjetno bil privlačen za Slovence, ker se je razvijal v večje središče.

Iz okraja Krain se je v času med l. 1880 in 1895 izselilo nekaj Slovencev in kljub nekaterim novim prišlecem je njihovo število pojemalo. Hkrati se je celotno prebivalstvo več kot potrojilo, tako da se je delež Slovencev znatno zmanjšal. To je povzročilo postopno oslabitev njihovega vpliva znotraj okraja. Še dalje, čeprav počasneje, pa sta se krepila število Slovencev v Brockway in njihov delež v prebivalstvu okraja. Tudi odtod so se izselile nekatere slovenske družine, hkrati pa se je priselilo mnogo drugih. To je prispevalo k nadaljnjemu utrjevanju naselbine, ki je obenem že beležila naravni prirastek. Ta je postal še važnejši dejavnik v naslednjih letih, ko je začelo pojemati priseljevanje, čeprav je še po l. 1895 prišlo iz stare domovine nekaj priseljencev, in sicer 10 do l. 1910. Porast Slovencev in njihov delež v okviru celotnega prebivalstva sta se nekoliko zmanjšala, vendar so v obeh ozirih prekašali svoje rojake v ostalih okrajih. V Krain, St.Joseph in St.Wendel je sicer slovensko prebivalstvo nekoliko naraslo, vendar brez dotoka novih priseljencev.

Različen je bil položaj v Albany, kamor se je v času od l. 1895 do l. 1910 priselilo 7 Slovencev, torej skoraj toliko kolikor v Brockway. Ob tem se poraja vprašanje, zakaj se kljub temu med Slovenci v Albany etnična zavest ni ohranila v znatni meri. Ne gre pa prezreti, da jih je sicer bilo v tem okraju mnogo, vendar manj kot v Brockway. Zanimivi so tudi podatki glede govorjenega jezika in pismenosti. L. 1910 je bilo število oseb, ki so še obvladali samo slovenščino, višje v Brockway kot v Albany. Hkrati je bila v Albany med temi osebami mnogo bolj razširjena nepismenost. Iz tega lahko sklepamo, da so bili v Brockway Slovenci bolj sposobni ohranjati svojo etnično samobitnost. To so v Albany ogrožale tudi višja gostota prebivalstva in pojemanje kmečkega značaja kraja ter zaradi tega večja razpršenost Slovencev.

Majhen delež Slovencev v okviru celotnega prebivalstva okraja je verjetno pogojeval njihovo razpršenost tudi v St.Wendel, St.Joseph in Krain. Pomembna posledica tega položaja je bil porast mešanih zakonov. Do znatne vključitve takih družin v slovensko naselbino pa je prišlo le v Brockway, kjer so po drugi strani predstavljale najnižji odstotek.

Brockway sam je v naslednjih letih ob neznatnem dotoku priseljencev izgubil važen dejavnik v krepitvi naselbine in v ohranjanju etnične zavesti. Poleg tega so že l. 1910 vsi pripadniki druge generacije obiskovali angleško šolo. Iz tega lahko sklepamo, da je obvladovanje slovenščine postopoma slabelo. Očitno je torej, da so bile strnjenost naselbine in njene razsežnosti bistvene važnosti za nadaljnjo ohranjanje etnične zavesti do današnjih dni.

Iz katastrskih map, ki so bile natisnjene l. 1896 in 1912, je razvidno, da je bila slovenska naselbina v Brockway daleč najbolj strnjena in največja. Tudi posestva Slovencev v Krain so bila strnjena, vendar po razsežnostih niso prekašala tistih v St.Wendel in Albany, ki pa so bila bolj razpršena. Najmanj slovenskih lastnikov in največjo razpršenost njihovih posestev je bilo mogoče zaslediti v okraju St.Joseph. Do srede stoletja so se slovenska posestva zmanjšala povsod razen v Brockway. Katastrske mape iz l. 1984 kažejo nadaljnje krčenje zemljišč Slovencev. Ta pojav je opazen tudi v Brockway, vendar še ni bistveno okrnil strnjenosti in velikosti slovenske naselbine.

Ta izrazita trdnost naselbine St.Stephen se odraža v etnični zavesti njenih sedanjih prebivalcev. Do prve svetovne vojne sta bila še v rabi slovenska maša in poučevanje katekizma v slovenščini, vse do l. 1968 pa so faro upravljali slovenski župniki. Še sedaj poje cerkveni zbor slovenske pesmi za Božič, ob porokah in pogrebih. V naselbini deluje loža Kranjsko-Slovenske Katoliške Jednote, ki šteje 39 članov. Ti podatki kažejo na pomembno vlogo Cerkve v ohranjanju naselbine in etnične zavesti. Še en važen dejavnik pa predstavljajo vrednote kmečkega življenja. V tem smislu je zanimiv primer družine Gogala, ki živi na ozemlju bivše naselbine St.Anthony in še goji etnične običaje, ker je ostala na svojem posestvu. Čeprav prekaša proučevanje teh značilnosti meje geografske raziskave, jih ne gre prezreti, temveč jih je treba dalje pogobiti (5).

Opombe:

1 - Ustrezni podatki se nahajajo npr. v sledečih virih: William P. Furlan: In Charity Unfeigned, the Life of Father Francis Xavier Pierz, Diocese of St.Cloud, 1952; Sister Grace Mc Donald: Father Francis Pierz Missionary, Minnesota History, vol. 10, Junij 1929, str. 107-125; Sister Bernard Coleman and Verona La Bud: Masinaigans: The Little Book, St.Paul, 1972; Maksimiljan Jezernik, Ph.D.: L.I.D. Frederick Baraga, a portrait of the first Bishop of Marquette based on the archives of the Congregation de Propaganda Fide, Studia Slovenica, New York-Washington 1968; Alojz Rebula: Duh velikih jezer, Celje, 1980; June D. Holmquist, Joseph Stipanovich, ... Kennet B.Mass: The South Slavs, They Chose Minnesota, A Survey of the State's Ethnic Groups, ur. June D. Holmquist, St.Paul, 1981, str. 385-387.

2 - William B.Mitchell: History of Stearns County, Minnesota, 1. knjiga, Chicago, 1915, str. 1-3; Edward D.Neill: History of the Upper Mississippi Valley, Minneapolis, 1881, str. 396; Inventory of the County Archives of Minnesota, Minnesota Historical Records Survey Project, Division of Professional and Service Projects, Work Projects Administration, Stearns County, St.Paul, 1940, str. 4,9; Marylin S.Brinkman in William T.Morgan: Light from the Hearth, St.Cloud, 1982, str.3; John G.Rice: Patterns of Ethnicity in a Minnesota County, 1880-1905, Umea, 1973, str. 15; Hildegard B.Johnson: The Germans, They Chose ..., op. cit., str. 15; Compendium of the Federal census 1880, str. 514; Ninth Federal Census 1870, Vol. 1, Tabel VII; Thirteenth Federal Census 1910, Abstract with supplement for Minnesota, str. 601.

3 - Brinkman in Morgan, op.cit., str. 4; Furlan, op.cit., str.3-52, 206-224, 232-233, 236; Mc Donald, op.cit., str.107-117, 167; H.B. Johnson: Factors Influencing the Distribution of the German Pioneer Population in Minnesota, Agricultural History, Vol. 19, Januar 1945, str.54-56; Seventy-fifth Anniversary, Church of St.Stephen, 1871-1946, St.Stephen; 1946, str. 10-11; St.Stephen Has Come Alive in Last 20 Years, Stearns- Morrison Enterprise, 22.maja 1979; Rich Farmland Surrounds St.Anthony, Stearns-Morrison Enterprise, 12.decembra 1978.

4 - Poimenski seznami iz sledečih popisov prebivalstva: 1870 U.S. Federal Census; 1880 U.S. Federal Census; 1895 Minnesota State Census; 1910 U.S. Federal Census; sledeče katastrske mape: Plat book of Stearns County, Minnesota, compiled from official records and actual surveys, Philadelphia, 1896; Atlas of Stearns County, Minnesota, Minneapolis, 1912; Plat book, Stearns County, Minnesota, St.Paul, 1925; Atlas of Stearns County, Minnesota, containing plats of each towship, a county road map, a rural directory of farmers, a farm numbering system, and other features, Fergus Falls, 1955; Land Atlas and Plat Book, Stearns County, Minnesota, Rockford, IL 1984.

5 - Seventy-fifth ....., op.cit. Brinkman in Morgen, op.cit., str. 44, 78; intervjuji z Edwinom Omannom, Ano Petrich, Ano Slivnik decembra 1984.

RAČUNALNIK V GEOGRAFIJI

RAČUNALNIK V GEOGRAFIJI

Ob razgovoru o uporabi računalnika v šoli smo mnenja, da je potrebno prikazati, pri katerih delih bo geograf v svojem poklicu s pridom uporabljal računalnik. Tako smo člani Komisije za računalništvo pri Zvezi geografskih društev Slovenije pripravili kratek pregled uporabe računalnika pri geografskem delu in skušali prikazati, do katere stopnje uporabe računalnika smo do sedaj prišli na področju geografije.

Mag. Milan Orožen Adamič je pripravil prispevek o uporabi računalnika na Geografskem inštitutu Antona Melika pri Znanstveno raziskovalnem centru Slovenske akademije znanosti in umetnosti, mag. Andrej Černe je predstavil način seznanjanja študentov geografije z računalništvom na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete, Aleksander Jakoš prikazuje uporabo računalnika pri delu geografov na Urbanističnem inštitutu SR Slovenije, dr Andrej Kranjc in dr. Franc Šuštaršič sta prikazala dosežke delavcev Inštituta za raziskovanje krasa, ZRC SAZU na področju uporabe računalnikov in Tatjana Ogrinc o delu s pomočjo računalnika na Inštitutu za geografijo Unverze Edvarda Kardelja.

Za hitro širjenje uporabe računalnikov na področje raziskovalnega dela geografov je v znatni meri vplivalo sodelovanje med geografi različnih geografskih inštitucij, predvsem je potrebno poudariti uspešnost sodelovanja med Geografskim inštitutom Antona Melika, Inštitutom za raziskovanje krasa ZRC SAZU in Inštitutom za geografijo Univerze Edvarda Kardelja. Na priporočilo Računalniškega centra Univerze smo se usmerili na uporabo računalnikov tipa ATARI, kar je razbremenilo osrednji računalnik, hkrati pa omogočilo povezavo z njim. Tako precej dela opravimo na manjših računalnikih in smo le pri večjih obdelavah vezani na DEC RCU. Geografi omenjenih inštitucij si pomagamo z izmenjavo izkušenj, z nasveti pri uvajanju novih programov in postopkov. Prav tako pa smo pripravljeni priskočiti na pomoč ostalim pri uporabi nove tehnologije, ki bo olajšala in časovno pospešila prenekatero fazo in omogočila dvig kvalitete geografovega dela.

UDK 91:681.3:061.6 = 863

GEOGRAFSKI INŠTITUT ANTONA MELIKA ZRC SAZU

Milan Orožen Adamič *

V okviru Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU se že nekaj časa ukvarjamo z uvajanjem računalnikov v raziskovalno delo. Začeli smo z delom že pred leti, na izposojenih terminalih, ki so bili povezani z računalnikom Univerze. Ker ZRC SAZU ni univerzitetna inštitucija in so bile te oblike rabe računalnikov razmeroma drage ter zaradi prezasedenosti tega velikega računalnika izven naše ustanove, smo zelo zgodaj spoznali, da kaže prenesti težišče dela na majhne računalnike. V letu 1984 smo se odločili, da nabavimo prvi lastni majhen računalnik, in to Sinclair ZX Spectrum 48 K. Zavedali smo se, da je to začetna in močno zasilna rešitev, vendar ob skromnih sredstvih realna.

Vsa nadaljnja prizadevanja in delo smo načrtovali v treh smereh:

1. izobraževanje kadrov, sodelavcev inštituta,
2. prizadevanja za nabavo boljše opreme,
3. spoznavanje z obstoječo programsko opremo ter deloma razvoj lastnih aplikativnih programov.

Sodelavci inštituta so obiskovali različne izobraževalne tečaje, kjer so si postopoma v okviru možnosti pridobili osnovna znanja iz računalništva. Po drugi strani smo si prizadevali in tudi konec leta 1985, nabavili prvi zmogljivejši osebni računalnik Atari 520ST+ z 1Mb pomnilnikom. Tako so postali stroji Atari, ob Spectrumu naše osnovno delovno orodje.

Od programske opreme smo na Spectrumu intenzivno uporabljali programe, ki jih je izdelal Primož Jakopin, in to Ines, ter kasneje Eve, v vseh njunih najrazličnejših variantah. O prvih rezultatih našega dela smo poročali na prejšnjem zborovanju geografov v Dolenjskih Toplicah.

S pomočjo Primoža Jakopina in še nekaterih drugih programerjev smo razvili tudi nekaj naše lastne programske opreme. V prvi vrsti velja omeniti program Grafikoni, ki ga je založila in na kaseti izdala Zveza organizacij za tehnično kulturo. To je program, ki omogoča razmeroma hitro in enostavno izdelavo nekaterih enostavnih grafikonov in nekaj preproste statistične obdelave.

---

* mag. geo., raziskovalec, SAZU, 61000 Ljubljana, Novi trg 3, glej izvleček na koncu Obzornika

Program je zasnovan tako, da je kompatibilen z urejevalnikom besedil, podatkov in slik Ines. Milan Orožen Adamič je izdelal program Krogi, ki je bil objavljen v Bitu, in program Stolpci. S temi programskimi pripomočki smo si pomagali v urejanju manjših podatkovnih baz, besedil in v izdelovanju enostavnejših grafičnih prikazov, kar vse smo s pridom uporabili pri izdelovanju raziskovalnih nalog inštituta. Vzporedno s tem smo uporabljali na Spectrumu še angleški in doma programsko deloma preoblikovan program Stats II, ki je namenjen obdelavi statističnih podatkov. Programsko povezavo tega programa z Inesom je izpopolnil s podprogramom Instant Jaro Lajovic. Kasneje smo začeli delati z Eve, novim in izboljšanim urejevalnikom besedil, podatkov in slik.

S prehodom na računalnike Atari je bilo razumljivo, da smo začeli v največji možni meri uporabljati program Steve, ki je v svoji osnovi močno izpopolnjen program Eve. Program Steve je danes naše osnovno programsko orodje. Uporabljamo še nekaj grafičnih programov in program Vip oziroma Lotus 1-2-3.

Ob tem seveda nismo opustili dela na terminalu Paka 2000, to je povezave z računalnikom Univerze, kjer uporabljamo program SPSS in v nekaterih posebnih obdelavah še nekatere druge doma izdelane programe v programskem jeziku pascal.

Za računalnik Atari in program Steve smo izdelali in tudi s pridom uporabljamo angleško-slovenski in slovensko-angleški slovar v posebni okrajšani, prevajanju namenjeni verziji programa Steve. Z novejšimi grafičnimi možnostmi programa Steve smo zanj izdelali tudi manjši katalog tako imenovanih "nemih računalniških kart". Zlasti velja omeniti občinske karte Slovenije v dveh različnih merilih. Lotevamo se digitalizacije slik in najrazličnejših kartografskih prikazov s pomočjo video kamere in grafičnega digitalizatorja.

Vsa ta programska orodja in prizadevanja v največji možni meri uporabljamo pri opravljanju tekočih nalog Geografskega inštituta Antona Melika, v izvrševanju programa Naravna in kulturna dediščina slovenskega naroda. Trenutno je za večjo učinkovitost našega dela največji problem primanjkovanje zadostnega števila računalnikov, to je strojev oziroma delovnih postaj.

Ne nazadnje velja podčrtati sodelovanje Geografskega inštituta ZRC SAZU in Inštituta za raziskovanje Krasa z Geografskim inštitutom Univerze, ki si skupaj prizadevajo za uvajanje in razvoj računalništva v geografskem raziskovalnem delu. Ob tem moramo podčrtati, da so razumljivo naša prizadevanja v prvi vrsti usmerjena v izvrševanje naših osnovnih nalog, kar pa seveda ne izključuje možnosti, da bi bile naše rešitve ali tudi programi uporabni za geografe, ki delujejo na drugih področjih.

UDK 91:681.3:061.6 = 863

ODDELEK ZA GEOGRAFIJO FILOZOFSKE FAKULTETE

Andrej Černe *

Pri uvajanju računalništva v študij geografije na FF bi veljalo zapisati predvsem troje:

- slušatelji, in še to le slušatelji nepedagoške usmeritve, so se do sedaj seznanjali z računalništvom na osnovi predavanj in praktičnih vaj pri dveh predmetih: matematika za geografe in računalništvo za geografe. Pod vodstvom predavateljev so se slušatelji seznanjali s praktičnim delom in uporabo programa SPSS, in sicer na računalniškem centru FF, ki je opremljen s štirimi terminali;
- uporaba računalnika pri vajah iz geografskih predmetov je navezana na zelo skromno uporabo nekaterih programov za Commodore 64. Od omenjenih programov najpogosteje uporabljamo program za urejanje podatkov (zum sort za okoli 1.000 podatkov), program za določanje stopnje medsebojne povezanosti med dvema pojavoma, procesi ali elementoma (korelacijski koeficient med padavinami in pretokom) in program za tipizacijo območij glede na posamezne statistične kazalce (tipizacija občin Jugoslavije glede na razmerja med številom zaposlenih v primarnih, sekundarnih in terciarnih ter kvartarnih dejavnostih). V letošnjem letu pa smo začeli z uvajanjem programa za razporeditev velikosti naselij (rank size distribution) in programa za izračunavanje Lorenzove krivulje;
- uporaba računalnika pri izdelavi diplomskih in seminarskih nalog pa je odvisna od samega značaja teh nalog in je hkrati v celoti prepuščena samoiniciativi slušateljev.

---

* mag. geog., asistent, Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, Univerza Edvarda Kardelja, 61000 Ljubljana, Aškerčeva 12, glej izvleček na koncu Obzornika

UDK 91:681.3:061.6 = 863

UPORABA RAČUNALNIKA NA URBANISTIČNEM INŠTITUTU SR SLOVENIJE

Aleksander Jakoš *

Urbanistični inštitut ima že dolgo tradicijo pri uporabi računalnikov. Prve obdelave so se začele že pred letom 1965. Za to obdobje je predvsem značilno, da so geografi nastopali kot uporabniki, medtem ko je bilo samo računalniško izvajanje v rokah posebej izobraženih strokovnjakov v okviru AOP skupine na inštitutu. Vse obdelave so se izvajale na republiškem računskem centru na velikih računalnikih. Obdelanih je bilo veliko matematičnih modelov, predvsem v okviru jugoslovansko-ameriškega projekta. Posebno pozornost pa smo že v teh prvih obdobjih posvečali podatkovnim bazam.

Poleg osnovnih popisnih podatkov so bile na inštitutu oblikovane tudi lastne baze podatkov, ki so imele v večini primerov izrazito geografski karakter (na primer nadmorske višine naselij, geografske koordinate naselij, izraba zemljišča po matičnih okoliših v različnih obdobjih itd.).

Baza podatkov je stalno naraščala, s tem pa se je močno dražilo njeno vzdrževanje. Tako žal nimamo noveliranih vseh podatkovnih baz.

Do velikih sprememb pa je prišlo tudi na inštitutu ob hitrem prodoru osebnih računalnikov. Kar naenkrat strokovnjak računalnikar ni bil več nujen vmesni člen med uporabnikom in "strojem", ampak le občasen pomočnik. Zanimivo je, da so na inštitutu prav geografi prvi začeli v večji meri pri svojem delu uporabljati osebne računalnike s pomočjo različnih programskih paketov (seveda poleg članov AOP skupine).

Z uporabo programskih paketov se je močno povečala dostopnost računalnikov in lahko rečem, da smo v dveletnem obdobju to na inštitutu v veliki meri izkoristili. Prav sedaj smo v fazi, ko prenašamo obdelave, ki smo jih prej delali le na računalniku CYBER na RRC na osebne računalnike. Gre za obdelave, kot so na primer projekcije prebivalstva, zaposlitvene bilance, obdelave popisa itd. Del teh obdelav bomo predstavili tudi v obliki manjšega paketa na 14. Zborovanju slovenskih geografov. Gre predvsem za analizo naselij štirih občin po različnih vidikih.

Inštitut trenutno razpolaga z enim računalnikom tipa Commodore, tremi XT-eji in enim AT-jem, digitalnikom in prek sto različnimi programskimi paketi.

---

* dipl. geog., Urbanistični inštitut SR Slovenije, 61000 Ljubljana, Jamova 18, glej izvleček na koncu Obzornika

UDK 91:681.3:061.6 = 863

INŠTITUT ZA RAZISKOVANJE KRASA, ZRC SAZU

Andrej Kranjc *, Franc Šuštaršič **

Inštitut za raziskovanje krasa, ZRC SAZU sicer ni geografska inštitucija, vendar ima med sodelavci relativno precej geografov (4), predvsem pa je velik del njegovega dela usmerjen v geografske raziskave, naloga "Geografske raziskave krasa". Konkretno gre pretežno za področje fizične geografije.

Od računalniške opreme ima trenutno le Spectrum + in Atari 520 ST+ ter tiskalnik RIS (Fujitsu). Že za 1987 računajo na bistveno okrepitev opreme, oziroma na podvojitev zmogljivosti.

Računalnik uporabljajo prvenstveno za hranjenje in urejanje dveh večjih zbirk podatkov: jamskega katastra (okoli 5700 registriranih jam v Sloveniji) in inštitutske priročne knjižnice (dela s krasoslovno in speleološko vsebino). V večji meri uporabljajo računalnik tudi za pomoč pri hranjenju in urejanju številčnih podatkov, dobljenih z raznimi analizami. Razvijajo torej računalništvo v dveh smereh, v urejanje zbirk in v "tehnično" računalništvo. Vsaka jama ima zaenkrat v računalniku shranjene "osnovne podatke" - 25 podatkov oziroma skupin podatkov, vsaka obdelana bibliografska enota pa 21 podatkov. Bistvo uporabe računalniškega programa (STEVE) je v tem, da omogoča urejanje in iskanje kateregakoli podatka.

Za lastne specifične potrebe so razvili paket programov za obdelovanje različnih merskih podatkov, programe za simulacijo prenikanja vode v krasu ter oblikovanje jamskih rovov in paket, namenjen podrobni obdelavi vrtač. S pomočjo zadnjega programa je mogoče obdelati in zgostiti merske podatke v sorazmerno majhno matriko. Izračunati je mogoče sliko s plastnicami, prostornino, smer in vpad pobočja v dani točki ter poljubne polreze.

Programi za Spectrum so izdelani največ v BASICu in le malenkostno v strojnem jeziku, kar omogoča hitro dopolnjevanje in prirejanje potrebam.

---

* dr. geog., Inštitut za raziskovanje krasa, ZRC SAZU, 66230 Postojna, Titov trg 2

** dr., Institut za raziskovanje krasa, ZRC SAZU, 66230 Postojna, Titov trg 2, glej izvleček na koncu Obzornika

UDK 91:681.3:061.6 = 863

INŠTITUT ZA GEOGRAFIJO UNIVERZE EDVARDA KARDELJA

Tatjana Ogrinc *

Začetki uporabe računalnika pri raziskovalnem delu Inštituta za geografijo Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani segajo v leto 1979. Takrat smo na Republiškem računskem centru z računalnikom CYBER obdelali rezultate anketiranja v krajevnih skupnostih v severovzhodni Sloveniji. Prvi analizi je v kratkem času sledila vrsta najrazličnejših, večinoma statističnih obdelav.

Z ukinitvijo paketa statističnih obdelav na RRC in zaradi boljših pogojev dela (Računalniški center Filozofske fakultete nam je omogočil uporabo njihovih terminalov), smo v letih 1982/83 postopoma prenesli obdelave na računalnik DEC 10 Računalniškega centra Univerze. Pri svojem delu najpogosteje uporabljamo SPSS (Statistical Package for Social Sciencies) in urejevalca tekstov SOS (za vnašanje večjih podatkovnih datotek) in SED (pisanje programov v FORTRAN-u in za pisanje programov za uporabo SPSS-a).

Poleg obdelav podatkov, ki so bili zbrani s terenskim delom (kartiranje izrabe tal, anketiranje gospodinjstev), smo se lotili obdelav osnovnih popisnih podatkov (popisnice), ki nam jih je posredoval Zavod SRS za statistiko. Za potrebe raziskovalnega in aplikativnega dela inštituta smo obdelovali podatke o izrabi tal, ki nam jih je odstopila Geodetska uprava SR Slovenije oziroma Geodetske uprave posameznih občin. Tako so bili med drugimi zbrani podatki o izrabi tal in poseljenosti po katastrskih občinah SR Slovenije, kar nam je v veliko pomoč pri nadaljnjih raziskavah. Področje dela je zajemalo analize degradacije življenjskega okolja, učinkov zemljiške razdrobljenosti, analize mešanih delavsko kmečkih gospodinjstev, analize nacionalno mešanih območij SR Slovenije itd.

Z naraščanjem števila najrazličnejših statističnih analiz se je vedno bolj čutila potreba po manjšem računalniku, in leta 1984 smo se odločili za nakup računalnika Sinclair ZX Spectrum 48 K, kateremu je kmalu sledil še en računalnik istega tipa in printer SG-10.

V letih 1984/85 smo na pobudo Zveze organizacij za tehnično kulturo Slovenije izdelali tudi program Hidroenergetske osnove Jugoslavije (avtorji: S. Stiković, B. Mihevc, T. Ogrinc), ki ga je letos ponovno izdala Državna založba Slovenije.

---

* dipl. geog., Institut za geografijo Univerze Edvarda Kardelja, 61000 Ljubljana, Trg francoske revolucije 7, glej izvleček na koncu Obzornika

Po naročilu Zveze organizacij za tehnično kulturo Slovenije je bil izdelan tudi program Slovenija (avtorji: B. Mihevc, G. Sagmeister), prav tako za uporabo na računalniku ZX Spectrum, vendar do sedaj še ni izšel.

Z računalniki tipa Spectrum smo najpogosteje pisali in urejali tekste. Uporabljali smo urejevalnik besedil in slik INES in EVE (avtor P. Jakopin). Tako smo nekatere raziskovalne naloge v celoti grafično uredili s pomočjo računalnika, prav tako zadnji dve številki Geografske bibliografije in Geographice Slovenice. Lotili smo se uvajanja računalniške obdelave v INDOK službo in pripravili matriko za vnos raziskovalnih nalog IGU.

Za statistične izračune smo uporabljali programe: Omnicalc, Diagrami in Grafikoni (avtorji J. Lajovic, M. Orožen Adamič in P. Jakopin).

Naše, na računalnik vezano delo, je postalo kvalitetnejše in bolj uspešno z nabavo sposobnejših računalnikov tipa ATARI ST+ in ATARI 2080 STf ter dveh printerjev (Fujitsu in Robotron).

Z nabavo računalnikov Atari smo večino manjših obdelav prenesli na te računalnike. Pri delu uporabljamo urejevalnik besedil STEVE, katerega avtor je Primož Jakopin, za statistične analize program VIP, ki nam omogoča najrazličnejše matematične, statistične, finančne izračune, rezultate pa grafično prikaže v obliki, ki jo želimo (linijski in stolpičasti grafikon, strukturne stolpce in kroge). Za grafično urejanje poleg že omenjenega programa STEVE uporabljamo tudi program DEGAS, ki nam omogoča najrazličnejše grafične prikaze. Razpolagamo tudi z urejevalnikom 1st Word, s prevajalniki za več različnih variant jezika BASIC, prevajalnikom za PASCAL in LOGO, programom DB Master in več drugimi.

Delo z računalnikom omogoča lažje delo tudi pri razpošiljanju geografskih publikacij (Geografski vestnik, Geografski Obzornik) in izstavljanju računov, saj že dve leti na inštitutu izpisujemo položnice in na etiketah naslove naročnikov obeh publikacij.

Na inštitutu skrbimo za izobraževanje kadrov, tako smo obiskovali tečaje učenja računalniškega jezika FORTRAN, več delavcev je bilo na tečaju za INES in IBIS (urejevalnik baze podatkov spremenljivih dolžin na računalniku DEC RCU) ter na tečaju za uporabo računalnika ATARI in za delo z urejevalnikom besedil STEVE. Razpolagamo tudi z nekaj strokovne literature s področja uporabe računalnikov (priročniki za delo na računalnikih CYBER, DEC, Spectrum in ATARI).

V bodoče želimo, da bi čim več delavcev inštituta bilo sposobno samostojnega dela z računalnikom, saj v tem vidimo velik napredek v kvaliteti našega dela.

UDK 91:371.4(497.12) = 864

Verbič M.
61000 Ljubljana, YU, Srednja šola za družboslovje in splošno kulturo, Strossmayerjeva 1

GEOGRAFIJA V NAŠEM VZGOJNOIZOBRAŽEVALNEM SISTEMU

Prikazana je osnovna naloga pouka geografije. Navedeni so smotri, pa tudi programi in učni načrti. Prikazan je trenutni položaj geografije vzgojnoizobraževalnega sistema in problemi, ki se ob tem porajajo.

UDK 91:301.18(497.12) = 863

Gosar L.
61000 Ljubljana, YU, Urbanistični inštitut SR Slovenije, Jamova 18

DRUŽBENA VLOGA GEOGRAFIJE

Prikazana je vloga geografije v družbi. Mnenja nekaterih geografov, do kod sega geografija. Nakazane so možnosti, kjer bi geografi dali svoj prispevek.

UDK 911.2:551.44(075)(497.12) = 863

Kunaver J.
61000 Ljubljana, YU, Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, Aškerčeva 12

KRAS V SLOVENSKIH GEOGRAFSKIH UČBENIKIH

Avtor prikaže razloge, zaradi katerih bi morali obravnavo krasa v šoli razširiti. Analizirane vsebine učbenikov o krasu za vse stopnje šol. Daje predloge za izobljšanje.

UDK 91:373.5(497.12) = 863

Ferjan T.
61000 Ljubljana, YU, Srednja šola za trgovinsko dejavnost, Poljanska 28A

GEOGRAFIJA IN SREDNJEŠOLEC

Avtorica razčlenjuje vsebino geografije v šoli, načine dela pri pouku in rezultate dela.

UDC 91:337.4(497.12) = 20

Verbič M.
61000 Ljubljana, YU, Srednja šola za družboslovje in splošno kulturo, Strossmayerjeva 1

GEOGRAPHY IN OUR EDUCATION - TRAINING SYSTEM

The basic task of geography teaching is demonstrated. Objectives, programmes and teaching plans are cited. The present situation of geography in education - training system is shown, as well as the problems arising from it.

UDC 91:309.18(497.12) = 20

Gosar L.
61000 Ljubljana, YU, Urbanistični inštitut SR Slovenije, Jamova 18

SOCIAL ROLE OF GEOGRAPHY

The role of geography in society is shown, as well as opinion of some geographers, of how far geography extends. Possibilities, where geographers could contribute, are indicated.

UDC 911.2:551.44(075) (497.12) = 20

Kunaver J.
61000 Ljubljana, YU, Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, Aškerčeva 12

KARST IN SLOVENE GEOGRAPHY-TEACHING BOOKS

The author is explaining, why the karst description at school should be extended. The content of the geography-teaching books about karst is being analysed on all school levels. He is giving suggestions for improvement.

UDC 91:373.5(497.12) = 20

Ferjan T.
61000 Ljubljana, YU, Srednja šola za trgovinsko dejavnost, Poljanska 28A

GEOGRAPHY AND SECONDARY SCHOOL PUPIL

The author analyses the content of geography at school, methods of work at teaching and the results of work.

UDK 91:373.32/.34+373.5(497.12) = 863

Umek M.
61000 Ljubljana, YU, Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, Aškerčeva 12

POLOŽAJ ZEMLJEPISA - GEOGRAFIJE NA OSNOVNIH IN SREDNJIH ŠOLAH

Prikazano je mnenje učiteljev geografije o položaju predmeta. Ocenjen je položaj geografije v vzgojnoizobraževalnem sistemu.

UDK 91:371.3:373.32/.34+337.5(497.12"Celje") = 863

Kolenc-Kolnik K.
63000 Celje, YU, Srednja lehnična šola Maršala Tita, Pot na Lavo 22

MNENJA UČENCEV IN UČITELJEV OSNOVNIH IN SREDNJIH ŠOL V CELJU O NARAVOSLOVNIH DEJAVNOSTIH

Predstavljena so mnenja učencev ter njihovih učiteljev o naravoslovnih dejavnostih. Napravljena je analiza ankete

UDK 91:371.4(497.12) = 863

Ančik B.
64000 Kranj, YU, Srednja šola za trgovinsko dejavnost, Župančičeva 22

VLOGA GEOGRAFIJE V ŠOLI IN ŽIVLJENJE

Predstavljena je anketa, ki je ugotavljala geografijo kot predmet v šoli, učne vsebine, uporabo didaktičnega kompleta, metode pouka in preverjanje znanja.

UDK 91:371.3 = 863

Brinovec S.
64000 Kranj, YU, Srednja šola pedagoške, računalniške in naravoslovno matematične usmeritve, Koroška 13

EKSKURZIJA - UČNA METODA VELIKE IZOBRAŽEVALNE IN VZGOJNE VREDNOSTI

V članku je opredeljena ekskurzija kot učna metoda. Prikazani so elementi dobre organizacije ekskurzije: načrtovanje, priprava, izvedba, urejanje poročilo z analizo. Prikazan je program ekskurzije.

UDC 91:373.32/.34+373.5(497.12) = 20

Umek M.
61000 Ljubljana, YU, Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, Aškerčeva 12

SITUATION OF GEOGRAPHY IN PRIMARY AND SECONDARY SCHOOLS

The abstract deals with geography teachers opinions on this subject situation. The situation of geography within educational system is being evaluated.

UDC 91:371.4(497.12) = 20

Ančik B.
64000 Kranj, YU, Srednja šola za trgovinsko dejavnost, Župančičeva 22

GEOGRAPHY ROLE IN SCHOOL AND LIFE

The questionnaire is presented, analysing geography as school subject, with its content, didactic set usage, teaching methods and evaluation of knowledge.

UDC 91:371.3:373.32/.34+337.5(497.12 "Celje") = 20

Kolenc-Kolnik K.
63000 Celje, YU, Srednja tehnična šola Maršala Tita, Pot na Lavo 22

OPINIONS ON NATURAL SCIENCE ACTIVITIES OF PRIMARY AND SECONDARY SCHOOLS TEACHERS AND PUPILS IN CELJE

Opinions on natural science activities of pupils and their teachers are given and the analysis of the questionnaire is made.

UDC 91:371.3 = 20

Brinovec S.
64000 Kranj, YU, Srednja šola pedagoške, računalniške in naravoslovno matematične usmeritve, Koroška 13

EXCURSION - TEACHING METHOD OF GREAT EDUCATION VALUE

In the article excursion is defined as teaching method. Elements of good organization of an excursion, like, planning, preparation, realization, data assorting by analysis, have been demonstrated. The programme of the excursion is enclosed.

UDK 91:371.3(-3) = 863

Umek M.
61000 Ljubljana, YU, Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, Aškerčeva 12

PRIMER TERENSKEGA DELA ZA PROUČEVANJE DOMAČE POKRAJINE

Prikazan je izbor učne vsebine in metod za vsebinsko jedro Geografsko proučevanje domače pokrajine. Pripravljeni so programi terenskega dela z nekaterimi opazovalnimi nalogami.

UDK 91:371.3:333.5 = 863

Veber M., Longer M., Mavrin D.
64000 Kranj, YU, Srednja šola pedagoške, računalniške in naravoslovno matematične usmeritve, Koroška 13

NARAVOSLOVNI DAN: OBISK NA KMETIJI

Prikazana sta programa geografske in kemijske skupine na naravoslovnem dnevu. Oba programa obsegata terensko delo in delo v razredu.

UDK 796.5:371.32:373(497.12-16) = 863

Cigler X.
64000 Kranj, YU, Zavod SR Slovenije za šolstvo, Organizacijska enota Kranj, Struharjeva 8

FAKULTATIVNI POUK TURIZMA NA GORENJSKEM

Prikazan je program fakultativnega predmeta turizma z učnimi vsebinami. Predstavljena je organizacija in metode pouka.

UDK 91:167:373.32/.34(497.12) = 863

Borovšak S.
63320 Titovo Velenje, YU, Osnovna šola Anton Aškerc

RAZISKOVALNA DEJAVNOST V GEOGRAFSKIH KROŽKIH NA OSNOVNIH ŠOLAH

Predstavljeno je delo mladih geografov raziskovalcev. Razčlenjene so oblike njihove aktivnosti in opis dela ter vloga mentorja.

UDC 796.5:371.32:373(497.12-14) = 20

Cigler N.
64000 Kranj, YU, Zavod SR Slovenije za šolstvo, Organizacijska enota Kranj, Stritarjeva 8

OPTIONAL TEACHING OF TOURISM IN GORENJSKO

Programme of optional subject - tourism, with its teaching content, is being presented, as well as organization and method of teaching.

UDC 91:371.3(-3) = 20

Umek M.
61000 Ljubljana, YU, Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, Aškerčeva 12

FIELD WORK CASE FOR HOME REGION RESEARCH

Selection of teaching content and methods for the content unit "Geographic Research of Home Region" is being presented. Programmes of field work with some observation objectives are prepared.

UDC 91:167:373.32/.34(497.12) = 20

Borovšak S.
63320 Titovo Velenje, YU, Osnovna šola Anton Aškerc

RESEARCH ACTIVITY IN THE GEOGRAPHY CIRCLES OF PRIMARY SCHOOLS

The work of young geographers - researchers is presented. The forms of their activities with description and role of the mentor are being analysed.

UDC 91:371.3:333.5 = 20

Veber M., Longer M., Mavrin D.
64000 Kranj, YU, Srednja šola pedagoške, računalniške in naravoslovno matematične usmeritve, Koroška 13

NATURAL SCIENCE DAY: VISIT OF FARM

Programmes of geographical and chemical group on the natural science day are being presented. Both programmes include terrain work as well as class work.

UDK 911.3:327.58(497.12) = 863

Klemenčič V.
61000 Ljubljana, YU, Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, Aškerčeva 12

SOCIALNO-EKONOMSKE IN PROSTORSKE FUNKCIJE NARODNOSTNE POMEŠANOSTI SLOVENCEV KOT MANJŠINE V SOSEDNJIH DRŽAVAH TER NADŽAROV IN ITALIJANOV V SR SLOVENIJI

Raziskave posameznih narodnostno mešanih območij vzdolž jugoslovanske meje na območju SR Slovenije so pokazale, da se položaj in funkcija narodnostnih manjšin v primerjavi s stanjem pred tridesetimi leti bistveno spremenil. Narodnostno mešana območja je zajela socialnoekonomska preobrazba.

UDK 911.3:711.2(45"Trst"=863)= 863

Bufon M.
Trst, I, Slovenski raziskovalni inštitut, G. Galina 5

REGIONALNI RAZVOJ IN NARODNOSTNO VPRAŠANJE

Prikazane so faze družbenoekonomskega, prostorskega in narodnostnega preobližanja slovenskega etničnega ozemlja v Italiji. Razlikuje: obdobje stacionarnega sožitja, obdobje enosmernih inovacijskih procesov, obdobje prostorsko sabilnega formiranja urbane družbe.

UDK 312(45"Trst"=863) = 863

Stranj P.
Trst, I, Slovenski raziskovalni inštitut, G. Galina 5

POVOJNO DEMOGRAFSKO GIBANJE TRŽAŠKEGA PREBIVALSTVA Z VIDIKA NJEGOVE SLOVENSKE KOMPONENTE

Prikazano je povojno gibanje tržaškega prebivalstva. Za osnovo so uporabljeni podatki popisov prebivalstva.

UDK 911.3(439"Poraba"=863) =863

Olas L.
62000 Maribor, YU, Pedagoška fakulteta, Koroška cesta

NEKATERI DRUŽBENOGEOGRAFSKI PROBLEMI SLOVENSKEGA PORABJA

Nakazani so problemi dvojezične rabe geografskih imen, zaradi slabih naravnih pogojev odseljevanje prebivalstva, hitra asimilacija prebivalstva in odrezanost od matičnega naroda.

UDK 911.3:167(436.6=863)= 863

Malle A.
Celovec, A, Slovenski znanstveni inštitut, Bahnhofstrasse 38

NEKATERI ASPEKTI NAŠE RAZISKOVALNE DEJAVNOSTI MED KOROŠKIMI SLOVENCI

Nakazani so nekateri problemi raziskovalne dejavnosti med Koroškimi Slovenci. Avtor ugotavlja, da se v raziskovanje premalo vključuje politologija, premalo je načrtnega kadrovanja.

UDK 911.3:325.252(497.12) = 863

Gosar A.
61000 Ljubljana, YU, Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, Aškerčeva 12

ZDOMSTVO IN PREOBRAZBA PODEŽELSKE KRAJINE

Vplivi zdomstva so izredno močan preoblikovalec pokrajinske slike in funkcije nekaterih po emigracijah v tujino znanih regijah.

UDK 911.3:159.9.019(436.6=863)=863

Domej T.
Celovec, A, Slovenski znanstveni inštitut, Bahnhofstrasse 38

MANJŠINSKO ŠOLSTVO NA KOROŠKEM

Šolski sistem na narodnostno mešanem ozemlju manjšino potiska v neenakopraven položaj. Uničuje socialne in organizacijske mreže manjšine. Prizadene celotni družbeni razvoj obmejnega območja.

UDK 973(73=863)= 863

Klemenčič M.
62000 Maribor, YU, Pedagoška fakulteta, Koroška cesta

SODOBNI PROBLEMI ORGANIZIRANOSTI POSELITVE IN RAZVOJA KULTURE AMERIŠKIH SLOVENCEV

Prikazana je poselitev ameriških Slovencev, politična organiziranost, organiziranost BPO ter njihova organiziranost v kulturno-prosvetnih društvih, kot tudi odnos ameriških Slovencev do stare domovine.

UDC 312(45"Trst"=863) = 20

Strani P.
Trst/Trieste, I, Slovenski raziskovalni inštitut,
G. Gallina 6

POST-WAR DEMOGRAPHIC MOVEMENT OF TRIESTE POPULATION FROM THE SLOVENE COMPONENT POINT OF VIEW

Post-war movement of the Trieste population is being demonstrated. The data used here, base on the census.

UDC 911.3(439"Porabje" = 863)= 20

Olas L.
62000 Maribor, YU, Pedagoška fakulteta, Koroška cesta

SOME SOCIALLY-GEOGRAPHIC PROBLEMS OF SLOVENE RABA REGION

Problems are being indicated, concerning bilingual use of geographic names, emigration of inhabitants due to bad natural conditions, fast assimilation of inhabitants and separation of their own nation.

UDC 911.3:327.58(497.12) = 20

Klemenčič V.
61000 Ljubljana, YU, Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, Aškerčeva 12

SOCIALLY-ECONOMIC AND SPACIAL FUNCTIONS OF NATIONALLY-MIXING OF SLOVENES IN NEIGHBOURING COUNTRIES AND HUNGARIANS AND ITALIANS IN SOCIALIST REPUBLIC OF SLOVENIA

Research of individual nationally-mixed areas along the Yugoslav border, on the area of Socialist Republic of Slovenia, has demonstrated that the position and function of national minorities, comparing to the position thirty years ago, have fundamentally changed. Nationally-mixed areas are in the process of socio-economic transformation.

UDC 911.3:711.2(45"Trst" = 863) = 20

Bufon M.
Trst/Trieste, I, Slovenski raziskovalni inštitut, G.Gallina 6

REGIONAL DEVELOPMENT AND NATIONALITY QUESTION

Phases of socially-economic, spacial and nationality transformation of the Slovene ethnic area in Italy, are presented. It is to distinguish period of static understanding, period of one-way innovation processes period of spacially-stable formation of urban society.

UDC 911.3:325.11(73"Stearns County"=863)=863

Kodrič M.
Dolina pri Trstu, I, Nižja srednja šola Simon Gregorčič

"KRANJCI" V STEARNS COUNTY - VEZI MED ETNIČNO ZAVESTJO IN ZEMLJEPISNIMI DEJAVNIKI V NEKI SLOVENSKI KMEČKI NASELBINI V MINNESOTI

V St.Stephenu so prikazane spremembe geografskih značilnosti in ohranjanje etnične zavesti med generacijami od naselitve do danes.

UDK 91:681.3:061.6 = 863

Černe A.
61000 Ljubljana, YU, Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta

ODDELEK ZA GEOGRAFIJO FILOZOFSKE FAKULTETE

Z računalništvom se seznanjajo študenti. Uporaba računalnika je navezana na Commodore 64. Uporaba računalnika pri nalogah študentov je prepuščena njim samim.

UDK 91:681.3:061.6 = 863

Orožen Adamič M.
61000 Ljubljana, YU, ZRC SAZU, Novi trg 3

GEOGRAFSKI INŠTITUT ANTONA MELIKA ZRC SAZU

Prikazano je uvajanje računalnikov v raziskovalno delo. Delo je usmerjeno v izobraževanje kadrov, prizadevanje za boljšo opremo, razvoj lastnih programov.

UDK 91:681.3:061.6 = 863

Jakoš A.
61000 Ljubljana, YU, Urbanistični inštitut SR Slovenije, Jamova 18

UPORABA RAČUNALNIKA NA URBANISTIČNEM INŠTITUTU SR SLOVENIJE

Na inštitutu so oblikovali lastne baze podatkov. Spremembo je prinesla uporaba hišnih (osebnih) računalnikov.

UDC 911.3:325.252(497.12) = 20

Gosar A.
61000 Ljubljana, YU, Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, Aškerčeva 12

GUEST WORKING AND COUNTRY TRANSFORMATION

The influence of guest working is an extremely strong transformation factor of the region image, as well as of some regions known by emigration abroad.

UDC 973(73=863) = 20

Klemenčič M.
62000 Maribor, YU, Pedagoška fakulteta, Koroška cesta

CONTEMPORARY PROBLEMS OF SETTLING ORGANIZATION AND DEVELOPMENT OF AMERICAN SLOVENES CULTURE

Settling, political organization, BPO organization and their organization in culturalsly-educational associations is presented, as well as the attitude of American Slovenes towards their native country.

UDC 911.3:167(436.6 = 863) = 20

Malle A.
Celovec/Klagenfurt, A, Slovenski znanstveni inštitut, Bahnhofstrasse 38

SOME ASPECTS OF OUR RESEARCH ACTIVITY AMONG CARINTHIAN SLOVENES

Some research activity problems among Carinthian Slovenes are indicated. The author states that politology is not included enough into research and there is also too little planned personnel policy.

UDC 911.3:159.9.019(436.6=863) = 20

Domej T.
Celovec/Klagenfurt, A, Slovenski znanstveni inštitut, Bahnhofstrasse 38

MINORITY SCHOOL SYSTEM IN CARINTHIA

School system on nationally-mixed area drives the minority into unequal situation. Social and organizational networks of minorities are being destroyed. The entire social development of the border area is being affected.

UDC 91:681.3:061.6 = 863

Kranjc A., Šuštaršič F.
66230 Postojna, YU, Inštitut za raziskovanje Krasa, Titov trg 2

INŠTITUT ZA RAZISKOVANJE KRASA, ZRC SAZU

Računalnik uporabljajo za urejanje jamskega katastra in priročno knjižnico. Za lastne potrebe so razvili paket programov.

UDK 91:681.3:061.6 =863

Ogrinc T.
61000 Ljubljana, YU, Inštitut za geografijo Univerze Edvarda Kardelja, Trg francoske revolucije 7

INŠTITU ZA GEOGRAFIJO UNIVERZE EDVARDA KARDELJA

Obdelani so podatki o izrabi tal. Analizirajo degradacijo življenjskega okolja, učinek zemljiške razdrobljenosti, analize mešanih gospodinjstev, nacionalno mešanih ozemelj itd. Izdelujejo programe za rabo v šoli.

UDC 91:681.3:061.6 = 20

Černe A.
61000 Ljubljana, YU, Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta

GEOGRAPHY DEPARTMENT AT THE FACULTY OF LETTERS

Students are getting to know computer science. The use of computer is linked to Commodore 64. The use of computer at exercises is left free to students.

UDC 911.3:325.11(73"Stearns County"=863) = 20

Kodrič M.
Dolina pri Trstu(Dorligo Trieste, I, Nižja srednja šola Simon Gregorčič

CARNIOLIANS IN STEARNS COUNTY-LINKAGE BETWEEN ETHNIC CONSCIOUSNESS AND GEOGRAPHIC FACTORS IN A SLOVENE PEASANT SETTLEMENT IN MINNESOTA

In St.Stephen changes of geographic features are demonstrated and renewal of ethnic consciousness among generations from the settling on to nowadays.

UDC 91:681.3:061.6 = 20

Jakoš A.
61000 Ljubljana, YU, Urbanistični inštitut SR Slovenije, Jamova 18

USE OF COMPUTER IN TOWN-PLANNING INSTITUTE OF SOCIALIST REPUBLIC SLOVENIA

The Institute has developed its own data bases. The change has brought the use of personal computers.

UDC 91:681.3:061.6 = 20

Orožen Adamič M.
61000 Ljubljana, YU, ZRC SAZU, Novi trg 3

INSTITUTE OF GEOGRAPHY ANTON MELIK, SCIENTIFIC RESEARCH CENTRE SAZU

Introduction of computers in research work is demonstrated. The work is oriented towards personnel training, getting better equipment, development of proper programmes.

UDC 91:681.3:061.6 = 20

Kranjc A., Šuštaršič F.
66230 Postojna, YU, Inštitut za raziskovanje krasa, Titov trg 2

INSTITUTE FOR KARST RESEARCH

The computer is used to arrange cave cadastre and library. They developed programme packet for their own needs.

UDC 91:681.3:061.6 = 20

Ogrinc T.
61000 Ljubljana, YU, Inštitut za geografijo Univerze Edvarda Kardelja, Trg francoske revolucije 7

INSTITUTE FOR GEOGRAPHY OF EDVARD KARDELJ UNIVERSITY

Data on land utilization are being processed. Degrading of life environment, land partialization, analyses of mixed households, nationally-mixed areas etc., are being analysed. Programmes for school are being produced.